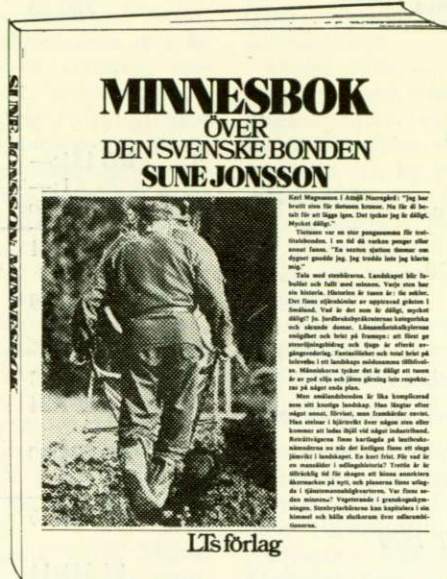

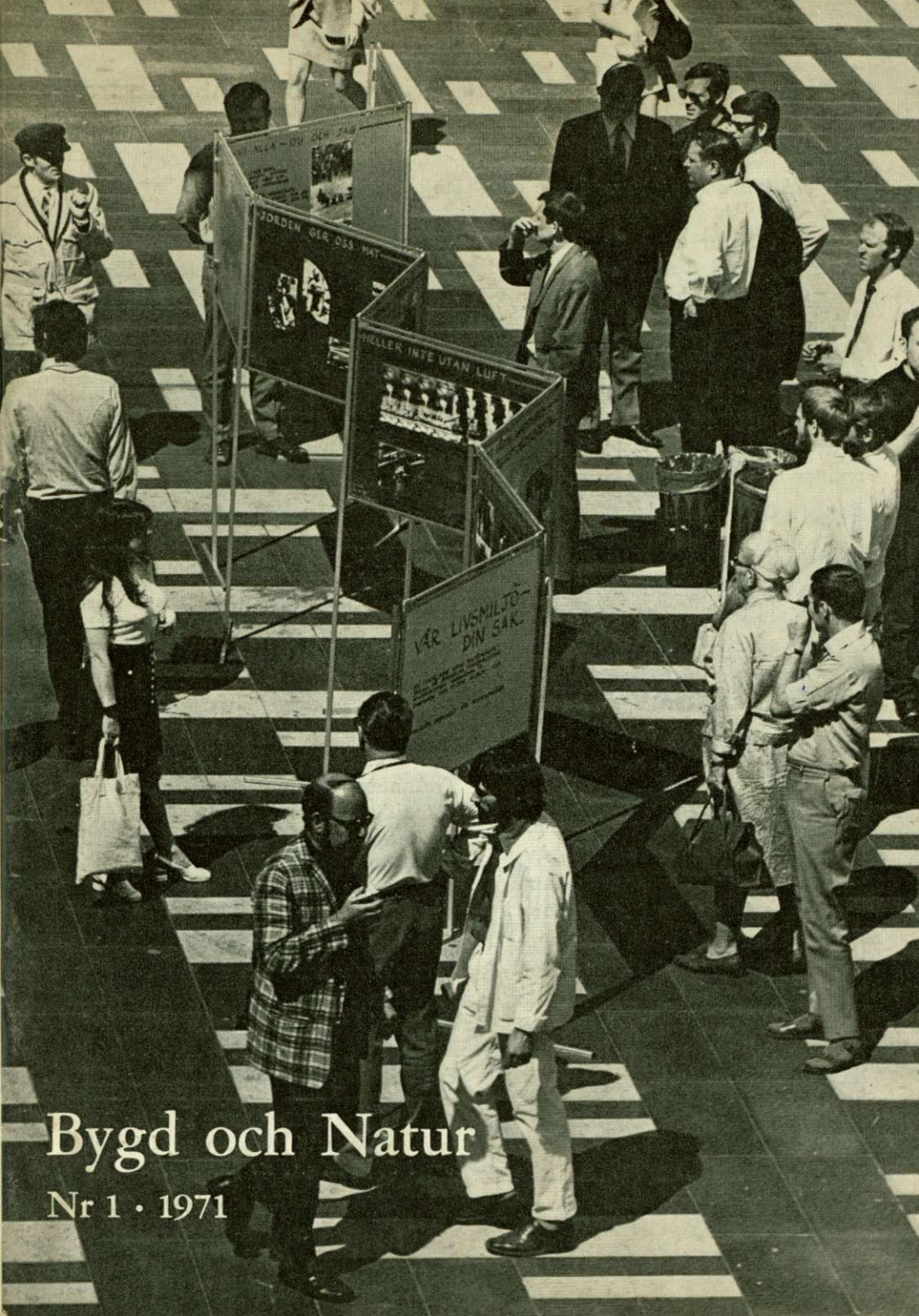
En angelägen bok i bild och text om den svenske småbrukarens villkor!

Cirka pris inb. 75:— inkl. moms.

Finns i bokhandeln

LTs förlag

Bygd och Natur

Nr 1 • 1971

Bygd och Natur • tidskrift för hembygdsvård

Årgång 52 Nr 1 1971

Red och ansvarig utgivare: Rune Engström

Bygd och Natur utges av Samfundet för Hembygdsvård som är Riksförbund för miljö- och landskapsvård samt bygdekultur.

Adress: Bygd och Natur, Mäster Samuelsgatan 3, 111 44 STOCKHOLM

Telefon 08-11 94 24 (redaktion och studieavdelning), 08-11 94 44 (medlemsregister och kassa)

Postgiro 8136 - 4 Bankgiro 564-6187

Skånebyrå

Fjelievägen 17, 222 36 LUND

Tel 046/14 18 63

MEDLEMSAVGIFTEN

Ni som ännu inte betalat medlemsavgiften för år 1971 kan göra det med hjälp av bifogade inbetalningskort eller över bankgiro 564-6187. Avgiften är 20 kr. För denna erhålls årsboken (utkommer i början av april) och fyra nummer av tidskriften Bygd och Natur. Vi är tacksamma om årsavgiften betalas så snart som möjligt. Vi kan då utan dröjsmål sända ut årsboken. Ett inbetalningskort medföljer som bilaga till detta nummer.

Samfundet för Hembygdsvårds ordförande är riksdagsman *Ivan Svanström*, vice ordförande är byrådirektör *Stig Lundgren* samt studierektor och verkställande ledamot *Rune Engström*.

Bygd och Natur utkommer med 4 nummer per år samt årsbok. Prenumeration ingår i medlemsavgiften till Samfundet för Hembygdsvård, 20 kr per år, stödjande medlemmar erlägger minst 200 kr per år. Prenumeration för anslutna föreningsanslutna medlemmar 6 kr per år (endast tidskriften).

Namngivna förf. svarar själva för de i artiklarna framförda åsikterna. För övriga artiklar — såväl signerade som osignerade — svarar redaktionen.

Layout: Lola Köpcke

Innehåll

Att vilja	3
Trekantens rehabilitering	4
Människors vilja	9
Att fatta demokratiska beslut ..	10
De ville visa sin vilja	13
Renhet, skönhet, frihet	14
John Nihlén 70 år	15
Hembygdsvårdens framtid?	16
Vem ska ta hand om hembygdsgårdarna?	21
Ungdom och hembygdsvård ..	26
Kurser och konferenser	28
Folkbildningskurser i Gävleborg	29

Omslagsbilden: Sfh:s utställning "Vår livsmiljö — Din sak" premiärvisas på Sergels torg i Stockholm. Foto: Alf Folmer.

Att vilja

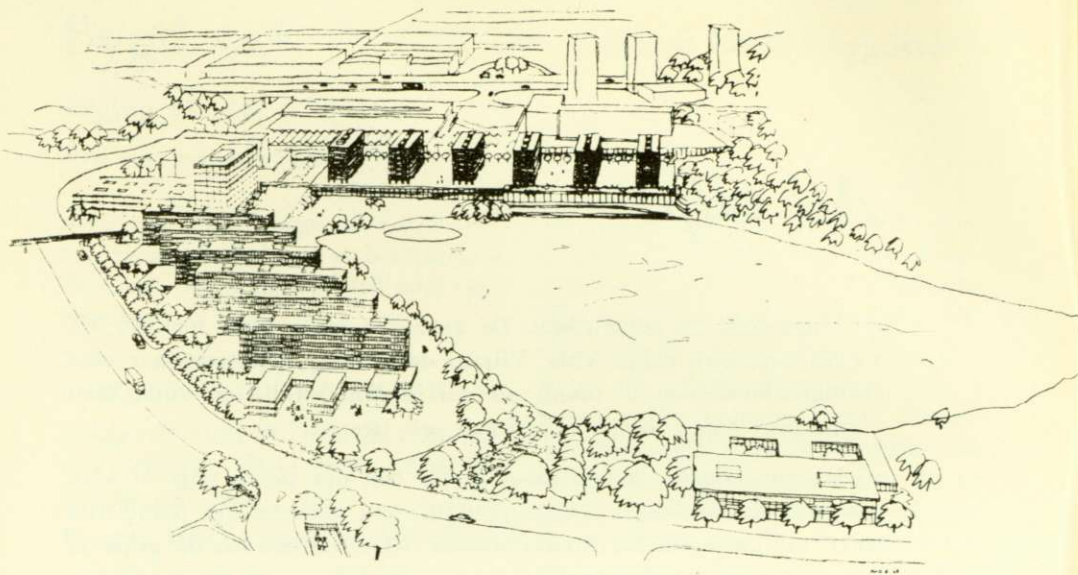
• Människor vill alltid något. De använder sedan olika metoder för att driva igenom denna vilja. Viljans omfattning och styrka har ökat kraftigt allteftersom vi funnit att det är lönt att ha en vilja. Man knyter inte längre näven i byxfickan och tiger.

• De som alldeles särskilt råkat ut för den nya tidens vilja är våra politiker på alla nivåer. Det "uppdrag" som väljarna ger politikerna tycks inte längre räcka mandattiden ut. Man vill då och då gripa in för att genom opinionsyttringar ge nya direktiv — en ny styrning.

• Det är dessa människors vilja som vi vill diskutera i detta nummer av Bygd och Natur. Vår huvudartikel, "Trekantens rehabilitering" handlar om en liten vacker sjö strax söder om det centrala Stockholm. Vi får tillfälle att tränga djupare in i det som gör att människor engagerar sig så häftigt.

• Vi ska emellertid också höra "motparten". Hur upplever en politiker dessa uppvaktningar? Och teknikern, yrkesmannen, han som förser politikerna med förslag till lämpliga planlösningar. Hur reagerar han? Sist men inte minst frågar vi också en psykolog. Vi vill tränga in även på den kanten för att kanske i någon mån få ett begrepp om hur en opinionsstorm uppstår. Är det ett fåtal människor som drar massan med sig? Är det så säkert att denna "massa" egentligen har något intresse av det som man nu vänder sig emot?

• Vi är medvetna om, att det som vi kunnat få fram i det här sammanhanget är så obetydligt att man på intet vis kan säga vad som är fel och vad som är rätt. Kan jag genom att satsa min "röst" på ett stormöte eller en petitionslista rädda vackra ängar och kristallklara vatten, har jag väl ändå gjort något gott? Leder det hela sedan till att man förbättrar intresset för den konventionella demokratiska beslutsprocessen, då är vi på rätt väg.

Bostadsområde och centrum vid sjön Trekanten.

Trekantens rehabilitering

Georg Brauner

Alla storstäder, även "täta", komprimerade städer, bevarar inom sig enklaver, delar av den ursprungliga naturen, den kringväxta, överväxta bygden. Att bevara dessa naturrester är en central miljövardsuppgift. Det är viktigt att dessa områden bevaras. Det är även viktigt hur det sker. Annars förtvinar naturenklaverna. De smutsas ned, förslits, försvinner. Miljövärden kräver att de utvecklas, framförallt att de inordnas i ett system.

God miljöstandard innefattar inte enbart den biologiska, den tekniska avgiftningen. Miljöstandard omfattar

även områdesplanering. Områdesplaneringen innefattar:

- det slutna gröna parksystemet,
- det slutna vattensystemet,
- de slutna, kontinuerliga gröna vägstråkens och -bältenas system.

Bryts systemets kontinuitet, sänks denna standard.

GEORG BRAUNER är född 1909 i Wien, där han genomgått tekniska högskolan. Efter studier hos Le Corbusier i Paris fortsatte han sina studier vid KTH i Stockholm. Han är verksam inom SJ:s arkitektsektion och intresserar sig aktivt för en naturpenetrerad stadsmiljö och bevarandet av naturvärden.

Samhällsstrukturen, bruttonationalprodukten och dess fördelning, dess planering, bestämmer även miljöstandarden.

Svenska storstäder har råd med god miljöstandard. Den bör ingå i vår sociala, vår ekonomiska utveckling. Den bör finnas i vårt kulturmedvetande. Den bör leda till hänsyn gentemot den bygd och natur där våra städer har växt fram.

Naturenklaver kan isoleras. Då dukar de under. Naturenklaver kan stödjas genom komplettering, t.ex. genom artificiella gröna parker. Då kan de leva vidare. Parkstråken och friytorna kan bli replipunkter, stöd och buffertzoner för natur-öar.

Sjön Trekanten

Diskussionen gäller här sjön Trekanten. Trekanten ligger centralt inom Stockholm. Sjön är tillgänglig, icke undanskymd. Därför måste dess miljö aktiveras.

Sjöområdet har "potentialen" till en rekreationsyta med central funktion för hela staden. Sjön har genom sin yta, sitt läge och sina åtminstone till en viss grad — bevarade naturstränder möjlighet att i mycket väsentliga delar komplettera hela Stockholms gröna zonbälte.

Men sjöområdet är vanvårdat. Det är för närvarande endast i begränsad omfattning användbart som rekreationsyta. Det är instängt genom industriupplag och äldre, nu — äntligen delvis — avlägsnade småindustrier. Det är dessutom insnört genom modernare industriellt/administrativa storblock.

Det gäller inte att "bevara" Trekanten. Det gäller att återställa ett redan förstört område.

Detta fordrar planeringsåtgärder. En stadsplan behövs som gör det möjligt att stadens arbets- och bostadsfunktioner utvecklas utan att inkräkta på stadens nödvändiga rekreativa servicefunktioner, dess landskapliga värden.

Det krävs aktiv naturvård. Det krävs att man återigen bygger upp den vegetation som har förstörts särskilt under industrialiseringsperioden 1880—1910. Det krävs stöd, konservering, åt allt djurliv inom området. Bevarandet av de vilda fågelstammarna och däggdjursfaunan gör Stockholms stadsnatur unik inom hela Europa. En zonvis förstörelse av faunan kan få återverkningar på helheten.

Aktiv naturvård

Vi måste planera en aktiv naturvård. Men samtidigt måste vi även planera en aktiv kulturvård, som kan integreras i en planering av stadens rekreationservice inom stadens slutna gröna zonsystem.

Naturvård — geografiskt sett — det är t.ex. att integrera Trekantenområdet i ett grönbälte som förbinder det med Vintervikens gröna zon västerut, med Årsta-strandremans skogszon, även med Årsta Holmar österut.

Naturvården — biologiskt sett — det är t.ex. en återplantering på de gamla upplagsområdena, vattenrening — möjligen ett återställande av Trekantens sedan månghundra år upphävd kontakt med Mälaren.

Naturvården torde ha gränser. Parkytor ersätter icke naturen, "natur-öar"

är påverkade av människors verksamhet. Skogstjärnen invid Vinterviken lär inte — såsom t ex "Näckros-sjön" norr om Stockholm — kunna återupplivas artificiellt. Men en del stödåtgärder kan åstadkommas. Park är ingen vildmark. Men det är användbar natur till människans psykologiska stöd.

Aktiv kulturvård

Kulturvården — historiskt sett — det är återställandet, framgrävning av traktens historiska (t o m prehistoriska?) stenmurar, husgrunder och liknande inom skogsområdet. Det finns rester från 1600-, 1700- och 1800-tal. Kanske tidigare. De ligger bortglömda, förstörda i skogarna men borde tas tillvara.

Kulturvården — tekniskt-arkitektoniskt sett — det är restaurering, istandsättande av områdets värdefulla lilla byggnadsbestånd (Stora Katrinebergs gård, malmgårdar och vissa andra trähusbyggnader).

Integrerad stadsplanering

Båda dessa restaurerings- och rehabiliteringsinsatser, på såväl kultur- som naturesidan, kräver integration i en stadsplanering. En planering som sträcker sig utöver Trekanten-sjöns närzon. En planering som måste omfatta — mer eller mindre långtgående och intensivt — hela Liljeholms- och Lövholsområdet jämte delar av Gröndals-området. Åtminstone! Planintegrationen borde sträckas längre.

Har ett områdes funktion betydelse för en hel stad, bör även planeringens yttersta radialeffekt ("dess sista utstrålningar") medinberäknas.

Trekanten behöver en kontinuerlig slutna parkremsa kring hela strandens sträckning. Hur bred parkremsa har man nu rätt att fordra — hur bred parkremsa har man nu möjlighet att fordra — och få?

Politik är det möjligas konst. Det möjliga är den avvägda, planerade fördelningen och prioriteringen av rehabiliteringskostnaderna för området. Det gäller att avväga en "spar-ackumulation" av en sak som icke förökas i mängd, så som industriproduktionens inkomstbringande investeringar gör. Utan en ren spar-ackumulation av mark, en tillgång som i mängd förblir konstant. Markens värde som naturområde får vägas mot markens värde som byggnadsområde, och här kommer icke blott penningvärdet utan även människovärdet och skönhetsvärdena in. Och tillika med att vara en ur alla aspekter sedd markvärdesfråga där det rör sig om att spara en tillgång vars storlek blir konstant, är det även en samordningsfråga — en planeringsfråga.

Området som måste planeras förefaller som helhet vara tillräckligt stort för att tillåta ett "både-och" — sparad natur och förtätad bebyggelse. Det är definitivt möjligt att förena intressena till en syntes — och till en ganska inspirerande sådan.

Denna kommunalpolitiska avvägning måste gå att genomföra. Även med en ansträngd budget. Vi måste alla försöka att ge sjön Trekanten ett brett strandområde — inte en remsa som är otillräcklig för att framkalla en slutna miljö.

Vi måste acceptera storstaden. Men

De sista idylliska resterna av den gamla strandvegetationen kräver ett eftertryckligt stöd och ett brett grönt skyddsbalte. Foto: Arne Ogenborg.

sjön Trekanten har en storstadsinriktad service-funktion. Denna kommer kommunalpolitikerna att godta, endast om vi godtar storstaden. Men det finns plats för båda. Det finns plats för parkremsor som inte enbart är smala, gröna, slitna sträcklinjer på stadsplanen. Det måste även finnas plats för en ganska intensiv metropoliten bebyggelse. Den gamla bebyggelsen inkräktar redan på ett ovärdigt sätt i sjöns miljö. Såväl bostads- som industriebebyggelse kan hållas på avstånd från sjön. Gatuumläggningar är inte oöverkomligt dyra. Även Lövholsvägen kan bli ges en ny, något nordligare, sträckning. Detta skulle skapa en ny och sundare

strandmiljö samt norr om detta parklandskap en ny och välbelägen stadsmiljö.

Det är alltså möjligt att återställa en slutna grön zon runt om sjön Trekanten. Det är även möjligt att integrera Trekantenzonen i stadens system av övriga gröna zoner. Allt detta till en ganska låg kostnad. Det är även möjligt att sanera sjöns vatten, som lär ha en ovanligt låg bakteriehalt men är i behov av bottenrensning (från t ex tjugtals islängda cyklar och annat rostande material) och en utfällning på kemisk väg som minskar bottenvegetationen.

Det är således icke nödvändigt att

Trekanten skall förbli ett slags "ulands-zon" inom Stockholm. Men det är en oacceptabel inställning från stadens sida att förvandla sjön till en privat när-rekreations-zon för ett litet klientel av hyresgäster i bostäder (antagligen med topphyror) direkt invid sjön. En rekreations-zon är en service-zon för alla — långt utöver den när-lokala grön-funktionen. Den när-lokala beräkningen av lekplatsytor m fl funktioner kan icke anses vara rätt beräkningsbasis. Sjön tillhör Stockholm, inte bara det övre Lövholmsområdet som nu skall exploateras — samt stadsdelarna däromkring. Den tillhör Stockholms planstandard, dess socialstandard, dess miljöstandard.

Bygd- och naturvård

Sedda i sitt större sammanhang bjuder en storstads restaureringsproblem för nedslitna, förstörda naturzoner uppgifter som ligger helt i linje med bygd- och naturvårdsproblemen i stort.

En storstads kontinuerliga förnyelse, dess ständiga fortlöpande sanering, bestäms av stadens produktionsutveckling.

Produktionsformen har gestaltat stadernas stenmiljö, dess hus, dess fabriker, trafikledernas asfaltband.

En storstads förnyelse bestäms där efter av stadens sociala utveckling. Sociala lagar, socialt medvetande har bestämt vissa begränsningar i bebyggelsens täthet, de har format stadens service och gemensamhetscentra.

Men en storstadens förnyelse idag

präglas av konsumtionsmiljöns själv-motsägelse. Atmosfären förgiftas av välståndsredskap. Den akustiska miljön förstörs av statusinstrumentens ljudalstring.

Miljösanering för stressfrihet

Miljösaneringen idag kräver även en naturens återfödelse inom stadsmiljön. Den kräver en saneringsprocess, en rehabiliteringsprocess för naturelementen inom staden, lika kontinuerligt som för stadens övriga beståndsdelar.

Stillheten blir mera än social status-symbol enbart. Tillgång till stillhet blir krav för att säkra stadsbornas — om än så begränsade — stressfrihet.

Stadens naturtillgångar blir därför ett servicekrav. Den kontinuerliga saneringen av denna del av stadens service som heter naturområden, måste anpassas till dagens välståndsutveckling, dess produktionsmiljö, dess krav på stillhet som produktionsfrämjande faktor! (Den faktorn är mätbar, den är till och med förräntningsbar!)

En parkavdelning får inte enbart framföra nöjdförklaringar, vara blott inredningsarkitekt åt några av stadens överblivna markbitar. Den får ta del i allmänhetens konstruktiva krav på gröna bandsystem inom staden.

Från detta perspektiv får vi se på frågan om stads-insjön Trekantens sk "räddning", rättare: Trekantens rehabilitering, dess återställande, dess integration i en modern stads tidsenliga rekreativa naturvårdsservice, dess grön-politik åt alla.

Människors vilja

Inom ramen för temat för detta nummer har vi gett exempel på kollektiva aktiviteter genom vilka grupper av människor försökt att påverka myndigheternas beslut. Det finns exempel på en enda människas funderingar och på psykologens syn på olika sätt att påverka politiska beslut.

Vi ville också ha med en politikers syn på de "bakstötar" som han kan få genom att folk "gaddar ihop sig". Även kommunalteknikern råkar då och då ut för samma fenomen. Vi vände oss till chefredaktören George Borgström och stadsingenjör Karl-Gustaf Bengtsson, båda från Arvika:

— Vi politiker vill gärna ha debatt kring alla frågor, förklarar *George Borgström*. Det behövs debatt och det behövs information. Jag har tillsammans med några partikamrater motiverat i kommunfullmäktige om att man skall tillskapa ett kommunalt informationskontor. Även relativt små kommuner behöver ett sådant. Det går inte att tro att en tidning i bygden skall svara för all information från kommunalt håll. Centraliseringen kommer att innebära att folket på landsbygden får en försämrad information om vad som händer i kommunala sammanhang. Projekten skall beredas i

nära samarbete mellan de kommunala tjänstemännen och respektive nämnd. Det är sedan informationsorganets sak att presentera det föreliggande förslaget. Sedan skall debatt följa ute i de ideella organisationerna och bland de enskilda i partigrupperna.

Om den enskilda människan bereds tillfälle att komma med i samhällslivet på detta sätt känner hon större tillfredsställelse. Alla bör vara med i gemenskapen.

— Jag gillar debatt, berättar stadsingenjör *Karl-Gustaf Bengtsson*. Men det skall vara debatt på ett meningsfullt plan. Jag ogillar den debatt som förekommer i riksdagen, när man i ironiska ordalag försöker "nedgöra" varandra. Jag känner inget obehag av att få ett förslag, som jag har utarbetat, kritiserat. Men jag brukar gärna se till, att jag har något alternativ till mitt huvudförslag. Tjänstemännen i kommunen skall vara ett instrument för medborgarna, via politikerna. Tjänstemännen skall göra skäl för sitt namn.

Efter kommunsammanslagningarna blir det nog nödvändigt med någon form av kommunedelsråd eller varför inte en remissinstans i form av ett byalag i kranskommunerna?

Att fatta demokratiska beslut

"En dag ringde en granne på dörren och påpekade för mig att det brukar vara väldigt lerigt och besvärligt på den gångväg som leder från vår husport till gatan. Han hade med sig en skrivelse till husvärden i vilken han begärde att gången skulle asfalteras. Han undrade nu om jag ville vara med och skriva under detta brev. Jag skrev under. Det blev asfalterat och kanske fick jag en lycklig ingivelse att jag besuttit en viss makt gentemot hyresvärden. Men behövde egentligen den här gången asfalteras? Asfalten blev dessutom ganska hal vintertid." Detta berättar en vän till oss. Det är hans upplevelse av en kollektiv vilja.

Hur upplever då den som specialiserat sig på att försöka få klarlagt var den enskilda människans vilja finns i samhällets beslutsprocess? Vi vände oss till psykologen, fil lic Michaël Wächter, och han framlägger här sin uppfattning om att fatta demokratiska beslut.

- Det är ett självklart och aldrig ifrågasatt krav att beslut som kan påverka den enskildes liv skall fattas i demokratisk ordning. Om detta råder stor enighet. Men försöker man konkret ange vad det innebär att ett beslut har tillkommit på demokratiskt sätt, är det slut med enigheten.

Samtidigt som kraven på insyn och möjligheter att påverka beslutsfattandet växer, framträder en rad tendenser i samhället som är svåra att förena med en sådan målsättning. Centraliseringen som leder till allt större enheter inom näringslivet samt inom samhällets politiska och allmänorganisationsområden medför att den enskilde individen hamnar allt längre från beslutscentra.

- Direkt demokrati i sådan form att alla som tillhör en grupp, en förening,

ett samhälle samlas för att fatta beslut har i nutida samhällen övergivits till förmån för olika representativa modeller.

Man väljer — ibland över flera steg — på demokratiskt sätt de personer som skall fatta beslut. Olika ideologier har utvecklats för att motivera olika och till synes oförenliga representativa system. Att tillgodose "folkets vilja" har motiverats med en liberal värdeideologi och även med en kommunistisk kaderideologi och ytterligare en rad andra ideologier.

Uppenbart är att alla lösningar att säkerställa demokratiska beslutsprocesser upplevs som otillräckliga och kritiken mot de representativa formerna vi har utvecklat i vårt samhälle har blivit allt starkare.

- Allt oftare hävdas att det är fråga

om en skendemokrati, där den enskilde individen förvisso får välja representanter, men i själva verket saknar varje som helst möjlighet att påverka besluten eller att utkräva ansvar av de av honom valda representanterna. Bland annat i samband med aktualiseringen av miljöfrågor och därmed sammanhängande samhällsproblem, exempelvis natur- och kulturvård, har olika initiativ tagits för att öka den enskilda människans möjligheter att påverka beslutsfattarna. Detta har skett i form av aktionsgrupper, byalag, tillfälligt anordnade protestmöten, demonstrationer m m.

Engagerade och aktiva personer — ofta ungdomar — har genom målinriktad aktivitet lyckats påverka ett

mindre eller större antal medborgare. Genom uppfinningsrika och okonventionella grepp i samband med framträdandet har man vunnit massmediernas uppmärksamhet och därigenom ofta kunnat framstå som ett spontant och mångfaldigt uttryck för folkopinionen.

Det har överhuvudtaget blivit vanligt att förklara olika typer av meningsyttringar som legitima uttryck för "folkets röst".

- Det finns anledning att fråga hur pass demokratiska meningsyttringar och även opinionsstormar av denna art verkligen är.

De är utan tvivel ytterst effektiva som påtryckningsmedel och de är givetvis tillåtna uttryck för meningsbild-

ningen i ett demokratiskt fungerande samhälle. Men innebär detta också att de med nödvändighet är demokratiska meningsyttringar? Är de ens mera demokratiska än de angripna representativa formerna för beslutsfattandet? Det är ytterst tveksamt. Ofta är det endast fråga om en omfördelning av påverkningsmöjligheterna.

Istället för de konventionellt legitimerade formerna för beslutsfattandet har mera spontana och okontrollerade sådana utvecklats som tillåter en lika effektiv styrning som de konventionella formerna. I själva verket är beslutsfattandet på demokratisk grund knappast bundet till enbart de yttre formerna.

Vilken form för beslutsfattandet som än väljs måste två villkor vara uppfyllda för att vi kan kalla det för demokratiskt: De enskilda individerna bör visa villighet att aktivt deltaga i beslutsprocessen och de bör äga sådan kunskap om olika alternativ att deltagandet i beslut innebär en verklig avvägning av de olika alternativens konsekvenser. Det är inte fakta i och för sig som bildar kärnan i ett beslut utan våra värderingar av dessa fakta. Men utan ingående kunskap om fakta kan ingen meningsfull värdering av dessa ske. Detta är det centrala problemet i allt demokratiskt beslutsfattande.

- Representativa former är ofrånkomliga i ett modernt samhälle. Spontana former för beslutsfattandet eller påtryckningar på beslutsfattarna ger stör-

re utrymme för manipulationer av olika art och utgör en betydligt mindre säker garanti för manifestationen av flertalets vilja.

Nutidens många protestaktioner har det obestriddliga värdet att rikta uppmärksamheten på bristen i vårt beslutssystem, men lösningen bör vara en bättre utbyggd kontroll av de representativa formerna, en utbyggnad av kontakterna mellan dem som väljer representanter och de valda, en utformning av denna relation till en direkt ansvarsskyldighet av de valda gentemot väljarna och slutligen som det allra viktigaste kravet en kvantitativt och kvalitativt fördjupad informations- och upplysningsverksamhet.

- Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt experternas roll. De bör aldrig tillåtas att agera som beslutsfattare varken i parlamentariska eller utomparlamentariska sammanhang.

De skall ge allmänheten underlag; de får även gärna göra en värdering av sina fakta. Men besluten i alla samhälleliga frågor bör ske av politiskt härför utsedda personer som har verkligt ansvar inför sina väljare och som hålls under dessas ständiga tryck.

Endast om man lyckas få de representativa formerna att fungera på avsett demokratiskt sätt kan man hindra att andra och dessvärre lika bristfälliga och ofta ännu mindre demokratiska former för meningsbildningen kommer att dominera beslutsfattandet i samhället.

Michaël Wächter

DE VILLE VISA SIN VILJA

I Danderyd utanför Stockholm inbjöd arbetsgruppen för Danderyds miljö den 1 december 1970 till ett opinionsmöte.

— Vi vill medverka i en demokratisk styrning av utvecklingen i kommunen — en av många i Stockholmsregionen — mot målet: en miljö för det goda livet, uttrycker gruppen i sin programförklaring. Ca 450 personer hade infunnit sig och fyllde såväl församlingsgårdens stora sal som en mindre sal dit ljudöverföring hade ordnats. Det gällde att opponera sig mot en "tvärlad" vilken skulle vara till stort men för vackra naturområden i kommunen.

Resultat: En förhoppning att samhället skall anpassas efter människan och inte människan efter samhället. Arbetsgruppen lovade att återkomma med nya initiativ.

Folket i Fryksdalen ville ha sin järnväg kvar. Det blev en jättedemonstration med ca 500 deltagare som satte sig på tåget och åkte till ändstationen Torsby, där det sedan blev stor fest och många tal. SJ fick sätta in många extravagnar den dagen.

Resultat: Fryksdalsbanan finns faktiskt kvar fortfarande.

Huddinge hembygdsförening kämpade för att slippa få bebyggelse ändra till Mälaren. De ville dessutom ha kvar den gamla Vårby gård bland de nya husen.

Resultat: Kulturnämnden fick ny

ordförande, nybebyggelsen drogs upp en bit från stranden men den gamla gården faller.

Göteborgarna skulle få en motorväg rakt genom Botaniska Trädgården. Det skrevs under petitionslistor och ordnades opinionsmöten.

Resultat: Man har funnit ett nytt sätt att föra fram motorvägen.

Göteborgarna ville föra ut sitt avlopp relativt orenat genom en tunnel ut i havet vid Hönö. Hönö hembygdsförening kämpade förtvivlat.

Resultat: Tunnelprojektet ersätts med ett höggradigt reningsverk.

Värmlänningarna fick naturreservatet Glaskogen med sjön Stora Glava känd för sitt kristallklara vatten. Nu vill emellertid ett kraftbolag pumpa förorenat vatten från den lägre liggande Glavsfjorden upp till sjön Stora Glava för att få en bättre vattenförling vid sitt kraftverk i Glava. Bygdens befolkning kämpar emot och stöds av bl a Glava gille i Stockholm.

Resultat: Båda parter håller tumarna och väntar på regeringens beslut.

Lerbäcks hembygdsförening fann att man skulle bespruta ett stort område av de natursköna Solberga-Runsalaängarna från luften. Man ingrep!

Beslut: Besprutningen inhiberades.

RENHET SKÖNHET FRIHET

En bok om människans landskap

Värden av miljön måste ovillkorligt tangeras de stora världsproblemen: Den politiska spänningen, den bristande jämlikheten mellan folk och individer, den orättvisa fördelningen av jordens tillgångar. Med utgångspunkt från "välfärdssamhällenas" bristande miljö-vård frågar sig professor John Nihlén i sin nya bok med namnet Renhet skönhet frihet vad vi kan kräva av de fattiga länderna. Vi kan inte kräva prioritet och hänsyn där de mest elementära behoven inte är tillgodosedda. Fördelningsproblemet tränger sig här fram och det är i grunden ett moraliskt problem, vars lösning kräver en sinnesändring, en icke våldets revolution.

I sin bok lämnar John Nihlén prov på några av miljövårdens gigantiska problem från planering, stadsbyggnad och landskapsgestaltning till smutsbekämpning och uppbyggnad av det nya landskapet. Det är ett försök att föra samman sociala, tekniska och estetiska problem.

Framtiden är full av svårigheter, men författaren tror dock på en framgångsrik kamp. Miljöproblemen måste ses globalt, hävdar han gång på gång, och han vill gärna se någon form av "världsregering", som leder striden mot människans självförstörelse. Vad som i första hand behövs är ett nytt synsätt. Människan måste lära sig ödmjukhet. Boken utgör ett bra tillskott till den litteratur vi behöver för att kunna

studera konsten att överleva. Den har försetts med en "inbyggd" studieplan för deltagare i studiecirklar. Studieplanen är emellertid också lämplig för den enskilde läsaren vid repetition av de olika kapitlen.

Låt mig avsluta denna lilla anmälan med några ord av Ingemar Leckius, med vilka John Nihlén börjar sin bok: Och eftersom tiden är kort, nästan ute, tänd en explosion av kärlek, så att Din Ande verkar allt i alla!

R. E.

SLOTTET OCH ÖN

Om Lovön — målarön där Drottningholms slott ligger — handlar en annan av John Nihléns böcker. John Nihléns text och Bertil Kumlins teckningar ger den första bilden av hela Lovön — gravfältens fynd, fornborgen vid Lunda med minnen från folkvandringstiden, kyrkan, slottet som byggdes av en skönhetsälskande drottning, parken som växlar från stram barock till mjuk rokokko innan den smyger över i Lovöns skiftande landskap. Människor från det förflutna manas fram, Gustaf III:s skugga skymtar vid Kina slott, Bellmans cittra tycks ännu klinga vid Kantongatan. Anekdot och historia vävs samman till en hyllning till Lovön, ön med Drottningholm. Läs den själv och konstatera.

R. E.

70 ÅR

JOHN NIHLÉN

Den 8 mars 1971 fyller professor John Nihlén 70 år. Detsamma gör också den svenska hembygdsrörelsen. Enligt en uppsats av landsantikvarien Sten Rentzhog i Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbunds årsbok anses hembygdsrörelsens historia börja den dag, då Karl Erik Forsslunds väckelsebok "Storgården" utkom.

Det är helt onödigt att för Bygd och Naturs läsekrets ge en återblick på det arbete som John Nihlén utfört. Men låt oss ändå ta del av en "neutral" forskares, Sten Rentzhogs, syn på John Nihléns verksamhet:

"Inom Samfundet började man snart tala om den kritik som hembygdsrörelsen mötte och om behovet att förnya målsättning och arbetssätt. Romantiken och entusiasmen var död (detta var på 1930-talet). Man vill inte längre föra in gångna tiders seder och bruk i samtidens liv eller begagna det förgångnas norm.

Ett ambitiöst program för pedagogisk och social förnyelse utstakades av John Nihlén, som inom kort blev Samfundets sekreterare, men det visade sig omöjligt att blåsa nytt liv i de enskilda hembygdsföreningarna, som skulle ha genomfört det nya programmet. Föreningarna hade under tiden efter kriget blivit alltmer renodlat musealt inriktade, och hade i regel inte längre någon förståelse för värdet av en mera omfattande målsättning".

Det är de två — professor John Nihlén och den svenska hembygdsrörelsen — fyller 70 år, är andan emellertid avsevärt mera positiv inom hembygdsrörelsens led: John Nihléns förhoppningar om förnyelse börjar nu bli infriade. Rörelsen är i dag redo för omfattande uppgifter i samhället!

Vi gratulerar John Nihlén!

Rune Engström

Hembygdsrörelsens framtid?

Överantikvarie Sverker Jansson är verksam vid Riksantikvarieämbetet. Han är chef för Landsantikvarieorganisationen i Sverige. Han vet därför allt om de bekymmer man har inom hembygdsrörelsen och hur eller om man skall kunna lösa dem. Vi besökte en dag överantikvarien för att få svar på några frågor som vi tyckte var angelägna.

• *Vad tror Du om hembygdsrörelsens framtid i avfolkningsbygderna?*

Ett verkligt svårt problem. Det är självfallet så, att hembygdsrörelsen har en betydelsefull uppgift även där. Svårigheten är det vikande ekonomiska underlaget. Detta gäller också, om man ser på storkommunerna, som på många håll får "undanskymda" områden. De bitar av en kommun som kommer i skuggan måste under alla förhållanden tas om hand kulturellt.

Inom avfolkningsområdena finns fornlämningar, kyrkor och andra byggnader, och hela det komplexet är under diskussion i vårt och landsantikvariernas arbete. Det blir en svår avvägning, vad man särskilt skall satsa på. En hel del problem har vi kunnat lösa genom att vi genom AMS kan anvisa mycket goda arbetstillfällen i avfolkningsområdena. Trots detta är jag rädd för, att vi i framtiden kommer att få många byggnader, som inte kan

underhållas. Man har på fullt allvar övervägt huruvida det bör bli några flera ruiner som kulturminnesmärken. En kyrka som hamnar i en fullständig ödebygd skall den exempelvis jämnas med marken eller bli ruin?

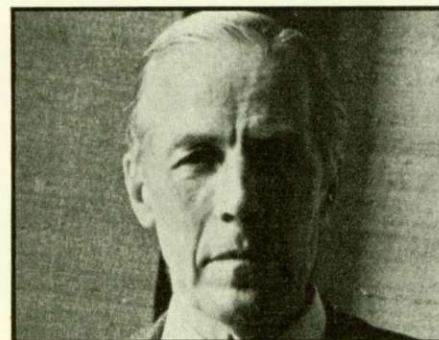
• *Har Ni behandlat frågan om hur hembygdsmuseernas samlingar skall tillvaratas den dag det inte längre finns någon som kan ta ansvaret för hembygdsgården? Har Ni resonerat om hur man ska göra med byggnaderna?*

Landsantikvarie Rosander i Östersund har undersökt frågan om hembygdsgården i avfolkningsbygden och han kommer med en artikel i tidskriften Svenska Museer. Det finns också en början till diskussion. Hembygdsgården kan vi inte kasta på sophögen. Där finns ett utomordentligt stort bestånd av äldre byggnader som måste bevaras. Här krävs en genomgång, därför att kvaliteten på många av dessa

gårdar redan nu är sådan att de måste betraktas som tillspillogivna. Eftersom vi idag inte flyttar byggnader från deras ursprungliga miljö om de skall bevaras, kommer det givetvis också att inträffa att gårdar försvinner av geografiska skäl.

• *Är Du nöjd med den kontakt Ni får med den entusiastiske lekmannen i hembygdsföreningar och hembygdsförbund?*

Vi framhåller för landsantikvarierna, att hembygdsgården och verksamheten i denna måste knytas närmare samman med den kulturvård, som bedrivs i länen. Vi kan också peka på exem-

Överantikvarie Sverker Jansson.

pelvis kommunernas kulturnämnder och deras kontakt med landsantikvarierna. I Dalarna har vi fått ett samarbete mellan hembygdsgrändar, kommuner och landsantikvarierna genom att här har inrättats en vårdcentral i Falun genom AMS. Till vårdcentralen kan hembygdsföreningar och kommuner lämna föremål för erforderlig behand-

ling och registrering. De återsänds efter fullgjort arbete till uppdragsgivaren.

• *Tror Du på hembygdsrörelsen som något mer än en bevarare av föremål från gångna tider?*

Hembygdsrörelsen ska inte bara vara en föremålsbevarande institution lika litet som museet ska vara det. Föremålssamlandet och bevarandet är ett led i kulturvården. Utan detta samband är föremålen döda, och hembygdsrörelsen kan därför inte ha enbart en föremålsbevarande funktion. En utställning är ofta resultatet av ett kulturvårdsarbete eller också är den ett program för den verksamhet, som man bedriver. Hembygdsvården ingår som en väsentlig del i miljövården, som inte bara är en fråga om natur och förgiftningar. Den är framför allt en rörelse, som vill verka för en mera mänsklig, mera differentierad miljö än den vi har idag. Då kommer man fram till, att kulturminnen av olika slag, kyrkor, byar, stadskärnor och kulturlandskap är det som skapar den regionala eller lokala miljön. I det sammanhanget ska man se hembygdsrörelsen.

• *Tror Du att man kan få en aktiv hembygdsrörelse i de stora städerna?*

Det finns redan en hembygdsrörelse i städerna dels genom de föreningar, som finns där, men också inte minst genom byalagens arbete. Det är intresset för miljövården, som har väckt människorna, och har fört dem samman på detta sätt. Det är också betecknande, att rörelsen har valt en benämning från landsbygden, som är betecknande för gemenskap, något som

man alltså saknar i den moderna staden.

Jag brukar säga att det är det rationaliserade samhället, som ger så små marginaler för den enskilde i samhället. Detta förhindrar en differentierad miljö, och det behöver vi. Därför behövs byalags- och hembygdsrörelsen. Miljövårdsintresset ska vara lokalt och regionalt grundat. Mellan en hembygdsförening och ett byalag finns inga intresse motsättningar. Det finns många olika samsarbetsmetoder, beroende på de olika arbetsformer, man använder sig av. Enligt min uppfattning är det bra att arbetet inte är alltför likriktat. De olika arbetsformerna och deras utövare är ofta ett uttryck för de lokala eller regionala problem, som är speciella för just det området. Därför tror jag att det är lätt att samsarbeta.

• *Det sägs att hembygdsrörelsen har svårt att få ungdomen med sig. Vad anser Du om detta?*

De första fornminnes- och hembygdsföreningarna startades för ungefär hundra år sedan. När de började hade de en stor tyngd i sin rörelse. Det är påfallande hur många av samhällets aktiva män, som var engagerade. Intresset har gått upp och ner, men en sak är ofrånkomlig: föreningsverksamheten har förlorat den ekonomiska grundval, som den tidigare hade. De ekonomiska resurser, man en gång ägde, kunde aldrig ökas i den takt, som krävdes. Därtill kom man in i ett

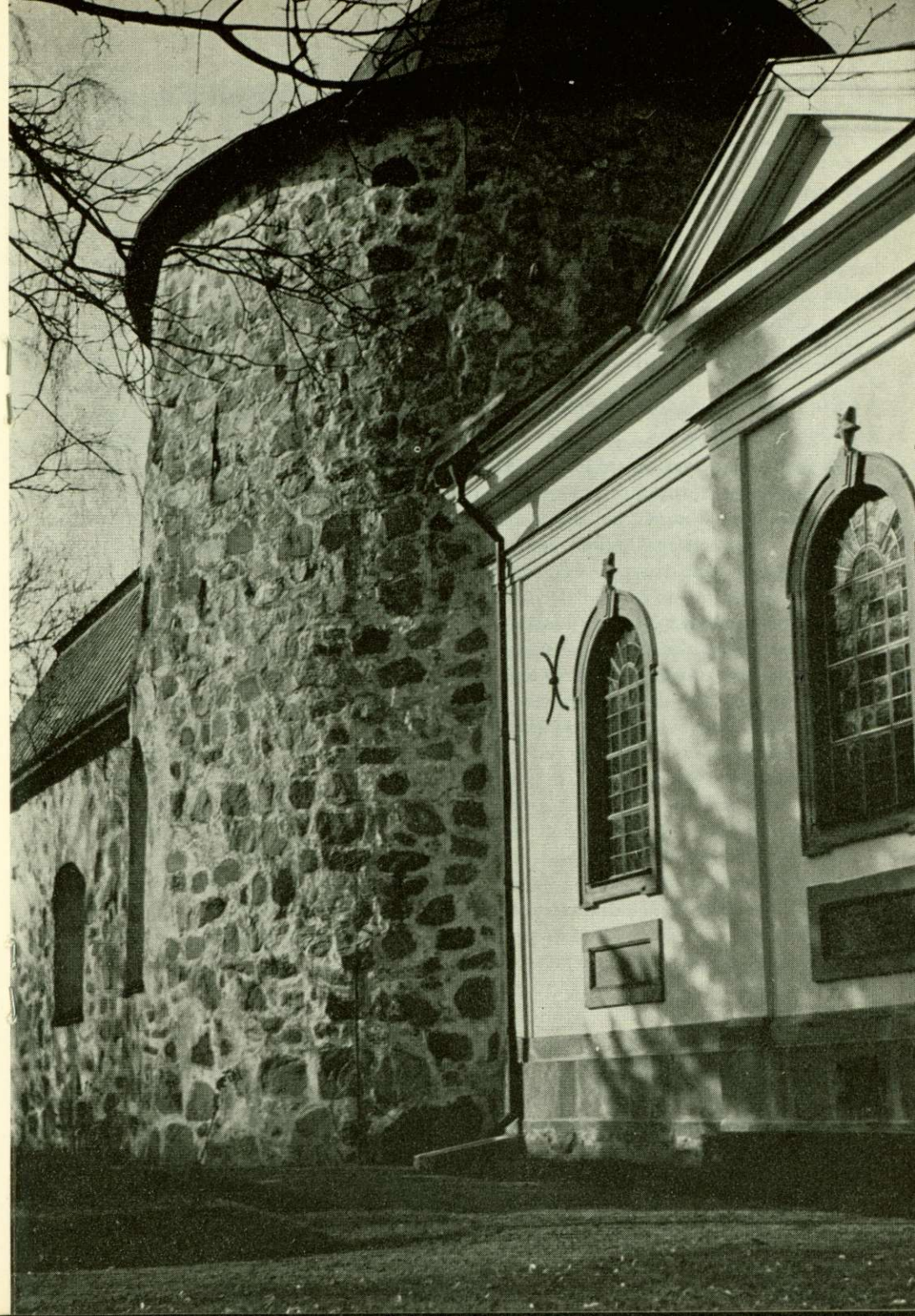
skede, där en föråldring inträffade. Föreningarna förlorade i betydelse.

På senare år har dock skett en vändning, och hembygdsrörelsen är på uppgående. Jag tror att det finns två anledningar till detta. För det första träder kommunerna och landstingen in och håller rörelsen under armarna, varigenom de får hjälp, när det gäller det ekonomiska. För det andra har miljövårdsintresset på ett mycket påtagligt sätt blåst nytt liv i hembygdsföreningarna. Förändringen är nu påfallande. Det är intressant att se hur många av funktionärerna inom hembygdsföreningarna som är kommunalt eller på annat sätt engagerade i samhällslivet. Vi får nu också allt flera regionala kulturnämnder.

Jag anser att allt som har med kultur- och hembygdsvård inklusive miljövård att göra måste ske i samsarbete med de samhällspolitiska instanserna. Har man kontakt med utvecklingen, behöver man inte sörja för tillväxten. Det blir då ett ungt engagemang.

Men för att få ett ännu bättre liv i rörelsen behövs information. Det saknas tyvärr medel till information av olika slag. Information i pressen och hos de samhällspolitiska organen, som bestämmer om utvecklingen är absolut nödvändig. Det är emellertid också lika nödvändigt med information för dem som bedriver kultur- och miljövårdsarbete. Den information, som vi och intresseföreningarna måste ha gäl-

På 1100-talet byggde de kristna sin ännu bestående rundkyrka som en för sin tid stark försvarsborg. Bromma kyrka. Foto: Walter Pöppel.

ler bla samhällsutvecklingen. Man måste veta hur de samhällspolitiska organen verkar för att kunna arbeta för bevarande av kulturminnena och förnyelse av verksamheten. Får man inte denna information för yrkesmän eller ideellt verksamma, hamnar man vid sidan av debatten och kan inte föra sin talan. Det är lättare att idag föra kulturvårdens talan inom många områden.

• *Hur ser Du sambandet mellan naturvård och kulturvård?*

Det finns många sammanfallande intresseområden. Man kan peka på kulturlandskapet. Vid varje fråga om reservat av olika slag kommer gemensamma frågor upp, oberoende av om tyngdpunkten ligger på kultur- eller naturvårdsområdet. Bevarar jag ett stort fornminnesområde och vill sätta in detta i ett landskapssammanhang måste jag vara orienterad inom naturvården. Går naturvården ut i reservatsbevarande syfte är det ofta så, att byggnader och odlingslandskap samverkar till att göra reservatet värdefullt, varför man måste rådgöra med varandra. Riksantikvarieämbetet har därför en adjungerad ledamot i Naturvårdsverkets styrelse. Landsantikvarierna samarbetar på liknande sätt med naturvårdsrepresentanterna i länet.

Läs i nästa nummer av BoN:

En pratstund med Valfrid Paulsson, chef för Naturvårdsverket.

HOTADE MINNES- MÄRKEN — HOTADE MILJÖER

Med risk för att bli överhopade med bidrag från varje plats i landet utlyser vi härmed en liten inventering bland läsekretsen. Det gäller hotade minnesmärken — hotade miljöer. Vår förhoppning är att vi i varje nummer en tid framöver skall kunna visa upp bilder och korta beskrivningar av något som läsekretsen är rädd skall försvinna. Sänd bild och en kort text till Bygd och Natur, Mäster Samuelsgatan 3, 111 44 Stockholm. Vi honorerar det som vi kan ta in i tidningen.

HEMBYGD SVÅRDEN I CENTRUM

En konferens kring hembygdsvårdens organisationsproblem i samarbete med Riksantikvarieämbetet och Landsantikvarieorganisationernas samarbetsråd. Representanter för landets hembygdsförbund och hembygdsdistrikt samt landets landsantikvarier samlas under våren i Falun för att dryfta hembygdsrörelsens problem. Vi återkommer med ett referat i nästa nummer av Bygd och Natur.

Tänkvärt

Du hörer klockans knäpp.
Var knäpp den knäppa låter
är en förknuppen knäpp
som knappast knäpper åter.

(inskrift i ett Frykdaisur)

Vem skall ta hand om hembygdsgårdarna?

Denna fråga ställer förste intendenten vid Nordiska museet, docent Göran Rosander i nummer två av tidskriften Svenska Museer. Han konstaterar att det i landet finns ca 1 000 hembygdsföreningar, av vilka flertalet har en hembygdsgård av ett eller annat slag. Han anser att antalet hus i lokala hembygdsföreningars ägo bör kunna vara ca 3 000. Flertalet är av timmer och tillhör allmogekulturen.

I Jämtlands län där Rosander till den 1 januari var landsantikvarie har en inventering givit vid handen att antalet föreningar är 44. Av dessa har 40 hembygdsgård. Föreningarna har tillsammans 5 000 medlemmar och 30 000 olika föremål. I föreningarnas ägo finns 230 kulturhistoriska byggnader med brandförsäkringsvärdet 4 miljoner. Föreningarna kunde notera 11 000 besök på ett år. Nio av föreningarna har erhållit anslag från kommun/församling.

Dött kapital?

Göran Rosander ställer frågan om det är vettigt, att så många gamla byggnader och föremål tas till vara och om föreningarna kan svara för det framtida underhållet. "Är detta värde om

5 miljoner enbart i Jämtland dött kapital?"

Frågorna är brännande för hela landet. Med landsbygdens avfolkning självdör föreningarna eller minskar intresset katastrofalt. Det har allvarligt diskuterats att man kan tvingas till att låta åtskilliga av husen i landet helt enkelt ruttna ned.

— Men får, kan och bör kulturmnesvårdens företrädare ställa sig så kallsinniga till hembygdsrörelsen? Utgör inte hembygdsrörelsen en grund på vilken en mycket stor del av museiväsendet och kulturmnesvården bygger? Våra läns museer och deras verksamhet måste ha kvar en folklig förankring. Förloras denna eller spelas den bort, mister vi grunden för vår verksamhet. Även om det kulturhistoriska värdet är diskutabelt i många fall, står hembygdsgårdarna som monument över ett avsnitt i vårt lands idéhistoria och utgör embryo till något som kan förändras till det bättre i framtiden. Det tillkommer landsantikvarierna att med alla medel se till att inte det arkivmaterial, som hembygds-gårdarna utgör, förstörs! Praktiskt taget varje hembygdsgård hur ombyggd och "förstörd" den än är utgör stoff till en miljörekonstruktion.

Turisthotell i glesbygd

— en framtidsvision?

Vi vet inte vart utvecklingen bär hän. Om 50, 100 eller 200 år kan landsbygden åter vara befolkad. Då kan det finnas en återuppståndsen hembygdsrörelse och då finns det sannolikt pengar till rekonstruktioner av kulturhistoriskt riktiga miljöer, rekonstruktioner vilka kräver ett utgångsmaterial i form av kvarvarande huskroppar, detaljer och föremål. Det är min fasta övertygelse att vi om ett par decennier — ifall framåtskridandet fortsätter — har jättehottell i våra nuvarande glesbygder särskilt förstås i Norrland, dit Mellan- och Sydeuropas människor söker sig för rekreation. Då kommer hembygdsgårdarna att vara värda mycket och fylla sina funktioner som museer och miljöer — om de bara finns kvar.

Det är alltså bättre att idag förse eldhusen med plåttak och spika igen soldattorpens fönster än att riva byggnaderna. Men — vem skall ta hand om och nödtorftigt underhålla byggnader och inventarier i väntan på dessa gylene tider? Här måste utan tvekan ansvaret i första hand falla på kommunerna, åtminstone vad byggnaderna beträffar; föremålen får kanske läns- och museerna magasinera centralt.

Tiden är också inne, säger Göran Rosander, att satsningar görs för att rädda handelsbodar, skolor, stationer, industribyggnader etc. Så småningom kommer kanske kommunerna att välsigna dessa initiativ.

Inventering och dokumentation

Göran Rosander föreslår följande program för att man i nödläge skall kunna gripa in och göra räddningar:

Det första måste vara att redan idag länsvis skaffa sig kunskap om vad som finns, således en inventering.

Därefter bör följa en dokumentation genom fotografering och uppmätning av byggnaderna (såsom utgångspunkt för framtida istandsättning, om husen skulle förändras av någon anledning). Också en genomfotografering av inventarierna bör om möjligt ske.

Om en hembygdsgård hotar att försvinna, försöker man att via underhandlingar med kommunen få denna — i första hand genom eventuell kultur nämnd — att överta ansvaret för gården med samlingar; föreningen kan kanske leva vidare som ideell intresseorganisation utan jordiska ägodelar.

Bebodda kulturhus

Arne Björnstad, förste intendent på Skansens Kulturhistoriska avdelning hävdar att om man utgår ifrån att kommunen i en framtid kan komma att tvingas ta hand om ansvaret för hembygdsgårdarna måste man också medge att samhällets representanter får vara med och välsigna nya förslag till hembygdsgårdar inom kommunen. Arne Björnstad säger att hus faktiskt mår bättre av att vara bebodda och att om valet står mellan förfall och att låta husen bebos, så bör man försöka få dem bebodda. Därigenom blir

En gammal byggnad kan ha ett stort värde både ur vetenskaplig och estetisk synpunkt. — Fäbod vid Ottsjön, Jämtland. Foto: Håsonbild.

de visserligen inte på samma sätt tillgängliga för publik, men de fyller sin plats i landskapet, vilket är en viktig del av deras funktion. Genom att i hyreskontrakten föreskriva hur reparationer skall göras, vore det också möjligt att den vägen sprida kännedom om möjligheterna att göra de gamla husen brukbara utan att förstöra deras karaktär.

Professor *Nils Arvid Bringeus* i Lund säger:

— Vad kan bättre ge oss hjälp till inlevelse i en gången tids kultur än en tidstroget inredd hembygdsgård helst bevarad på ursprunglig plats? Den ger oss inte främst prov på äldre byggnadsskick, heminredning och hushåll utan låter oss få en inblick i en livsmiljö, karakteristisk för en bestämd bygd, tid och samhällsklass.

Tiden rinner fort och hembygds-gårdarna blir värdefullare för varje år. På andra sidan årtusendeskiftet blir de omistliga. Det är därför framsynt kommunalpolitik att satsa på hembygds-gårdarna idag.

Erik Hedqvist, sekreterare hos Musei- och utredningssakkunniga 1965 säger:

”Frågan om en kommuns insatser för att bevara ett hembygdsmuseums byggnadsbestånd kan inte ses isolerat. Det måste därvid vara avgörande vilka övriga kulturhistoriska byggnader kommunen har att ta ansvar för. Då olika behov skall avvägas mot varandra måste hänsyn tas till vilket kulturhistoriskt värde hembygdsgårdens byggnader besitter, vilken roll de kan komma att spela i den offentliga miljön och hur de kan utnyttjas i kommunens fritids-verksamhet.

Forum för närdemokrati

Sten Rentzhog, landsantikvarie i norra Älvsborgs län ser i hembygdsföreningarna ett forum för närdemokrati. Han bygger denna uppfattning på en på senare tid plötslig vitalisering av hembygdsrörelsen och att denna bör sökas i miljövårdsdebatten och kommunsammanslagningarna. Hembygdsrörelsen är på väg att få en ny betydelse.

Hembygdsföreningarnas möjligheter att aktivera sig, säger han, beror på deras förmåga att ompröva sin målsättning och sina arbetsformer. Deras nya verksamhet måste i största möjliga utsträckning vara fri från den överdrivna museala samlarambition som hittills kännetecknat den. Alltför många föreningar är maktlösa inför den belastning som underhållet av byggnader och samlingar utgör. Denna börda bör i många fall kunna överflyttas på kommunerna. Förslaget att kommunen inträder som ägare till hembygdsgårdarna är motiverat också när det gäller livaktiga hembygdsföreningar. Hembygds-gårdarna bör kunna bli en värdefull tillgång i kulturnämndernas och skolornas arbete. Samtidigt frigörs föreningens resurser för utåtriktad verksamhet. ■ ■ ■

Det som här berättats är alltså yrkesmännens uppfattning om hembygdsrörelsens problem. I nästa nummer av Bygd och Natur skall vi återkomma till de här frågorna. Vi vänder oss då till ”amatörerna”, de som idag förvaltar hembygds-gårdarna och representerar dem som äger dem. Hur vill de se fortsättningen på sitt arbete utfört om det en dag ter sig omöjligt för dem att fortsätta?

Nils Nihlén

avgick efter 35 års tjänst hos SfH med pension den 1 januari 1971. Här skall inte användas några stora ord, endast konstateras att en energisk och duglig tjänsteman har dragit sig tillbaka för att njuta av friheten. Vi har dock ett löfte från Nils att få anlita honom för smärre uppdrag och över detta gläder vi oss. Styrelsen har föreslagit att Sällskapet Pro Patria skall hedra Nils Nihlén med sin guldmedalj. Överlämnandet kommer att äga rum vid SfH:s riksstämma 1971.

ENVÅ 70 — rapport

Det är nu dags att börja samla ihop resultatet av de åtgärder som vidtogs med anledning av det Europeiska Naturvårdsåret 1970. SfH satsade stort på utställningen. ”Vår livsmiljö — Din sak”, vilken producerades i tre upplagor. Den ena av dessa har helt disponerats av biblioteken i Stockholm. Denna är även helt inbokad där under våren 1971. T o m den 31/12 1970 har 65 726 besökare sett utställningen.

De två andra upplagorna har visats på följande platser under 1970: Anderstorp, Bjurholm, Bollnäs, Dorotea, Färila, Gislaved, Markaryd, Mora, Oskarshamn, Sigtuna, Sundbyberg, Tumba och Umeå. Det går fortfarande att boka in förhyrning av någon av utställningarna. Vi räknar med att under 1971/72 ha minst en av utställningarna igång på nya platser i landet. Arkitekt

Alf Folmer som producerat utställningarna har föreläst på följande platser: Bollnäs, Färila, Haparanda, Markaryd, Oskarshamn och Tumba.

Affischen ”Livsmiljö åt envar” har använts flitigt. Bl a har den under en månad funnits uppsatt på alla järnvägsstationer i Sverige. Det finns fortfarande en upplaga kvar och vi tar emot rekvisitioner. Affischerna sändes ut kostnadsfritt. Dock vill vi gärna ha hjälp med portot.

Brevmärkena ”Livsmiljö åt envar” har använts av många. De är fortfarande aktuella. Välkommen med rekvisitioner.

Studieplanen ”Hembygden i verksamhet och vila” har fått god spridning. Cirkelledarkurser har anordnats med denna skrift som huvudmaterial.

Ungdom och hembygdsrörelse

Om man ser hembygdsrörelsen som en bygdens traditionsbevarare, en vårdare av en hembygdsgård och i stort sett inget annat, så blir det kanske svårt att få ungdomen med i rörelsens led. Den "nya" rörelse som börjar växa fram, den som tar aktiv del i dagens samhällsproblem, borde emellertid ge ungdomligt inslag i föreningslivet.

Vi arbetar med att få fram något intresseväckande inom SfH. Varför inte ta hjälp av ungdomen för att dokumentera nuet? Det som en gång skall berätta om hur vi i dag lever och verkar. Ett arbete i samtid för framtid. Vi kallar dem "dokumentalisterna". Till den verksamhetsgrenen skall vi återkomma i ett senare nummer av BoN.

För att få ungdomliga synpunkter har vi engagerat en ung medarbetare. Det är fil stud **Ann Steenberg**. Hon börjar medarbetarskapet genom att till två unga inflyttade stockholmare ställa frågor om hur de upplever hembygdsgården och livet i och kring denna:

• Britt, 24 år, sekreterare, från Bergslagen, nu bosatt i Stockholm.

— *Vad hade du för kontakt med din hembygdsgård som barn?*

— Jag var där med mina föräldrar på midsommardansen varje år. Det var väl i stort sett det enda. På vintrarna kan jag inte påminna mej att dom hade nån aktivitet där. Jo, det var ju museum förstäss, med prylar som folk hade skänkt, mest äldre människor. Det var en viss stämning där med en massa saker från vår bygd. Man kunde se saker från olika perioder.

— *Upplevde du att hembygdsgården hade någon aktiv funktion i samhället?*

— På sätt och vis. Men det var väl mest för barnen, dom fick se alla i hembygdsdräkter. Hembygdsgården var en samlingspunkt där man kopplade

av. Jag minns inte att man gjorde något särskilt. Min farfar blev på sin tid väldigt aktiv. Det var han som startade gården och hjälpte till att renovera den. Han var där varje dag och skänkte spinnrockar och kopparkärl. Men dom är ju så rädda om allt att dom nog inte vågar släppa in ungdomar. Det skulle aldrig gå att ha nån sorts ungdomsgård där.

Jag tror att hembygdsgårdarna kommer att bli rena turistmuseer i framtiden. Dom skulle bara göra lite mera reklam. Kommer man från stan tycker man att det är en genuin stämning där, som på Skansen. Hembygdsgårdarna fungerar inte aktivt i politiken. Det finns det andra kommunala instanser för. Det finns en statlig industri i min hembygd nu, så det har faktiskt flyttat dit en del folk och då skulle ju hem-

bygdsföreningen kunna fungera som informationscentrum. Men det blir väl mest som ett litet utflyktsmål.

• Lars, 25 år, byggnadsingenjör, från Malmö, nu bosatt i Stockholm.

— *Vad vet du om hembygdsföreningar? Har du haft någon sådan kontakt?*

— Ja, den värnar om den egna bygden, är alltså helt lokalt inriktad. Jag har bara varit på en hembygdsgård. Det var någonstans utanför Norrtälje och vi dansade kring majstången. Det anordnades tävlingar och det fanns ett fotbollslag och en idrottsförening för sommargästerna.

— *På vad vis anser du en hembygdsförening värdefull?*

— Den äldre generationen kommer alltid att anse den värdefull. Barnen går ju ofta i skolor i stan och sedan flyttar dom in till stan där dom har bättre arbetsmöjligheter så dom kommer inte i så stor kontakt med sin hembygd och dess historia. "Jag gör

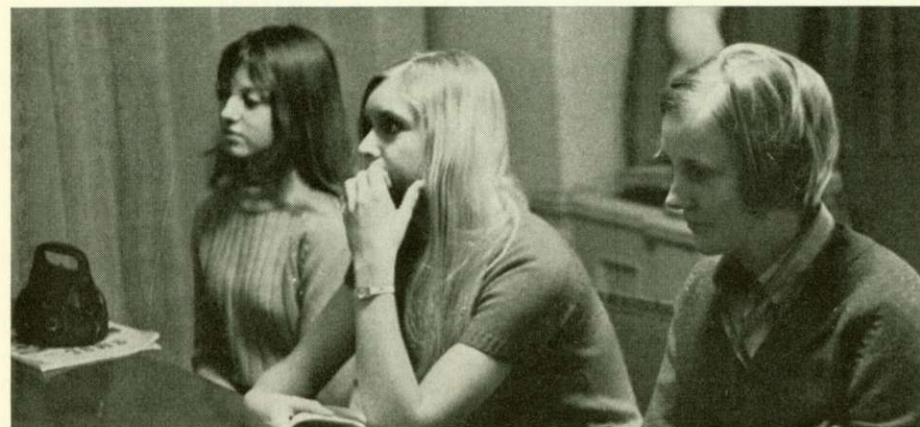
som Kurt, jag åker till Stockholm", säger dom flesta. Det gjorde ju jag också.

Nu ligger Vargforsens kraftverksdammar där vi grabbar lekte som barn. Vi fick leta upp nya lekplatser under bygget, och vad jag kan förstå nu efteråt var det byggt som nödhjälpsarbete. Men jag vet inte säkert. Man känner sej så liten, finns inget man kan göra för att bevara ens sin närmaste miljö. Det är lika bra att tycka att den nya stadsplanen för Stockholm är bra.

— *Vad skulle du vilja ändra på om du kunde?*

— Jag skulle vilja att folk som har gemensamma miljöintressen skulle komma samman och diskutera. Det skulle finnas en blandning mellan en hembygdsgård och ett byalag. Men det är svårt när folk tenderar att isolera sej i storstaden. De har "klara-sej-själv" mentaliteten. Jag skulle helst av allt vilja bo i min morfars kåk på sydkusten.

Ann Steenberg

Kurser och konferenser

MILJÖHÖGSKOLAN

Miljöhögskolan är SfH:s nya organ för att marknadsföra kvalificerad miljövårdsundervisning. Under våren ordnas en universitetscirkel med namnet Framtidsmiljö. Den är förlagd till Stockholm och undervisningen bedrivs under veckoslut för att intresserade från hela landet skall kunna delta i kursen.

Ur kursinnehållet:

Introduktion — Vad är ekologi? — Aktuell miljövrdsapparatur — Luftföroreningar och bullereffekter — Vattenvård — Oljeproblemen — Förgiftningsproblemen — Internationella miljövrdsfrågor — Naturvrdsens uppläggning och kostnader — Tätortsplanering — Vattenundersökning i fält — Exkursion — Landskapsvård.

Kursavgiften är 490 kr.

Rekvirera gärna detaljprogram med anmälningsblankett från vårt kansli, tel 08/11 94 24. Sista anmälningsdag är den 5/3 1971.

Under hösten ordnar vi inom Miljöhögskolans ram en universitetscirkel i landskapsvård.

I dessa kursarrangemang samverkar vi med Studieförbundet Vuxenskolan i Stockholm.

Ny Markarydskurs

Föregående års Markarydskurs uppskattades av kursdeltagarna. Vi återkommer därför med en ny femdagars-

kurs under tiden 9/8—13/8. Ett stencilerat kursprogram blir färdigt inom de närmaste veckorna. Rekvirera det och kom med till Markaryd.

1971 års sommarmöte i Kalmar

Vi vill redan nu berätta att sommarmötet i år kommer att ha Kalmar som stationeringsort. Vik den 6—8 aug. för sommarmötet och den 9 aug. för en kompletterande "glasbruksdag". Ett kort stencilprogram kommer att finnas inom den närmaste tiden. Rekvirera det!

Riksstämman i Stockholm den 25 april

Årets riksstämman och förtroenderådssammanträde hålls i Stockholm den 25 april. Men redan den 24 april börjar "festligheterna" med en informationsdag om aktuella hembygdsvårdsproblem. På kvällen denna dag hålls diplomfest på Skansen. Då skall SfH:s plaketter samt bevis om hedersledamotskap delas ut till förtjänta hembygdsvårdare.

Rekvirera närmare upplysningar och årsmöteshandlingar från vårt kansli.

Förbundsråds-sammanträde

Det nybildade förbundsrådet sammanträder i Stockholm den 17 februari. Förbundsrådet består av hembygdsintresserade personer från olika organisationer med vilka vi kan samverka.

Folkbildningskurser i Gävleborg

Sammanlagt ett 60-tal personer deltog i den tvådagarskurs som Gävleborgs läns bildningsförbund anordnade i början av december månad på Bollnäs folkhögskola. Arbetsnamnet var "Folkkultur", och ytterligare två kurser planeras under vintern 1971. Kurs nummer ett behandlade folkkulturella yttringar av i dag, dvs folkmusik, folkdans och hemslöjd. De två följande avsnitten tar upp folkkulturen av i går, samt andra yttringar.

Bollnäs kursen leddes av konstkonsulent Margareta Redstedt, Forsa folkhögskola. Kursdeltagarna kom från olika bildningsorganisationer, hembygdsföreningar, spelmansförbund och folkdanslag. Begreppet "folkkultur" diskuterades, och ABF-utställningen "Folkets musik" på en skola i hälsingestaden besöktes.

Den kände riksspelmannen Sven Härdelin Delsbo kåserade om hälsingsk spelmanstradition, med hjälp av Hugo Ljungström Bollnäs. Svenska ungdomsringen och folkdans av i dag dryftades, innan det var dags för Skäggmanslagets framträdande. Delsbounedomar-

na Petter Logård, Thore Härdelin och Wilhelm Grindsäter lockar ur sina fioler fram riktigt gammal hälsingemusik, och har också lyckats komma in med den på dagens nöjesetablissemang. Bollnäs folkdanslag medverkade med dans, och möbelhandlare Oscar Björkman berättade om Bollnäs hembygdsförening och Kämpens gård.

Andra kursdagen ägnades åt hemslöjd, fru Brita Åsbrink från Bollnäs hemslöjd orienterade om folkdräkter och dräktforskning. Representanter från hemslöjdsföreningar berättade om sitt arbete, och dagens problem. Hemslöjdsutställningar besöktes, varvid prov på fin hälsingeträslöjd visades, liksom utsökt ovanåkerspets och järvsöm.

Kursen diskuterade om folkkulturen egentligen har någon roll nu för tiden. Slutsatsen blev att i dagens stressade och tekniska slit- och slängsamhälle behövs den mer än väl. Folk behöver så väl ett rotfäste för att trivas. Utvecklingen går så fort, att folk söker efter gammalt för att härda ut, sade en talare. Vi får inte rusa ifrån oss själva.

Som avslutning visade fotograf Hil-ding Mickelsson Rengsjö en trevlig färgbildserie om timmerhus och hälsingemålningar. Han menade bl a att man vid restaurering av gamla gårdar måste gå varsamt fram. Inga perspektivfönster i timmerhus, tack! Nästa kurs tar mera upp det museala i begreppet folkkultur, bl a hembygdsföreningars roll, bebyggelse m m. Viktigt var att kursdeltagarna fick impulser till fortsatt kulturarbete.

Tord Andersson

Från hembygdsföreningarna...

Väsby kvarn i Vallentuna

På en mindre höjd vid Vallentuna-sjöns norra strand och på mark, som tidigare tillhört Väsby gård, är kvarnen belägen. Genom sitt utmärkta läge är den synlig över större delen av Vallentuna samhälle och dess omgivning.

Kvarnen är en s.k. holländare, vilket betyder att hela takkonstruktionen med den horisontella axeln, på vilken vingarna är fastsatta, medelst en särskild handdriven anordning kan inställas efter rådande vindriktning. Väderkvarnar av denna typ kallas också nere i södra Sverige för "hättekvarnar". I slutet på 1850-talet är kvarnen byggd — det exakta året har inte kunnat fastställas — och var i bruk till omkring 1910.

Den användes dels för Väsby gårds behov och dels som tullkvarn för bygdens behov. Med "tull" menas, att avgiften för malning av spannmål erlades in natura och uppmättes i "kappe" ungefär 4,6 liter — eller "skäppa", som är ett gammalt svenskt rymdmått för torra varor. Det räknades olika i olika landskap, från 1/4 till 1/6 tunna. En spannmålstunna skulle enligt en förordning från senare hälften av 1600-talet innehålla 56 kannor, vilket motsvarar 147 liter.

Kvarnen har tre par stenar samt en mjölsikt, som kan kopplas till kvarnmaskineriet. Då Vallentuna hembygdsförening 1959 som gåva av dåvarande ägaren till Väsby gård, fröken Hanna Carlsson, fick övertaga kvarnen, var den i stort behov av en genomgripande restaurering. Vingarna saknades och den horisontella axeln var obrukbar. Tak, ytterklädsel, fönster och golv måste helt bytas ut. Största problemet var att få tag i en sakkunnig person till att leda arbetet. Hembygdsföreningen lyckades få kontakt med byggmästare Einar Levander i Lagga, som med sannolikhet är en av de få i vårt land, som behärskar kvarntekniken. Han gjorde i ordning vingarna hemma i Lagga och lyckades nere i Skåne få tag i en kvarnaxel med gjutet vingfäste. Genom Karl Johanssons Byggnads Aktiebolag i Norrtälje sattes arbetet i gång, och den 7 oktober 1966 kom vingarna upp.

Under 1967 har genom Levanders skicklighet och intresse en hel del justeringsarbeten utförts beträffande maskineriet. Vallentuna El-verk har gratis dragit elkabel till kvarnen, och Elmontör K. E. Karlsson har — utan kostnad — ombesörjt den elektriska installationen.

Bernhard Bengtsson

Väsby kvarn i Vallentuna

Gruvmuseet med Atlashuset

Ludvika hembygdsförening berättar i sitt föreningsorgan "Marnäs-Posten" att föreningen under 1970 fyllde 50 år.

Föreningens grundare och förste ordförande var Karl-Erik Forsslund. Han var eldsjäl som stimulerade övriga medlemmar att arbeta och lägga grunden till det museum som idag rymmer värdefulla delar av den gamla bergslagskulturen, äldre folkliv och arbetsliv.

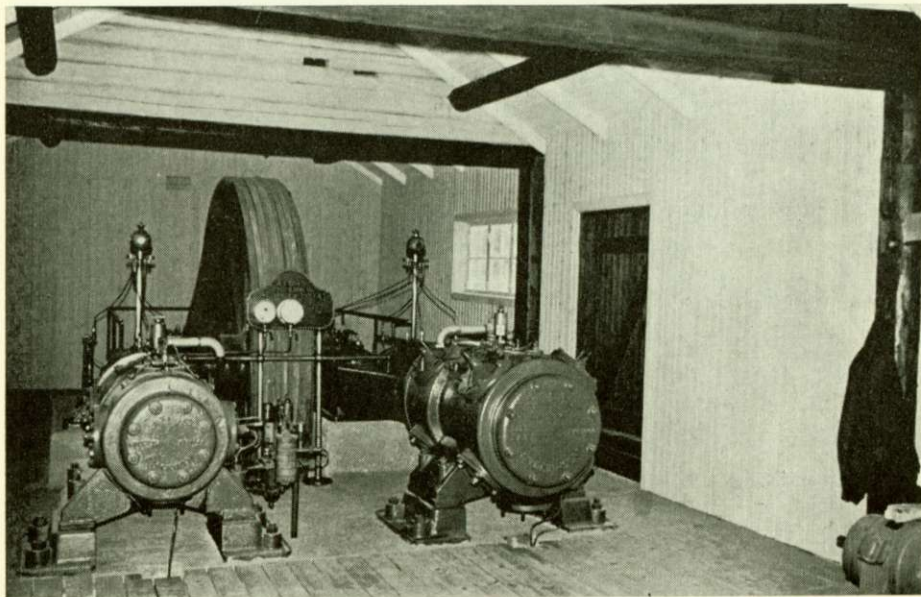
Museet omfattar idag Gammelgården med bygdegård och bergsmansgård med tillhörande byggnader från 16- och 1700-talen, Gruvmuseet, Hem-

bygdsarkivet och det under byggnad varande Elektriska museet.

Under jubileumsåret har man haft berättarafton, årsmöte, Karl-Erik Forsslunds afton, festtåg på Svenska Flaggens Dag.

Jubileumsfirandet ägde rum den 30 augusti och omfattade kransnedläggning, kortege genom staden med förridare fanborg spelmän och deltagare i folkdanslaget i vackra bygdedräkter samt fem äldre ekipage med passage-rare i tidsenliga dräkter.

Denna dag invigdes också Atlashuset vilket innehåller en atlaskompressor från år 1916, som varit i drift i över 50 år i Saxberget.

Senaste utökningen på Gruvmuseet är Atlas-huset, som innehåller en kompressor av äldre modell, avsedd att gå i sakta fart, driven av en el-motor på ett par hundra hästkrafter.

Hembygden — värden att vårda

heter en stillfilm som inom kort presenteras av Samfundet för Hembygds-vård. På ett ljudband med ca 25 minuters speltid och ett 30-tal färgbilder redogörs för det svenska landskapets utveckling från urskog via blommande beteshagar och fagra bygder till det som kanske blir slutfasen i en 5 000-årig odlingshistoria — skogen i kemiskt kontrollerade, radplanterade enartsodlingar — monokulturer.

Stillfilmen kan hyras från SfH för 30 kr per visningstillfälle + frakt. Den kan även köpas i form av ljudband + bildband för 80 kr eller ljudband + monterade bilder för 100 kr.

Välkommen nya Land

Lantbrukarnas Riksförbund har ersatt RLF-tidningen och Jordbrukarnas Föreningsblad med en ny publikation, tidningen Land. Denna har alla förutsättningar att bli uppskattad av båda de tidigare tidningarnas många läsare. Men veckotidningen Land har även åtskilligt av intresse att erbjuda tåtsborna.

Miljövård i samverkan

är en film om miljövårdsarbetet inom svensk industri. I bild skildras samhällets krav på industrin och åtgärder som vidtagits för att förbättra den yttre miljön. Filmen avser inte att ge någon allsidighetsbild av dagens situation. Men den pekar ut några aktuella pro-

blem och ger med exempel från olika typindustrier information om hur man på olika vägar angripit dessa i samarbete mellan myndigheter och företag.

Naturvårdsdagen

I Morup svarade hembygdsföreningen för arrangemangen kring naturvårdsdagen den 6 september. Vid vårdkasen hade ca 500 personer samlats, hembygdskören sjöng. Efteråt samlades man i Morups medborgarhus där man bjöds på underhållning och naturligtvis också ett bildband i naturvård.

Musen som röt

Sommaren 1970 "recenserade" kollegan Dagens Nyheter Naturskyddsföreningens skrift om de sista örnarna på "spexsidan" och slutade det hela med: "Men broilers har vi".

Kassett-teknik

I tidskriften "Populär fotografi" nr 1 1971 finner vi en artikel som berättar att Sveriges Radio går in i kassettbandspelaråldern. Man har funnit att man mycket väl kan göra intervjuer av alla typer med kassettbandspelare i 300—400:— kronorsklassen (Sveriges Radio har inköpt ett 40-tal Philips kassettbandspelare). Kassettbandspelarens fördelar ur radioreportens synpunkt: lätt, liten, lång speltid utan bandbyte, diskret, fjärrstart, snabb-spolning som tillåter "bläddring" i en lång inspelning.

Årsboken 1971

En bok om svensk hembygdsrörelse — historik, arbete, människor

Årsboken 1971 behandlar olika sidor av den svenska hembygdsrörelsen och dess företrädare. Meningen är inte att tynga boken med alltför mycket historik eller katalogmässiga uppräkningsningar av föreningar, samlingar o d. Avsikten är att göra ett brett svep över rörelsen, dess upphov och utformning i olika landsdelar. Text förankringen i romantiken, Hazelius, Zorn — Ancarcrona — Karlfeldt — Forslund i Dalarna, Karlin i Lund, Ungdomsrörelsen i Värmland för att ta några exempel ur högen.

Viktigt är emellertid vad enskilda personer eller grupper uträttat, inspirerade av idéer som bär upp hembygdsrörelsen. Man kan tänka på Olof Nobel och hans utformning av Båstad, Wenzel Björkhagen (konstnär och journalist), Olof Högberg, Medelpad, J A Göth i Småland osv.

Vidare kan det vara ett fruktbart tema att behandla några författare och deras litterära rötter i hembygden: Karlfeldt är redan nämnd, Selma Lagerlöf, Heidenstam och i nutiden: Vilhelm Moberg, Höljer, Hans Larsson, Harry Martinson osv.

Den viktigaste uppgiften är emellertid att ta upp de insatser som hembygdsföreningarna gjort och gör i fråga om natur- och landsbygdsvård, vad de har betytt för miljövård, både kring hembygdsvård och anläggning och vidare omkring. Här får inte heller staden och den moderna tätorten glöm-

mas bort. Exempel: Strandskydd och byggnadskultur på Gotland, vakthållning kring Göteborgs egenheter av natur och minnen, räddningsaktion i Karlstad, skydd och vård av ängar och hagar, bevakning av industrilandskapet i dess vida bemärkelse, inventering av torp, naturminnen, utsikter. Det är viktigt att dessa ting beaktas, då hembygdsföreningarna på många håll varit pionärer i vård och ans av den stora miljön.

Vi vill komma med så mycket nytt material som möjligt och undvika slentrian.

J N

Det gäller Din bygd

På mitt bord har kommit en lättläst bok fylld av små teckningar betitlad "Det gäller din bygd". Författaren *Hans Lindén* är verksam vid Lantbrukshögskolan och speciellt intresserad av lantbrukets omställningsfrågor. Boken vill informera landsbygdsbefolkningen och andra intresserade för glesbygdfrågor om de förändringar som sker i olika bygder. I innehållsförteckningen finner man bl a: "Utvecklingstendenser i glesbygderna", "Krafterna bakom utvecklingen och dagens situation", "Mål och medel för glesbygdernas utveckling", "Lantbruket och landsbygdens utveckling", "Industri och övrigt näringsliv i glesbygd".

Författaren söker på ett populärt sätt klarlägga det komplicerade samspillet mellan de olika ekonomiska krafter som lett fram till landsbygdens avfolkning och glesbygdens problemens uppkomst. Boken har mycket att ge

sin läsare. Man blir dock något frågande inför bokens redigering. Texten vänder sig till en läsekrets med god kunskap om dagens samhällsekonomiska frågor, medan däremot flertalet av bilderna synes vända sig till elever på grundskolans lågstadium.

T-g

Färgfoto-nytt

Konventionellt färgpapper (och färgfilm) har som bekant endast en begrän-

sad hållbarhet: färgen bleks, ofta redan inom ett par månader, när bilden utsätts för intensivt dagsljus eller en olämplig atmosfär, tex svavelföreningar i luften. Direktör Erik Lins vid Agfa Gevaert aviserar en metod för praktiskt taget absolut hållbara färgbilder, metoden kallas Agfachrome CV 410. Hur snabbt det nya materialet kan introduceras i Sverige beror på fabriken leveranskapacitet när det gäller de maskiner som erfordras.

Utkast till normalreglemente för kulturnämnd

Svenska Kommunförbundet har tillställt kommunerna ett utkast till normalreglemente för kulturnämnd.

Om utkastet genom beslut i kommunen görs till reglemente kan man konstatera att bl a hembygdsföreningarna fått en värdefull bundsförvant i kommunens kulturnämnd. Denna skall nämligen verka för bevarande av este-

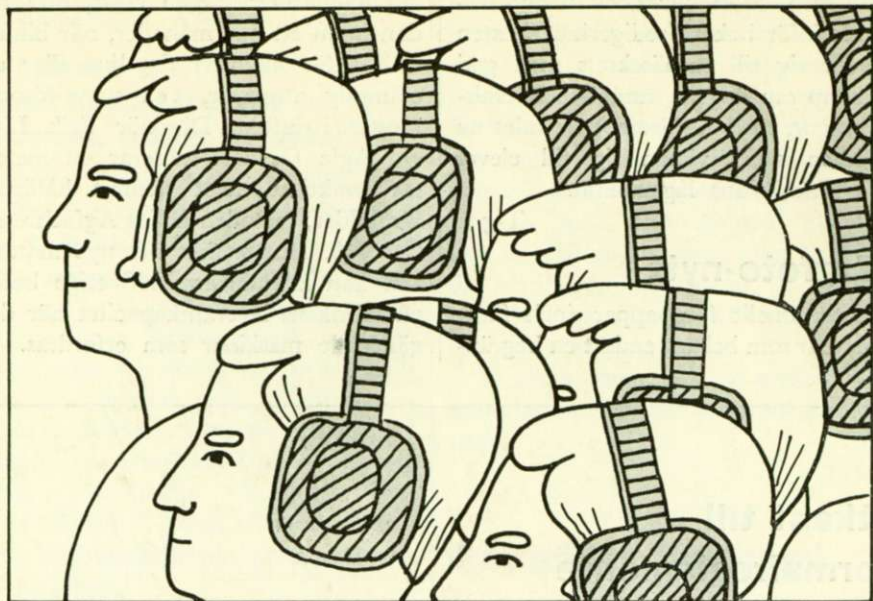
tiskt och kulturhistoriskt värdefulla eller i samhällsbilden karaktäristiska byggnader, anläggningar och anordningar. Den ska också bevara och utveckla värdefulla traditioner och stödja lokalhistorisk forskning. Kulturnämnden ska även stödja nya uttrycks- och verksamhetsformer i kulturlivet.

KALLELSE

Medlemmarna i Samfundet för Hembygdsdsvård kallas till riksstämma söndagen den 25 april 1971 kl 15.00.

Förtroenderådet (representanter för anslutna hembygdsförbund och hembygdsdistrikt) sammanträder samma dag kl 14.00.

Sammanträdena hålls i Riksantikvarieämbetets sessionssal, Storgatan 41.

Det finns bättre alternativ mot buller

än att täppa igen öronen, som ju är till för att förmedla kontakt till vår omgivning. Fri hörsel ger trivsel, trygghet och livsglädje.

Buller skall bekämpas vid källan. Det skall dämpas, isoleras och absorberas. Med akustikmaterial från SCASON, t. ex.

ANTIPHON självhäftande isolermattor, flerskiktsmattor, dämpningsmassa
ANTIPHON MPM, ljudisolerande och -dämpande plåt, svetsbar och brandklassad

Även kompressorbuller kan minskas. Med 75 procent, d.v.s. 20 dB(A). Genom att använda vårt ANTIPHONHUS, som består av plåt. Godkänt av Atlas Copco förstås.

Buller mätes noggrant och enkelt med MINOPHON-ljudnivåmätaren och dess tillbehör såsom oktavbandfilter, nivåskrivare etc. Mätområde 20—145 dB(A), dB(B) eller dB(C).

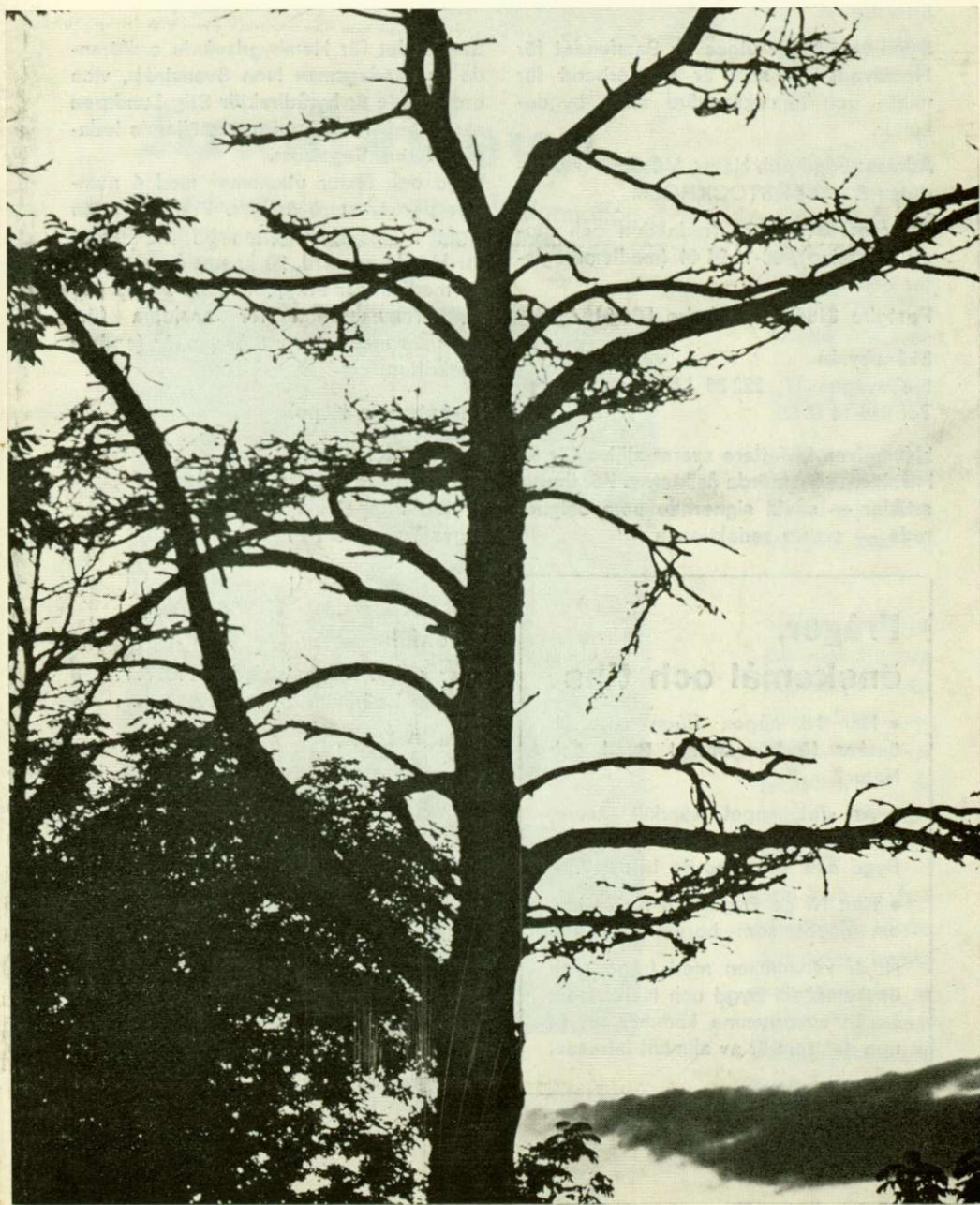
SCASON
svenska ab

BOX 17036, 104 62 STOCKHOLM 17
TELEFON 08/69 04 60

*SCASON — ett svenskt företag
i trafiksäkerhetens och miljö-
vårdens tjänst, med dotterbolag
i Finland, Västtyskland, USA,
Frankrike och Kanada.*

Bygd och Natur

Årgång 52 Nr 2 1971

Bygd och Natur • tidskrift för hembygdsvård

Årgång 52 Nr 2 1971

Red och ansvarig utgivare: Rune Engström

Bygd och Natur utges av Samfundet för Hembygdsvård som är Riksförbund för miljö- och landskapsvård samt bygdekultur.

Adress: Bygd och Natur, Mäster Samuelsgatan 3, 111 44 STOCKHOLM

Telefon: 08-11 94 24 (redaktion och studieavdelning), 08-11 94 44 (medlemsregister och kassa)

Postgiro 8136 - 4 Bankgiro 564-6187

Skånebyrå

Fjelievägen 17, 222 36 LUND
Tel 046-14 18 63

Namngivna författare svarar själva för de i artiklarna framförda åsikterna. För övriga artiklar — såväl signerade som osignerade — svarar redaktionen.

Frågor, önskemål och tips

• Har Ni någon fråga som Ni önskar få besvarad i Bygd och Natur?

• Är det något särskilt ämne, tema eller problem Ni tycker att Bygd och Natur borde ta upp?

• Kan Ni ge Bygd och Natur tips om något som borde bevakas?

Ni är välkommen med frågor och önskemål till Bygd och Natur, som i mån av utrymme kommer att ta upp det som är av allmänt intresse.

Samfundet för Hembygdsvårds ordförande är **riksdagsman Ivan Svanström**, vice ordförande är **byrådirektör Stig Lundgren** samt studierektor och verkställande ledamot **Rune Engström**.

Bygd och Natur utkommer med 4 nummer per år samt årsbok. Prenumeration ingår i medlemsavgiften till Samfundet för Hembygdsvård, 20 kr per år, stödjan- de medlemmar erlägger minst 200 kr per år. Prenumeration för anslutna föreningsmedlemmar 6 kr per år (endast tidskriften).

Layout: Lola Köpcke

Fotografier:

Gert Köpcke omslag
Walter Pöppel sid 35, 38
Inger Twerin sid 37

Innehåll

Ekar och hembygdsgårdar	3
Skogen i närlandskapet	4
Det var ekarnas dag	10
Skoglig landskapsvård	11
Vad gör sågverksindustrin för vår miljö?	14
Kurser och konferenser	17—28
En pratstund med Valfrid Paulsson	29
Hembygdsvård i Järnberäländ	31
Några glimtar från norrländska Grundsunda	32
Skall bron rivas?	35
Yttersta Tvärgränd	36
Rivningsraseri—vandalisering kontra miljövärd	38
Skånska fönster spikas inte för	40
Pressgrannar	41

Ekar och hembygdsgårdar

• Med Norrköping som basort har en grupp entusiaster dragit ut till strid för att värna landets ekbestånd. Sedan man med förfäran sett den skövling som förekommer i samband med utvidgningen av de stora städerna kräver man en total fridlysning av ekarna i landet.

• De skogsvårdande myndigheterna är också medvetna om faran. Svårigheten är att övervaka en fridlysning. Den store ekskövlaren är inte skogsägaren, han som har skogen som sitt levebröd. Det tycks i stället vara så att huvuddelen av skövlingen sker i samband med planering av mark för tätortsbebyggelse.

• Professor Lars Kardell vid Skogshögskolans institution för skogsskötsel anser att man skall tillgripa någon form av kommunal fridlysning. I Oslo har man gått på den linjen.

— Varför skall man inte kunna fridlysa eken inom vissa områden när man kan göra detta med blåsippa?

• Professor Kardell anser också att det behövs någon form av uppmuntringsstöd för att det "eksly" som nu finns i de alltmer igenväxande markerna, skall kunna bli vackra ekdungar. Eken växer sakta och om inget görs kan det faktiskt en dag vara slut i vårt land.

• Skall man tvingas låta hembygdsgårdarna ruttna ner? Den frågan togs upp i förra numret av Bygd och Natur och den har diskuterats ivrigt i lokalpressen runt om i landet. I Skåne konstaterar man att där ruttar inget ner och där spikas inga fönster igen. I Nordsverige väntar man med spänning på debatten i Stockholm den 24 april "Hembygdsgård i förskingring". I Gävle konstaterar man att "visst finns det människor som arbetar för hembygdsvården, men de borde vara många fler. Åtminstone borde de aktivt verka för att få ett större stöd av oss som går under benämningen allmänheten."

• Det är svårt att hinna med att vara aktuell i en tidskrift som kommer fyra gånger per år. Det som diskuteras den 24 april kan vi inte redogöra för förrän i september månad i höst. Det är emellertid glädjande att vi har trogna bundsförvanter i lokalpressen runt om i landet. Det som rör hembygdsvården är högaktuellt och våra pressmeddelanden behandlas omsorgsfullt. Vi räknar alltså även i fortsättningen med att det som händer inom hembygdsrörelsen skall dokumenteras med hjälp av våra större kolleger.

Skogen i närlandskapet

Lars Kardell

Skogsmarken som rekreationsskälla är sedan gammalt en självklarhet för skidåkare, svampplockare, jägare och hela övriga raden friluftsmänniskor.

Begreppet "skog" innefattar så oerhört stor variation till både form och innehåll. Skog är ett bälte fjällbjörkar eller några kvadratmil granar, en samling vrestallar på en skärgårdsö eller boken på en Skåneås.

Den skog, som här kommer att diskuteras, nämligen skogen i det mellansvenska närlandskapet, skiftar även den till artsammansättning och utseende med klimatologiska och geologiska villkor, och även den kan utnyttjas på olika sätt. Hitintills har ett rationellt skogsbruk med sikte på hög virkesavkastning gått att förena tämligen friktionsfritt med önskemålen från friluftsfolket. Men mycket snart lär skogsbruket med sin allt hårdare rationaliseringstakt komma på obeveklig kollisionsskurs med en allemansrättsmedveten allmänhet.

Svensk barrskog sköts numera i stort sett efter följande schema:

- Den mogna 70—90-åriga skogen avverkas på stora, sammanhängande trakter, hyggen, vilkas areal tenderar att öka. Optimal hyggesstorlek är med dagens teknik 30—50 ha.
- Efter en traktormarkberedning, varvid markvegetationen flås av i rektangulära fläckar av 0,25 m²:s yta planteras med ca 2 500 tallar eller granar per ha.
- När beståndet är omkring 10 år genomförs en kemisk lövbekämpning, oftast med flyg, varvid självsådda björkar, alar, sälgar osv effektivt dödas.

- I beståndets 30:e och 50:e år företas gallringar, varvid träd av sämre kvalitet avverkas.
- 10 år före den beräknade slutavverkningen görs en flyggödsling av bestånden.

Att den ovan beskrivna schablonartade skötselmetoden leder till ett ur rekreationssynpunkt fattigt landskap är väl uppenbart. Ett rekreativt område bestående av stora, sammanhängande, likåldriga tall- eller granbestånd omväxlande med jättehugget, som periodvis är bruna av döda buskar efter kemisk lövbekämpning kan svårigen kallas vackert, en terräng med halvmeterdjupa diken i en markyta, som traktorer och andra tunga maskiner kört sönder kan alls inte kallas gävnlig. Men vilka skogsskötselmetoder kan då ge oss den perfekta rekreationsskogen?

Svaret på den frågan är tyvärr omöjligt att ge så länge inte forskning av tillräcklig omfattning sätts in på detta område. Det enda svenska initiativ, som tagits i den

LARS KARDELL, född 1936, är skog lic och tillförordnad professor vid Institutionen för skogsskötsel vid Skogshögskolan i Stockholm.

Spåren efter de tunga avverkningsmaskinerna skapar inget strövvänligt landskap.

riktningen, är en mindre studie utförd på Bogesundslandet, ett grönområde 4 mil norr om Stockholm. Studien bygger på 600 intervjuer, avgivna under några veckor slut 1969. En analys av svaren ger konturerna av en "rekreationssynpunkt" som dels är oväntat förtärog och uttrycker tacksamhet över att området fortfarande finns, dels har svårt att komma med positiva förslag för att förbättra området ur rekreationssynpunkt.

Bogesundsundersökningen ger alltså inget säkert underlag för generella antaganden om det perfekta rekreativt området, men den understryker åtminstone en synpunkt som fö också kommit fram i bl a tyska, franska, danska och engelska utfrågningar, nämligen att enformighet upplevs negativt, variation positivt.

Tar man fasta på detta önskemål om

variationsrikedom inom ett och samma rekreativt område, skulle man kanske våga formulera följande skötselinstruktion för närlandskapets skogar:

1. Arbeta med små och olikåldriga bestånd!
2. Eftersträva flera trädslag, såväl i rena bestånd som i blandning!
3. Skapa oregelbundna skogsbryn mot fält och vattendrag!
4. Ta upp och vidmakthåll små gläntor inne i den vuxna skogen!
5. Hindra utdikning av kärr och mossar och igenplantering av gamla boplatser!
6. Lämna här och var pampig, avverkningsmogen skog!

Att ovanstående skogsskötselinstruktion också garanterar en omväxlande flora och fauna torde vara givet.

Det primära målet för skogsdriften i fritidsområden blir alltså inte längre virkesavkastningen. I stället skall fritidsskogen avkasta ett så stort antal goda rekreations-timmar som möjligt så billigt som möjligt. Ju högre besöksfrekvensen inom ett område är, ju större avkall på skogsbrukets lönsamhet måste man acceptera.

I det följande tas några detaljfrågor upp som enligt författarens åsikt är speciellt viktiga vid utformningen av ett rekreationsområde.

Vägar

Motorbullen från hårdtrafikerade vägar får absolut inte störa ett fritidsområde. Måste undantagsvis en större väg gå i närheten av eller genom ett rekreationsområde, planterar man lämpligen täta buskar längs vägrenarna för att minska bullereffekten. Bäst vore täta häckar men de kontrasterar tyvärr oftast för markant mot skogen. I stället får man nöja sig med sådana buskarter, som växer i naturligt tillstånd på platsen.

Även utefter tillfartsvägar, runt mötes- och parkeringsplatser, bör man eftersträva en naturlig vegetationsövergång mot skogen. Att gamla och/eller kvalitativt dåliga träd får stå kvar är bara till fördel. När nya skogsvägar byggs till området, kan de gärna följa terrängens topografi. De gamla, mestadels försvunna stigarna slingrade tvärs över höjdryggarna, längs sjöar och vattendrag, uppe på åsar osv. Av transporttekniska skäl dras numera skogsvägarna spikrakt med schakttraktorer genom terrängens lågpartier.

I princip bör alla vägar i fritidsskogen vara stängda för nöjestråfik. Bilen skall vara ett transportmedel för att nå ut, inte ett rekreativmedel i sig.

Skogsbryn

Skogsbrynnens utseende spelar stor roll för helhetsintrycket. Det kan nämnas att beteendestudier i en del fritidsskogar i Väst-

tyskland visar att majoriteten besökare uppehåller sig just i och omkring skogsbryn. Där växer alla slags självsådda lövträd och buskar, som givetvis bör behållas. Arter som säl, hassel, slån, hägg och fruktträd är speciellt vackra med sin blomning på bar kvist. Även enbusken är dekorativ och därtill ett utmärkt viltfoder. Skogsbrynen erbjuder lä och skydd inte bara för människorna utan just i skogskanten brukar också de flesta fåglar och insekter hålla till.

När man planerar bestånden, bör man undvika raka skogsbryn till förmån för ojämna, gärna med djupa "vikar" in i skogen.

Äldre byggnader

I nästan all svensk skog finns rester av äldre tiders odling. Speciellt karakteristiskt i södra och mellersta Sverige är det otal torp och backstugor som under förra seklet låg utspridda i skogen. Därtill kommer lämningar av sveder, kolmilor, tjårdalar, masugnar osv.

I fritidsskogen bör man ta vara på de möjligheter till omväxling och kunskap sådana platser erbjuder. De ska hållas öppna och helst förses med någon enkel skylt, som berättar om platsens historia. Att plantera igen gårdstun och tomtplatser är vandalisering.

Sjöar, utsiktsplatser, myrar

Att man låter den naturliga vegetationen vara kvar kring småsjöar och myrar inne i skogen är självklart. All utdikning av sankmarker bör förbjudas inom fritidsskogen. Efter en dikning riskerar man nämligen att få hela området övervuxet med en djungel av sly. Utefter sjöstränderna får man räkna med att tid efter annan röja och gallra, så att skogsvandrarna kan ha kontakt med och utblick över vattenytan.

Samma sak gäller vid utsiktsplatser, som tenderar att växa igen.

Strövvänligt hygge? Att bränna en del av riset i högar borde inte vara någon oöverstiglig ekonomisk uppoffring.

Skogsbeståndens anläggning

Inom ett fritidsområde kan man gärna ta på sig den merkostnad det innebär att undvika att använda kemikalier för att på hyggena bekämpa icke önskvärd vegetation.

När nya bestånd skall anläggas är olika former av självföryngring att föredra. Fröproduktionen överläts på ett antal moderträd, cirka 100—200/ha, som får stå kvar efter avverkningen. Då de självsådda plantorna blivit någon meter höga, avverkas fröträden, vilket som regel är lagom 10—15 år efter föryngringsstarten. Alla trädslag lämpar sig inte lika bra för ovan beskrivna metod. Bäst passar tall, björk och bok.

Vid röjning och gallring i skogen bör man gynna så många trädslag som möjligt. Det största antalet kommer ändå att utgöras av tall och gran.

Skogen ska vara strövvänlig, dvs det skall vara lätt att ta sig fram i den till fots. Större rishögar och stammar efter röjningar och gallringar bör dras samman och ev brännas.

Som tidigare nämnts, bör man i äldre, vackra bestånd skjuta slutavverkningen på framtiden och inskränka skötselåtgärderna till försiktiga gallringar. Finns det gamla bestånd av tillräcklig kvalitet, kan man överväga att skapa "urskogs"-reservat, där alla ingrepp förbjuds.

Kostnader

De kostnader, som uppstår för fritidsskogen är av tre slag *inoptimala* kostnader, *investeringskostnader* och *underhållskostnader*.

Inoptimala kostnaderna uppstår genom att man inte utnyttjar skogen på ett ur skogs-

ekonomisk synpunkt rationellt sätt. I stället för den lönsamma granen planterar man kanske ett olönsamt ekbestånd. Genom att hålla gammal skog över optimal slutavverkningsålder får man också en inoptimal kostnad. Denna kostnadsgrupp är den ojämförligt största och vissa studier i Stockholmstrakten tyder på att deras kapitalvärde kan skattas till 500—1 000 kr/ha skogsmark.

Investerings- och underhållskostnadernas storlek blir helt beroende av vilka åtgärder man utför.

En grov kostnadskalkyl för en fritidsskog i Mellansverige kan tänkas få följande utseende:

Areal: 1000 ha *Trädsammansättning:*
50 % gran, 45 % tall och 5 % lövträd av normal ålderssammansättning

Inoptimalkostnader: 100 kr/ha/år
för hela området 100 000 kr/år

Investeringskostnader: 5 000 kr/år

Underhållskostnader: 2 000 kr/år

Summa 107 000 kr/år

Arlig besöksfrekvens Kostn/besök kr

25 000	4,28
50 000	2,14
100 000	1,07
200 000	0,50

Hur man än vänder och vrider på dessa siffror, så blir samhällets utgifter för rekreation i ett friluftsområde mycket små. Tyvärr beaktas inte markens alternativa värde i ovanstående kalkyl. Den mark, som används för fritidsändamål har många gånger ett alternativt värde som exploateringsmark för bebyggelse. Skulle det markvärdet också kalkyleras in i kostnaderna för varje besök, får vi helt andra siffror.

Men nu finns det ett mycket genialt sätt att komma ifrån exploateringsförlusten. Kommunerna kan helt enkelt utgå ifrån att

fritidsskogar behövs och i en generalplan låsa utvecklingen för dessa områden. Därmed lokaliseras byggnadsvärdena till andra marker.

Ägoförhållanden

I första hand bör rekreationsområdena förläggas till skog, som ägs av det allmänna. Ett privatägt fritidsområde är också tänkbart under förutsättning att samhället betalar inträngsersättning. I båda fallen är det ett krav att skogen avsätts som naturreservat.

Jakt

En ganska kontroversiell företeelse inom närlandskapet är jakten. Viltet är för den besökande allmänheten en mycket stor tillgång. Att få se olika vilda djur i deras naturliga miljö ökar utbytet av ett besök i fritidsskogen. Å andra sidan är jaktens rekreationsvärde enastående för vårt lands 250 000 aktiva jägare. Innan man ger sig i kast med att finna en acceptabel kompromisslösning bör man ha följande klart för sig: Nästan all jakt saknar numera betydelse för jägarnas försörjning. Det rör sig alltså om *nöjesjakt*. Jakten påverkar mycket litet småviltstammarnas storlek, men *reglerar* så gott som helt *hjorddjurens* numerär.

Skulle all jakt inom ett rekreationsområde avlysas helt, kommer älg- och rådjursstammarna att öka kraftigt med betesskador på den unga skogen som följd. Säkerhetsfrågorna vid jakt kan vara mycket svårlösta.

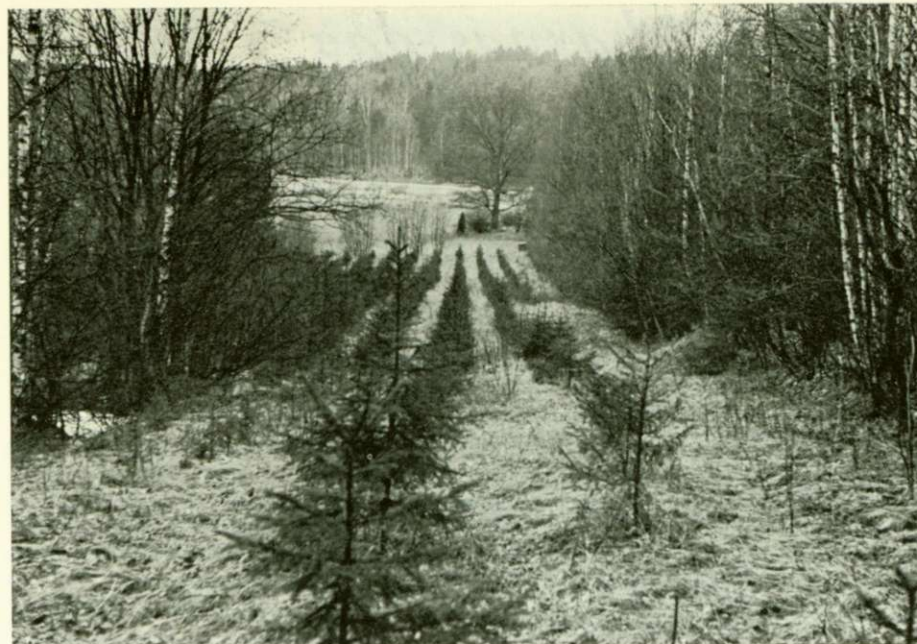
Ett tänkbart förslag:

I Mindre fritidsskogar

1 000 ha Ingen jakt. Viss regleringsjakt på älg och rådjur.

II Stora fritidsskogar

1 000 ha Området delas upp så att jakt tillåts på avlägset belägna och mindre

Oekonomisk och oestetisk granplantering. Samtliga bilder från kronoparken Bogesund, ett av Stockholms viktigaste rekreationsområden.

utnyttjade delar. All jakt skall ske på vardagar.

Det behöver knappast påpekas att viltvård med utfordring vintertid normalt ingår i ett fritidsområdes skötsel.

Slutord

Att de som gör upp våra regionsplaner och generalplaner erkänner att rekreations-skogar behövs är bra. Men så länge som herrarnas planförfattare envisas med att tro att alla områden med träd på duger som rekreationsskog, så länge förstör de tätortsbefolkningens chanser till avkoppling i det fria. Vad har t ex stockholmarna för glädje av att utkastet till regionplan år 1970 upptar ett stort grönområde norr om huvudstaden, när området visar sig ligga under Arlandas bullermatta? Under stora delar av dygnet går det faktiskt inte att

samtala i vanlig ton i den tilltänkta rekreationsskogen. Man måste skrika. Miss-tanken att regionplaneansvariga aldrig själva besökt området ligger snubblande nära.

Det är mycket viktigt att man i tid tillgodoser behovet av *lämplig* mark för närrekreation. Rekreationsområdet ska vara lättillgängligt för alla och kunna nås med kort restid. Att planeringen sker i god tid är särskilt viktigt för rekreationsskogsmark. Skogen har nämligen så långa omloppstider att verkningarna av de åtgärder, som sätts in idag blir bestående för mycket lång tid. En ur läges- och utseendesynpunkt förträfflig skogsmark kan snabbt bli direkt olämplig som rekreationsområde för årtionden framåt, om den får utnyttjas 100-procentigt för virkesproduktion enligt modernaste skogsskötselmetoder.

Det var ekarnas dag

För någon tid sedan uppvaktade ekarnas specielle vän, lektor *Gunnar Norling* från Norrköping tillsammans med några medentusiaster högt uppsatta skogsintresserade i huvudstaden.

Det som gjort lektor *Gunnar Norling* förtvivlad och också aggressiv är framför allt de kommunala myndigheternas nonchalans när det gäller frågan om att bevara eller icke bevara vackra ekbestånd. På Händelö gård i Norrköping har motorsågarna gjort sitt och fördärvat. I Motala gjorde man först en inventering av ekbeståndet inom ett område, men sen kom motorsågarna...

Denne *Norling* vill ha total fridlysning av eken i landet. Han har skrivit till Naturvårdsverket som i sin tur remitterat ärendet till Skogsstyrelsen.

På Skogsstyrelsen träffade uppvaktarna byråchefen *Ragnar Hjort* som berättade att man vid behandling av frågan inom Skogsstyrelsen kanske mera sett på ekarna ur skogsbrukssynpunkt. Det skulle också bli svårt med övervakningen av en total fridlysning.

— Det förekommer att man med hjälp av byggnadslagstiftning utfärdar förbud för total trädfällning berättade byråchef *Hjort*. Det finns också möjlighet att med hjälp av naturvårdslagen fridlysa hela landskapsbilder. Så vitt jag kan förstå, fortsatte byråchefen, är det emellertid här i första hand fråga om att göra tätortsplanerna uppmärksamma på ekens värde i landskapsbilden. Vi sysslar med landskapsvård och röjningar med anslag som vi får från AMS. Detta görs efter vägar etc och där hjälper vi fram ekar. Detta är med sikte på att skapa och återskapa ekskog. Vi kan också i vissa fall lämna ekonomiskt stöd för plantering av ek på

jordbruksmark som läggs ner. Detta gäller i sådana fall då man vill skapa en "kuliss" i naturen.

I diskussionen berättades om att man i samband med planläggningen av ett sjukhusbygge bestämt att om entreprenören skadade vissa träd inom området, skulle han åläggas att ersätta byggherren med mycket stora belopp. Entreprenören fann det ur byggnadsteknisk synpunkt fördelaktigare att fälla träden och betala vitet. Det behövs inga vidlyftiga ekonomiska funderingar för att komma fram till att vitessumman måste finnas någonsans i entreprenadkalkylen och följaktligen fick betalas av byggherren.

Gunnar Norling berättade att landshövdingen i Östergötlands län, *Per Eckerberg* är på deras sida som vill ha en total fridlysning av eken.

Byråchefen *Hjort* påpekade till sist att skogsvårdslagen inte gäller inom planlagda områden. Han lovade att ännu en gång diskutera *Gunnar Norlings* och hans kamraters synpunkter med Naturvårdsverket och Planverket.

Forts. sid. 16

- Ekarna var en gång "kungens egendom" Det var de ända fram till 1800-talet då allt ekvirke i landet behövdes för bl a skeppsbyggnad. Alla ekar på vems mark de än växte, skulle alltså skördas av kungens män. Detta lär i sin tur ha haft till följd att bönderna med stor noggrannhet ryckte bort alla spirande ekplantor.
- Ekfrämjandet är en organisation som har till uppgift att på olika sätt befrämja ekåterväxten i landet. Ekfrämjandet erhåller anslag för sin verksamhet från den ekförädlade industrin.

Glesa ut skogsridån mot en sjö, ta i första hand bort barrträden, friställ de vackraste lövträden och skapa en vacker utsiktspunkt, om möjligt intill en rastplats utefter vägen. (Foto: Ulf Ribers)

Skoglig landskapsvård

Ulf Ribers

Sverige är ett skogsland, där skogen utgör den dominerande landskapstypen. Över 90 % av vårt land förvaltas av skogsmän och skogsvårdens bedrivande är därför av vitalt intresse för hela vårt folk.

Tidigare bestod den skogliga naturvården kanske mest av att man fridlyste gamla urskogsbestånd eller enstaka intressanta träd, särskilt de största träden, originella och tom vanskapta träd. Numera har man helt annan uppfattning om vad som

ur natursynpunkt bör vara av värde att slå vakt om.

Kalhyggen

En sak, som under senare år föranlett livliga debatter från naturvårdarna är de moderna, stora kalhyggena. Vad kan man då göra för att mildra det onekligen skrämmande intryck de stora kala ytorna, ofta fyllda med ris och bråte, utgör? Man bör först och främst bevara *enbuskarna*,

åtminstone de som utseendemässigt är någorlunda tilltalande. Dessa buskar anses sedan gammalt som granens "amma" och är alltså ur skogsvårdssynpunkt till fördel när hygget skall beskogas. Enen är också ett förnämligt viltfoder, främst för älg (enriset är för älgen vad potatisen är för människan: dagligt tillbehör till maten, vad man än äter). Andra vilda däggdjur och även fåglar uppskattar enris respektive enbär, varför enen ur alla synpunkter bör få leva kvar på hyggena. Detta kan synas självklart, men gång på gång träffar man ännu människor som anser att hyggesröjning bör bestå i att hugga bort all undervegetation.

Fröträd, främst tall och i vissa fall björk, bör ibland kunna lämnas på hyggena. I det moderna maskinskogsbruket är detta kanske lite mera diskutabelt, men några vackra, välvuxna timmertallar pryder onekligen upp ett hygge. Värde tillväxten på dessa är mycket stor och en viss självföryngring — även om hygget planteras — kan vara fördelaktig. På någorlunda goda tallboniteter kan man få dubbelproduktion genom att såväl plantskogen under gammeltallarna kan växa samtidigt som överståndarna växer med kraftiga årsringar.

Lövträden kan i många fall sparas på hyggena, björkar här och där på hygget, al och sälg i kanterna på mossar, sjöar och bäckar, oxel och rönn i bergskanterna, aspar, både levande och döda, de senare som boträd åt vissa fåglar.

Skogsmannen med blick och intresse för landskapsvärden har alltså goda möjligheter att reducera det otrevliga intryck ett modernt hygge kan ge.

Kärr och mossar

är ofta beväxta med såväl barr- som lövträd. Då produktionen i regel är ganska låg här, blir det ofta gles huggning och vintertid ofta besvärande snödjup. Huggningskostnaden blir hög. Traktorkörning

på ofrusna mossar med gles virkesförekomst blir också dyrbar. Därför utgör myrar ofta sk drivningsimpediment, dvs det lönar sig föga att avverka sådana områden. Låt därför bli att stämpla i sådana områden! Dör några träd blir dessa kanske skafferier för hackspettarna!

Sjökanterna

i skogsområdena bör behandlas ur landskapsvårdande synpunkt. Många skogsmän har lärt sig att alla krokiga träd, alla lutande träd och alla träd med onormalt grova grenar bör gallras bort. Detta är kanske riktigt inne i välslutna och vårdade bestånd, där högsta möjliga produktion eftersträvas. Men om en björk hänger ut över en å eller sjö och inte inkräktar på skogsmarken, bör den naturligtvis få stå kvar. Det blir ju skogsproduktion på vattenarealen! Trädet bidrar till skönheten i landskapet, mjukar upp de stela och enformiga linjerna i "massavedåkrarna" och skapar omväxling.

Går det en väg i närheten av en sjö bör man glesa ut skogen, så att sjön syns från vägen. Men inte gallra skogen som man gallrar morötter med regelbundna avstånd, kanske kilometervis utefter stranden. Gallra hårt en sträcka på kanske 30—50 meter, gynna lövträden, ta bort granarna (de blir massaved och ger pengar), behåll de vackraste stammarna, ställ dem så glest att varje trads skönhet framträder, dvs träden friställs. Låt sedan skogsridån stå tät en sträcka, så att man inte ser sjön och ta sedan upp en glänta igen på kanske 40 meter, där man inte lämnar några träd alls. På så sätt skapar man variation och små överraskningar. Sådana små ingrepp är så lätt att åstadkomma, det kostar föga och kan utföras av varje markägare eller skogsman utan tillkallande av experter. För sådana små landskapsvårdande åtgärder finns det ingen anledning att inblanda statens naturvårds-

verk eller länsstyrelsen annat än möjligen för rådgivning.

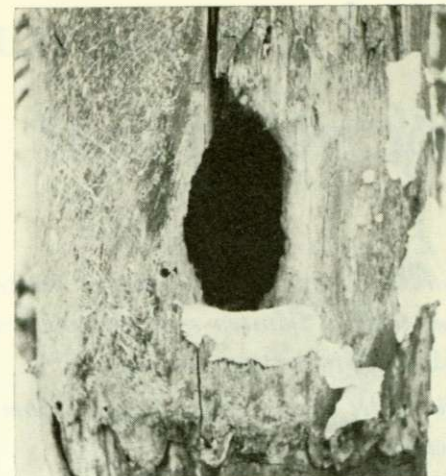
Lövskogen

finns det stor anledning att slå vakt om. De skånska bokskogarna håller på att ersättas med dyster granskog, eken, symbolen för kraft, ålder och skönhet, är nu i behov av skydd. I Magnus Erikssons landslag av år 1347 var det straffbart att hugga ek. Både Gustaf Vasa och bestämmelser på 1600-talet förbjöd avverkning av ek under vissa betingelser. På 1700-talet skulle landshövdingarna inge berättelser över ekförekomsten och på 1800-talet anlades stora ekplanteringar. 1944 bildades "Sällskapet för ekodlingens främjande". I våra dagar när städer helt i onödan avvekat några hundra vackra och värdefulla ekar har hembygdsvännen Gunnar Norling i Norrköping ställt till rabalder, som tycks kunna rädda eken i vårt land.

Björken, som symboliserat något typiskt svenskt, har efter en period av utrotningsmani via giftbesprutning från flygplan, nu blivit ett så eftertraktat virke till pappersindustrin, att man måste importera björk från Finland! Björken har blivit intressant och värdefull även ur skoglig synvinkel. Rönnen — Nordens acasia — och oxeln förekommer tyvärr i så liten utsträckning att dessa trädslag saknar skoglig betydelse och bör i gengäld sparas liksom vildapeln för sina skönhetsvärden, för sin betydelse för djurlivet (de ger mat åt fåglar och harar). Sälgen är en utmärkt art att ha i skogsbrynen och bina får här sin första vårfrukost.

Barrskogen

I norra Sverige, där lövskogen är mera sällsynt, finns naturligtvis mycket att tänka på även beträffande *barrskogen*. Vad jag skulle vilja peka på alldeles speciellt är den lavrika tallheden. Detta är ett växtsamhälle, som kommer att försvinna genom

En gammal ihålig asp med bohål hackat av en hackspett kan bli en bra boplats för nyttiga pärlugglor eller andra fåglar. Låt aspen stå kvar! (Foto: Ulf Ribers)

skogsskötseln. Vore det inte på tiden att avsätta ett större reservat sådan skog i Härjedalen, för att kunna bevara ett så typiskt inslag i detta landskap?

Eller bara en liten detalj: Ett gott stycke uppåt fjället rätar en ensam gran upp sig i hela sin längd. — Det är ett redan dödsmärkt träd, en sista utpost från *skogen* och livet. Den granen finns på många solvända fjällsluttningar och ofta blir den till ett ledmärke, eller en blickpunkt, för den som färdas över de vindsvepta höjderna. Den där "ensamma granen" har intet forstligt värde. För den som räknar kallt och snålt med passare och räknesticka är den en löjlig företeelse. Men får hjärtat helt och fullt vara med i vår syn på den ensamma granen, då manifesterar dennas kamp mot elementen heroismen och styrkan i dess högsta potens.

Så är det med många av de små detaljerna i fjället eller i landskapet. De växer vidunderligt, när man närmare skärsådar dem.

Vad gör sågverksindustrin för vår miljö?

Gunbild Svenonius (28) som är arkitekt och nyligen har tillträtt tjänsten som informationssekreterare på AB Träinformation, undrade:

Finns det någon svensk industri, som inte bidrar till naturförstöringen?

Man hade sagt mig, att sågverksindustrin är synnerligen miljövänlig. För att ta reda på sanningshalten i det påståendet gick jag till Sågverkens riksförbund och talade med jägmästare *Ake Barklund*. (Han heter faktiskt så.)

— Jodå — säger *Ake Barklund*, — det är alldeles riktigt. Dels naturligtvis för att man använder en reproducerande råvara (en råvara som förnyar sig hela tiden) i motsats till exempelvis gruvindustri och plastindustri. I Japan har man nu börjat tillverka papper av plast, men om inte förr, så när oljekällorna sinar, får man allt återgå till papper av trä.

Dels också för att sågverksindustrin inte ger några naturföroreningar. Ett enda men absolut sett mycket litet miljöproblem är dock *barken*.

Ca 10 % av timret består av bark, en vara på vilken det inte finns många hוגade spekulanter. Istället får sågverksägaren själv göra sig kvitt barken. På en del ställen *eldar* man upp den — resultatet blir då givetvis en smula rök, men med en rökgasrenare kan miljösamvetet bli vitt igen.

På andra ställen däremot, lägger man istället ut barken att förmultna, tex i ett kärr. Men detta har sina risker. Självantändning exempelvis. Vissa naturvårdsmyndigheter är också rädda för att garvämnen skall lakas ur och gå ner i grundvattnet. Barkhögen kan också bli en yngelhärd för insekter som sedan gör skada på den levande skogen.

Ake Barklund poängterar dock, att alla dessa problem i jämförelse med andra industriers problem (jämför med olja, förorenat vatten etc) är mycket små.

Men bättre vore det naturligtvis om man kunde hitta en användningsmöjlighet för barken. Och på detta område forskas det med en febril aktivitet! En bra metod, som redan är i bruk på en del av de större sågverken, är att pressa barken i en *barkpress* och därefter använda den som bränsle för uppvärmning av arbetslokaler och för virkestorkning. Det sågade virket, som förr i tiden låg i "stabbar" i brädgården och torkade över en sommar, torkas nu i en torkkammare på en vecka.

Man kan också göra sk jordförbättringsmedel av barken. Då blandar man malen

bark med kväve, kalk och jord och låter detta förmultna. Detta jordförbättringsmedel ökar markens humushalt och den vattenhållande förmågan hos jorden.

Så har man också gjort lyckade försök med bark som vattenisoleringsmaterial i vägar som går på tjälskjutande marker.

För att få en elastisk och fjädrande vägbana på svaga torvmarker har man prövat att lägga ett underlag av bark i blandning med asfalt. Man slipper då en hel del jobb med utgrävning och återfyllning.

"Men barkbrödet då?" frågar jag. "Tyvärr" svarar *Ake Barklund* "den forskningen är tills vidare nedlagd."

Min reflexion blir trots detta att sågverksindustrin verkligen vet att hushålla rätt med vad jorden ger.

Apropå hushålla, ja. Jag visste ju, att träindustrin ger ett avsevärt bidrag till hushållskassan i vårt kära folkhem, men *hur* stort? För att få svar på den frågan talade jag med direktör *Lars Strångh* på Svenska Trävaruexportföreningen.

Jo, sågverksindustrin sysselsätter ca 30 000 personer direkt och står för en tjugondel av hela exportinkomsten, dvs 1,8 miljarder kronor. Men då ska man ha i minnet att det rör sig om en ren *nettoexport*, man importerar ingenting. Jämför med exempelvis verkstadsindustrin, som i stor utsträckning importerar sina råvaror.

Enligt vår finansminister bör Sverige öka sin export av sågade trävaror och det skall nog gå bra, säger direktör *Strångh*, trots att branschen är mycket konjunkturkänslig. När man vill dämpa inflationen i ett land, minskar man bostadsbyggandet i första hand, eftersom det är lättast att komma åt för samhället. Och eftersom det mesta av vårt trä går till hus, så minskar vår försäljning till det landet under den perioden. Men det händer sällan att flera länder vidtar sådana här åtgärder samtidigt. Dessutom ökar befolkningen starkt

Sågverken är mestadels lokaliserade till mindre och medelstora tätorter. Vi kan se på kartan från 1959 hur jämnt de är spridda över landet. Varje prick visar ett sågverk. Cirkelyornas storlek är proportionell mot antalet anställda på företaget. De största motsvarar nära 400 och de minsta 10 anställda. Sedan 1959 har en snabb förskjutning söderut av produktionen skett.

i våra exportländer — fler bostäder måste byggas.

Men man slår sig inte till ro, hela tiden arbetar man på att göra svenskt trä ännu attraktivare på världsmarknaden. I dagarna har man t ex fullföljt en över 100-årig tanke: att mäta virket i millimeter istället för tum. En fascinerande blandning av gammalt och nytt ryms förresten i denna enormt expansiva miljonindustri med export till 59 länder, bl a Marocko, Algeriet, Tunisien, Australien för att nämna några av de mera exotiska. Tidpunkten för decimalsystemets införande för trävirke angav man till "första öppna vatten" i Bottenhavet.

I april 1970 avvaktade byggstandardiseringsorganisationer och trävaruimportörer i Madrid, Paris, London och hela Väst-europa med spänning hur råkarna i bottenhavet utvecklade sig, och alla Europas timmermän och snickare stod med hammaren i handen och väntade på att få tumma på millimetervirke.

En annan revolutionerande nyhet var, när man började sälja virket paketerat. På det sättet behöver inte båtarna ta upp de dyra hamnplatserna så länge som förr, då man lastade båtarna med lösvirke "planka för plank". Dir Stränggh berättade en rolig episod som hände när en argentinsk båt, lastad med lösvirke, råkade i en storm. Den argentinska besättningen, som inte kände till trä så väl, blev alldeles skräckslagen när vattnet slog in över den djupt lastade båten. Alle man hoppade till livbåtarna. Skutan flöt naturligtvis elegant och man hade ett fasligt schå när man skulle fånga in den igen.

Den här historien belyser ganska in- struktivt en av träets egenskaper: lättheten. Det finns många egenskaper hos trä, som vi alla borde känna till. Trä är faktiskt världens starkaste material i förhållande till sin volymvikt.

Ska man t ex bygga en hallbyggnad

med över 100 meters spännvidd, är trä det enda ekonomiskt tänkbara konstruktionsmaterial. Längre innehade en livs- medelsmarknad i Belgien rekordet med 98 meters spännvidd, men numera har man slagit detta i Amerika.

Likaså är trä ett ypperligt isolerings- material, varmt på vintern, svalt på sommaren. Att trä brinner som fnöske är en helt felaktig föreställning — tvärtom: trä brinner relativt långsamt, dessutom kollapsar det inte oväntat, så som t ex en stålkonstruktion gör. I England har man t ex byggt fyra-våningshus i trä. Dessutom är det numera oftast inredningen, som bestämmer förloppet hos en brand.

— Och här — slutar Lars Stränggh — skulle jag vilja komma med en liten önskan inför framtiden. Jag skulle önska, att folk *själva* finge en chans att välja hur dom ville bo. För då skulle dom välja trä. Det visar ju vår fritidsbebyggelse.

Och då kan denna artikel sluta som den började — nämligen med att slå fast att trä är bra för människors miljö.

Gunhild Svenonius

Det var ekarnas...

forts. från sid. 10

Vad säger politikerna om möjligheten att fridlysa eken?

Norling och hans kamrater vände sig till riksdagsmännen *Ivan Svanström* och *Erik Tobé*, vilka båda var tveksamma om möjligheten att genomföra en generell fridlysning. Båda var också helt överens om att man skall ta mycket allvarligt på frågan om att bevara såväl hela ekbestånd som enskilda träd. Här måste givetvis också ses till att återväxten säkras så att våra efterkommande får njuta av vackra ekbackar. På frågan hur detta skall lösas finns alltså för dagen inget svar. Entusias- ter av typen Norling och hans medhjälpare behövs och kommer säkert också en dag att finna lösningen på problemet.

kurser och konferenser 1971

Samfundet för Hembygdsvård

Sommarmöte i Småland den 6–8 augusti 1971

Det traditionella sommarmötet hålls i år i Småland med Kalmar som samlingspunkt. Programmet har gjorts upp av den kände kalmarbon och ledamoten av SfH:s styrelse, seminarielärare Eric Bojs. Han har sett till att sommarmötesdeltagarna får ett allsidigt utbyte av dagarna i Småland. Vi har inbjudit HKH prinsessan Sibylla att närvara vid invigningshögtiden. När programmet trycks är det ännu inte helt klart om vi får detta celebra besök.

Alla önskas välkomna till sommarmötet i Kalmar!

Förra årets sommarmöte samlade ca 200 deltagare. På bilden th ses fil dr Anders Diös och SfH:s styrelseordförande Ivan Svanström i samspråk. De övriga bilderna visar mötesdeltagare på besök i Zorns målarstuga och i Falu gruva. (Foto: Arne Lundh)

Inom vårt kansli ligger ligger ansvaret för sommarmötet på fru Gun Martin. Ansvaret för de res tekniska arrangemangen har tagits av Kalmar Turistbyrå. Sommarmötet i Dalarna samlade nära 200 deltagare. Vi hoppas att intresset för 1971 års sommarmöte skall bli lika stort.

PROGRAM FÖR SOMMARMÖTET

Fredagen den 6 augusti

- 10.00 Mötet öppnas i Gröna salen på Kalmar slott med anförande av landshövding Erik Westerlind och och Samfundets ordförande riksdagsman Ivan Svanström. Landsantikvarie Dagmar Selling berättar om planer för slottets framtida användning. Om tiden medger rundvandring i slottet.
- 12.00 Öppningslunch i Stadsparkrestaurationen med Kalmar kommun som värd
- 14.00 Besök vid Ölandsbron. Deltagarna åker i bussar till brofästet vid Svinö där orientering sker.
- 15.30 Rundfärd med bussar till försvarskyrkorna Hagby och Hossmo. Kyrkoherdarna Otto Svennebring och Tage Roos orienterar om kyrkornas historia. I Hossmo kyrka hålls en andaktsstund.
- 19.00 Middag på Teaterkällaren Efter middagen underhållning i teatersalongen med bla kåseri av seminarielärare Eric Bojs till teckningar om Kalmarbygden.

Lördagen den 7 augusti

- 8.00 Frukost på självserveringarna Kavaljeren och Teatergrillen
- 9.00 Avfärd från Stortorget till Oskarshamnsverken i Simpsvarp där anläggningen visas
- 12.00 Besök i Stensjö där bebyggelsen presenteras
- 14.00 Lunch på Alphyddan i Oskarshamn
- 15.30 Visning av Döderhultarns konst
- 16.30 Ev uppehåll för kaffedrickning
- 17.30 Ev uppehåll i den gamla lydköpingen Pataholm
- 19.00 Middag på Stadshotellet i Kalmar Kalmarfilmen visas. Dans efter kaffet.

Tittar Ni på TV?

Såg Ni TV-programmet Ölandskvarnar? Eric Bojs är mannen bakom detta. Han beskriver på ett fängslande sätt med ord och bild sin hembygd. Vi träffar Eric Bojs livs levande som färdledare och hembygdsberättare vid sommarmötet.

Söndagen den 8 augusti

- 8.00 Frukost
- 9.00 Samling vid Ölandsfärjorna för avfärd till Öland
- 9.45 Avfärd söderut på Öland med första uppehåll vid de konstgjorda sjöarna i övergivna kalkstensbrott i Degerhamn. Disponent Lage Temner redogör för stenbrytningen. I samband med besöket visas också det gamla alunbruket.
- 12.30 Lunch i Ottenby Kungsgård
- 14.00 Kort besök i Fågelstationen vid fyren Långe Jan
- 15.00 Utgrävningarna vid Eketorps borg demonstreras
- 17.00 Kaffe i Himmelsberga hembygdsgrd. Doktor Bertil Palm är med under hela Ölandsfärden och berättar om öns sevärdheter.
- 19.00 Avslutningsmiddag på Teaterkällaren. Hemslojdare från Torsås ger prov på sina arbeten

Måndagen den 9 augusti

Ordnas en "glasbruksdag" med bussresa till Orrefors och Boda. Anmälan kan göras på anmälningsblanketten.

Kostnader m m

Anmälningsstiden utgår den 25 juni 1971. Anmälningsavgiften, 50 kr, erläggs samtidigt med anmälan till SfH (postgiro 8136-4). Kostnaden för hela arrangementet med avdrag av anmälningsavgiften uttas per postförskott. Måltidsdryck och serveringsavgift ingår. OBS! Samtliga beställningar ombesörjs av Samfundet för Hembygdsvärd i samverkan med Kalmar Turistbyrå och SJ Resebyrå i Kalmar. Kongressrabatt 25 % på tur och returbiljett på tåg eller flyg erhålls. Pensionärer kan använda pensionärsbiljett. Pris för hela arrangementet med inkvartering i tvåbäddsrumsrum 295 kr. För inkvartering i enkelrum tillkommer 28 kr. För deltagare som önskar förlänga vistelsen tillkommer 27 kr per person i tvåbäddsrumsrum för logi (i enkelrum 41 kr). Anmäl Er på anmälningsblanketterna (2 st) i slutet av kursprogrammet!

Hembygden i verksamhet och vila

En sommarkurs i Miljövård och Hembygdsvård 9—13 augusti 1971 vid Markaryds folkhögskola.
Kursavgift: 420 kr. Anmälningsavgiften, 50 kr, erläggs samtidigt med anmälan till

KURSPLAN

Ämne	Tim inkl grupparbete
Hembygdsvård — miljövård	2
Hembygdsvårdens organisation och uppbyggnad	3
Hembygdsgård — studiegård	5
Museitjänst	8
Fotografering	4
Bandspelning	4
Hembygdsföreningen och bygdens arkiv	4
Miljö för miljoner	2
Markarydsbygden	2
Utflykt	4
Totalt	38

Antalet föreläsningstimmar har — jämfört med föregående år — ökat kraftigt. Vissa andra förändringar i kursplanen har också gjorts.

ÄMNESBESKRIVNING

• Hembygdsvård — miljövård

Kursen "startas" av Samfundets ordförande Ivan Svanström. Han talar bl a om Hembygdsvårdens betydelse för samhället. Att vårda, vaka över och slå larm. Hembygdsvård är miljövård!

• Hembygdsvårdens organisation och uppbyggnad

Inledare: Överantikvarie Sverker Jansson
Grunden för hembygdsvårderna är den lokala hembygdsvårdsföreningen. För denna utförs det fria och frivilliga arbete som är av den största betydelse för hela rörelsen. Hembygdsvårderna är i sin tur organiserade i länsförbund. I dessa verkar i regel länet eller landskapets landsantikvarie som länets museichef och riksantikvariens representant på länsnivå. Landsantikvarierna konsulteras även av de lokala hembygdsvårderna. En riksorganisation finns även. Om arbete och samarbete inom de olika organisationsenheterna berättas i detta kursavsnitt.

SfH (postgiro 8136-4). Anmälningstiden utgår den 25 juni.
Kursen anordnas i samarbete med studieförbundet Vuxenskolan.

• Hembygdsgård — studiegård

Inledare: Fil dr C-G Holdar
Hembygdsgården är inte enbart en plats där man förvarar ting från flydda dagar. Till hembygdsgården kommer lärare med sina skolklasser för att få veta mer om bygdens historia. Till hembygdsgården kommer också skaror av turister, nyfikna på vad man har att visa upp inom hembygdsgårdens domäner. Hembygdsgården är också centrum för den forskning som hembygdsvårdens medlemmar ofta utför på frivillig väg. I det arbetet ägnar man sig inte enbart åt jordbruksepoken i bygdens historia. Flitiga amatörforskare är inne i nutid och dokumenterar nuet för framtiden. Det arbete som utförs i hembygdsgården ger underlag för utökad informationsverksamhet. Det ger också upphov till studiecirkelverksamhet.

• Museitjänst

Inledare: Landsantikvarie J-E Anderbjörk
Hembygdsgården som byggnad är ju bunden till en viss tid. I gården finns väl i regel föremål från en mängd olika tider: från stenåra till föremål från vår tid. Det blir i regel intressantare om man ordnar en utställning där temat är föremålet och inte tiden. Det som saknas — man kan ju inte ha allt — fylls ut med bilder som man lånar från olika håll. När det gäller miljövård kan utställaren också blicka framåt. För att öka intresset för gården och dess samlingar kan man deponera föremål hos skolor, i kommunhuset eller hos någon av bygdens industrier. De måste givetvis skyddas för stöld och skada.

• Fotografering

Inledare: Fotograf Sören Hallgren, Statens Historiska Museum
Övning i konsten att fotografera inomhus och utomhus, föremål, natur och miljö samt dokument.

• Inspelning på band

Inledare: Civ ing Arne Lundh
Vi har nu ett nytt dokumentationsmedium. Vi kan registrera bygdens ljud. Det kan vara ljud av glädje och ljud av sorg — den sista forsens dån, den sista bryggarehästens klamp genom gatorna, men också det första av allt nytt som händer. Här ges också möjlighet för registrering av människors upplevelser under gångna tider. Här blir det fråga om arkiveringsfrågor, redigeringsteknik och givetvis inspelningsteknik.

• Hembygdsvårdsföreningen och bygdens arkiv

Inledare: Docent Ingemar Carlsson, Riksarkivet

Riksarkivet ger råd, så att kursdeltagarna i sin tur kan ge råd respektive gripa in. Det gäller gårdsarkiv, företags- och före-Miljöhögskolans första kurs.

• Miljö för miljoner

Inledare: Stadsombudsman Hjalmar Lindström

Miljöplanering skall vara ett medel till att göra det möjligt för nästa generation att kunna leva ett fullvärdigt och meningsfullt liv. Detta innebär att en ny planeringspolitik måste tillgripas som nödvändiggör en omprövning av begreppet lönsamhet. Sambandet mellan människor och andra organismer växlar inte med konjunkturläget. Ekonomi och ekologi trivs inte alltid tillsammans.

• Markarydsbygden

Rector Gunnar Örrling berättar om bygdens problem.

• Utflykt

Färdledare: Direktör Olof Nobel, Bjäre Härads Hembygdsvård.

Markaryds folkhögskola

MILJÖHÖGSKOLAN

Miljöhögskolan är Samfundet för Hembygdsvårds och Studieförbundet Vuxenskolas gemensamma organisationsenhet för kvalificerade kurser i miljövärd. Undervisningen bedrivs på universitetscirkelnivå, dvs enligt de "kvalitetsregler"

Framtidsmiljö

En kurs i miljövärd och miljöplanering är Miljöhögskolans första kurs.

Kursen är lämplig för kommuners och företags tjänstemän med miljövärdproblem bland arbetsuppgifterna. Lärare vid bl a folkhögskolor får en god inblick i miljövärdundervisningen genom att delta i denna kurs. Kursplanerare och lärare är rektor, fil dr Karl-Gustaf Trotzig och lektor, fil lic Hans Sellstedt. Dessutom kommer gästföreläsare att medverka. Kursen är förlagd till Markaryds folkhögskola.

Kurstid 2—6 augusti 1971.

I kurspriset ingår litteratur, kostnad för exkursionsresor, laboratoriematerial samt helinackordering i dubbelrum i Markaryds folkhögskola.

Kursplan

Introduktion, vad är ekologi, aktuell miljövärdapparatur, luftföroreningar och bullereffekter, vattenvård, oljeproblemen, förgiftningsproblemen, internationella miljövärdfrågor, naturvårdens uppläggning och kostnader, tätortsplanering, vattenundersökning i fält, exkursion, landskapsvård.

Kostnader

Kursavgift 540 kr. Kursen börjar med lunch måndagen den 2 augusti och slutar vid lunchtiden fredagen den 6 augusti. Sista anmälningssdag den 25 juni.

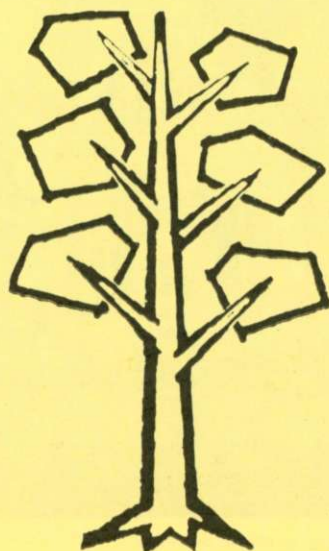
Anmälningssavgiften, 50 kr, erläggs sam-

som fastställts av Skolöverstyrelsen för universitetscirkel. Vissa av de kurser som arrangeras är emellertid tidsmässigt lagda på ett sådant sätt att statligt universitetscirkelbidrag icke kan erhållas.

tidigt med anmälan till SfH (postgiro 8136-4). Kostnaden för hela arrangementet med avdrag av anmälningssavgiften uttas per postförskott.

MILJÖHÖGSKOLANS nästa kurs

handlar om landskapsvård och landskapsplanering. Rekvirera specialprogram genom att kryssa för i en ruta på den kombinerade anmälningss- och rekvisitions-kupongen!

Utöver de konferenser och kurser som presenteras i programmet:

- **Sommarmötet i Småland** den 6—8 augusti
- **Framtidsmiljö.** En kurs i Markaryd den 2—6 augusti
- **Hembygden i verksamhet och vila.** En sommarkurs i Markaryd den 9—13 augusti
anordnar SfH i samarbete med andra organisationer:
- **En kurs vid Nordiska Museet i Stockholm** i samarbete med Riksantikvarieämbetet, Nordiska Museet, Stockholms Arbetar-institut och Folkuniversitetsföreningen. Inbjudan kommer att utgå till Svenska Kommunförbundets länsorganisationer och hembygdsförbunden.
- **En kurs i Leksand för äldre och yngre.** Syftet är att utbilda dokumentalister där i blandade åldersgrupper de yngre drar nytta av de äldres erfarenheter och kunskaper. Medarrangörer är Studieförbundet Vuxenskolan och Riksförbundet Vi unga. Inbjudan utsänds i brev direkt till berörda.

SfH:s sommarmöte den 6—8 augusti 1971

Insänds till Samfundet för Hembygdsvård, Mäster Samuelsgatan 3, 111 44 Stockholm
Kostnaderna för biljetter uttas mot postförskott

Beställare (var god texta)

Namn _____

Utdelningsadress _____

Ortsadress _____
(glöm ej postnr!)

Tel arb _____ Tel bost _____

Undertecknad önskar följande arrangemang:

TORS DAG 5 AUGUSTI

☐ Hotellinkvartering i Kalmar ☐ DR ☐ ER (Debiteras extra)

FREDAG 6 AUGUSTI

☐ Hotellinkvartering i Kalmar ☐ DR ☐ ER

LÖRDAG 7 AUGUSTI

☐ Hotellinkvartering i Kalmar ☐ DR ☐ ER

SÖNDAG 8 AUGUSTI

☐ Hotellinkvartering i Kalmar ☐ DR ☐ ER (Debiteras extra)

MÅNDAG 9 AUGUSTI

☐ Hotellinkvartering i Kalmar ☐ DR ☐ ER (Debiteras extra)

Ankomstdag / Avresedag /

Hembygdsgård i förskingring

En debatt om hembygdsgårdarnas framtid lördagen den 24 april 1971 kl 11.00 vid Åsö gymnasium i Stockholm.

Rekvirera program per telefon 08 — 11 94 24 eller 08 - 11 94 44!

Följande biljetter beställs:

FÄRDBILJETTER SJ/LINJEFLYG (stryk det som ej önskas)

Antal	Kl	Från	Över (önskad resväg)
			Till Kalmar t o r

☐ Bussresa, frukost och lunch på "glasbruksdagen" den 9/8

Avresedatum från hemorten _____

SOVPLATS/LIGGVAGN

Antal	Kl	Natten	Avg tid	Herr	Dam	Fam	Från	Till
		/ — /						
		/ — /						

SITTPLATSBILJETTER (obligatoriska för expresståg)

Antal	Kl	Avr dag	Avg tid	Rök	Icke rök	Från	Till

☐ Resan till Kalmar företas med bil

ANMÄLAN till SfH:s sommarmöte i Småland den 6—8 augusti 1971

OBS! att anmälan är bindande! Anmälningstiden utgår den 25 juni 1971.

Anmälan insänds till Samfundet för Hembygdsvård, Mäster Samuelsgatan 3, 111 44 STOCKHOLM, tel 08-11 94 24.

Anmälare (var god texta)

Namn _____

Utdelningsadress _____

Ortsadress _____
(Glöm ej postnr!)

Tel arb _____ Tel bost _____

ANMÄLAN

Insänds till Samfundet för Hembygdsvård, Mäster Samuelsgatan 3, 111 44 Stockholm.

☐ Jag anmälar mig till Markarydskursen "Hembygden i verksamhet och vila" den 9—13 augusti 1971.

☐ Jag anmäler mig till kursen "Framtidsmiljö", internatkurs vid Markaryds folkhögskola 2—6 augusti 1971.

Anmälningsavgift för respektive kurs är 50 kr, vilken insatts på postgiro 81 36 - 4. Resterande avgift erläggs genom att

☐ Jag löser ut kurshandlingarna, vilka sänds mot postförskott en vecka före kursstarten.

☐ Debiteras _____

☐ Jag önskar specialprogram för Miljöhögskolans kurs i landskapsvård och landskapsplanering.

OBS! Var god uppge namn för varje sommarmötesdeltagare

Anmälningsavgiften 50 kr insätts samtidigt med anmälan på postgiro 81 36 - 4 (SfH) (var vänlig notera "Sommarmöte Kalmar" på talongen).

Kostnaderna för ev biljetter samt hela arrangemanget med avdrag av anmälningsavgiften uttas mot postförskott.

☐ Deltar även i "glasbruksdagen" den 9 augusti 1971. Kostnad inkl frukost, lunch och bussresa 35 kr.

_____ den _____ 19____

(Underskrift)

Obs! Sista anmälningsdag till båda kurserna är 25 juni 1971.

Namn _____

Utdelningsadress _____

Ortsadress _____
(Glöm ej postnr!)

Tel arb _____ Tel bost _____

_____ den _____ 19____

(Underskrift)

Samfundet för Hembygdsvård

- Samfundet för Hembygdsvård, grundat 1916, är riksförbund för miljö- och landskapsvård samt bygdekultur.
- Samfundet för Hembygdsvård har som medlemmar ca 500 hembygdsföreningar, hembygdsförbund och liknande organisationer, ett tiotal större riksorganisationer och ett stort antal enskilda personer över hela landet.
- Bygd och Natur heter Samfundet för Hembygdsvårds tidskrift, som utkommer fyra gånger per år. 1971 är dess 52:a utgivningsår.
- Samfundet för Hembygdsvård vill medverka i arbetet på att söka lösa aktuella miljö- och naturvårdsproblem genom bl a upplysnings- och bildningsverksamhet samt praktisk rådgivning.
- Samfundet för Hembygdsvård åtnjuter statsbidrag som miljövårdsupplysare.

Livsmiljö åt envar

Samfundet för Hembygdsvård

SCHMIDTS HBG 71 952

En pratstund med Valfrid Paulsson

Chefen för Naturvårdsverket, generaldirektör Valfrid Paulsson, är aktuell i många sammanhang: vi har alla vaknat upp och tänker, tycker och säger åtskilligt i miljövårdsdebatten. I alla dessa sammanhang kommer givetvis miljövårdschefen in i bilden på ett eller annat sätt. Samfundet för Hembygdsvård har sedan åtskilliga år arbetat med naturvårdsfrågor och åtnjuter också ett statsanslag genom Naturvårdsverket för miljövårdsupplysning. Det är därför naturligt att intervjuaren har hamnat hos just chefen för Naturvårdsverket, Valfrid Paulsson. Så här svarar han på frågorna:

• Den svenska hembygdsrörelsens riksorganisation, Samfundet för Hembygdsvård, har länge intresserat sig för landskapsvård, bevarandet av värdefulla miljöer etc. De lokala organisationerna börjar även de nu mer och mer skaffa sig liknande intresseområden. Hur ser Du på detta "nyvaknade" intresse?

Detta är en utveckling som är utomordentligt värdefull. Jag har vid något tillfälle tillåtit mig att säga att jag tror att den lokala hembygdsrörelsen besitter det snabbaste medlet för att vi skall nå hyggliga resultat när det gäller öppethållandet av landskapet. Det tar tid innan samhällets egna organ både har pengar, personella resurser och gjort den planering som är nödvändig. Därför är det väldigt viktigt att frivilligorganisationerna tar itu i början. Detta är en sak vi känner igen från andra områden. Det var frivilligorganisationer som byggde de första samlingslokalerna, idrottsplanerna och mycket annat.

Dessutom är det så att även om vi får en central och regional ledning så är det min personliga uppfattning att det är människorna på platsen som har de bästa förutsättningarna att avgöra vad man vill bevara. Det är väldigt svårt för en person från ett centralt organ att säga att denna bygd ska vi hålla öppen. Det gäller inte bara det öppna landskapet med vyerna

utan också de traditioner och minnen som är förknippade med områdena.

• *Inom Naturvårdsverket kämpar Ni ju för att hålla kvar delar av det kulturlandskap som vi lärt oss älska. Tror Du att Ni kommer att lyckas hålla stånd mot igenväxningen i avfolkningsbygderna?*

På de platser där människorna helt försvinner blir behovet av ett öppet landskap relativt begränsat. Vi håller ju landskapsbilden öppen för människorna, bara för att de ska få njuta av anblicken och känna igen sig. Det är från den utgångspunkten som bedömningen får göras.

Det som vi på Naturvårdsverket skall betala för i detta avseende, är sådana områden som har ett direkt rikspolitiskt intresse. Man får väl sedan tänka sig att landstingen eller regionerna gör sina urval och därutöver kommunerna. Väldigt mycket kommer att få växa igen och vi får räkna med att trots alla åtgärder endast en mindre del kan hållas öppen.

• *Skogsbruket blir mer och mer en "industri" med plöjning, plantering, gödsling osv. Kommer utvecklingen att bli sådan att skogsområden blir fritagna från allemansrätten, att man på allvar måste skilja på strövmark och skogsodlingsmark?*

Detta är en mycket angelägen fråga. Skogsbruket kommer naturligtvis att förändra det svenska landskapet, det är rätt naturligt. Det sker en stor skogsindustriutbyggnad i södra Sverige, där det finns överskott på skog. Denna kommer att tas ner med åtföljande landskapsförändring. Detta kan givetvis skapa oro hos människorna, i synnerhet som det moderna skogsbruket tar hårdare tag i markerna än man är van vid. Av det skälet har Naturvårdsverket tillkallat en särskild arbetsgrupp, för att till hösten presentera en information om skogsbrukets betydelse för miljövården. Vi är medvetna om att det kommer att bli en debatt kring frågorna och det är väldigt

viktigt för oss att redovisa vad vi vet om verkningarna — men också vad vi inte vet — och därför ge ett sakligt underlag för debatten.

Jag tror dock personligen att vi ska vara medvetna om att även om man får områden som är relativt svårtillgängliga efter en "modern" avhuggning, är det frågan om en mycket begränsad del av våra totala skogsarealer. Jag tror att det alltid kommer att finnas tillräckliga områden för utövande av allemansrätten. Den har vi all anledning att slå vakt om. Det finns ju dessutom i lagstiftningen möjlighet att lägga ut landskapsbildsförordnanden.

Svenskt skogsbruk är en väsentlig del av svenskt näringsliv. Dess fortbestånd är beroende av dess konkurrensmöjlighet på världsmarknaden. Vi bestämmer inte priserna. Förutsättningen för att vi ska ha ett näringsliv i många av våra glesbygder, är att vi har ett rationellt och lönsamt skogsbruk.

Det är emellertid viktigt att man sparar områden runt tätorterna.

• *Alla åtgärder som vidtagits de senaste åren måste väl nu börja ge resultat i form av bättre luft, vatten etc. Är Du nöjd med utvecklingen? Har folk börjat förstå hur allvarliga problemen är och hur dumt vi handlat?*

Jag skall aldrig vara nöjd och är det inte heller. Jag är glad åt de framsteg som har gjorts, framför allt på vattenvårdsområdet, där reningsverksutbyggnaden har varit explosionsartad. Dessutom gläds jag åt den ökade förståelsen för miljövårdsfrågorna, som finns hos industrin och alla som påverkar vår omgivning.

Alltjämt är våra kunskaper på vissa områden begränsade. Vi har mycket kvar när det gäller den tekniska utvecklingen på reningsidan. Det tar också tid att bygga upp ett utbildningssystem på miljövårdsområdet. Men att människorna nu förstär

Forts. sid. 34

Hembygdsvård i Järnbäraland

Gästrikland bildar portal till Norrland. Om de södra delarna av Gästrikland är låglända och påminner om Mellansverige med otaliga grusåsar, så är de nordliga delarna av landskapet mera skogrika; mera strävande mot höjderna. Järnbäraland kallades provinsen förr, belägen alldeles utanför det civiliserade Tiundaland, strax norr om den strida Dalälven. Gästrikland blev befolkat tidigt och kristnat redan på 1000—1100-talet.

Gästrikland är en gammal bygd, rik på kultur och minnen. Den har bevarat bondekulturens olika skiften och utveckling. Hembygdsrörelsen har gått starkt framåt i bygden ända sedan seklets början. Topporganisationer är Gästrik-Hälsinge hembygdsförbund och Gästriklands Kulturhistoriska förening.

I varje socken och kommun finns hembygdsföreningar, med ett sammanlagt medlemsantal på ca 3 500—4 000. Gävle stad har to m två föreningar Gävle Gille och Gävle stads hembygdsråd. Organen på landsbygden har främst sina hembygds-gårdar att vårda för kommande tider. Gårdarna ger en god bild av forna dagars bondehem. Hälsingarna hyllar sina "timmerslott", gästrikegårdarna är något av borgar åt sina odalmän. Pålsgården i Ockelbo eller Masmästargården i Järbo är två ståtliga mangårdsbyggnader, som tjänar som centrum för kulturarbetet i de respektive socknarna.

Vretas är namnet på Valbos anläggning, för att inte tala om Torsåkers ståtliga bergsmansgård. Helt egenartad är Kover-

sta i Österfärnebo, en gammal oskiftad medeltida by, som återfinns i en åsslutning vid Dalälven. De låga små ryggåstugorna ligger tätt tillsammans, minnande om fordomdags.

"Det känns skönt att gå där och glömma bort vårt nutida jäkt och strid. Samt känna en fläkt från forntidsdar uti stugornas små gemak. Ty det verkar så rofyllt att komma in, under deras små tak."

Dessa strofer om Koversta är skrivna av ordsbon Arvid Hellström.

Byggnadskulturen står högt i Gästrikland. Likaså är allmogekonsten rikt utvecklad, främst genom den störste, målaren Hans Wikström (1759—1833). Hans sviter av bl a rumsinredningar finns väl bevarade. En kulturhistoriskt intressant miljö är "Gamla Gefle", ett reservat av gamla låga stugor från gårdagens hamn- och fiskarstad. Sandvikens stad har nedlagt arbete på Högsbo järnbruk, ett fascinerande grönområde till vila och förnöjelse i historisk miljö.

Ger man sig tid att genomkorsa dagens Järnbäraland blir det mycket att upptäcka. Kvarnhuset i Gavelhyttan, Svens hembygdsgård i Årsunda. Hamränges och Hilles pittoreska fiskelägen, alla järnbruk i norr och söder med äldre tiders bruksgator och herrgårdar bevarade; alla är de pusselbitar av kulturlandskapet inlagda i dagens moderna teknik-samhälle.

Tord Andersson

Några glimtar från norrländska Grundsunda

Otto Lundström

Artikelförfattaren grillar sik.
(Foto: Sture Forsberg)

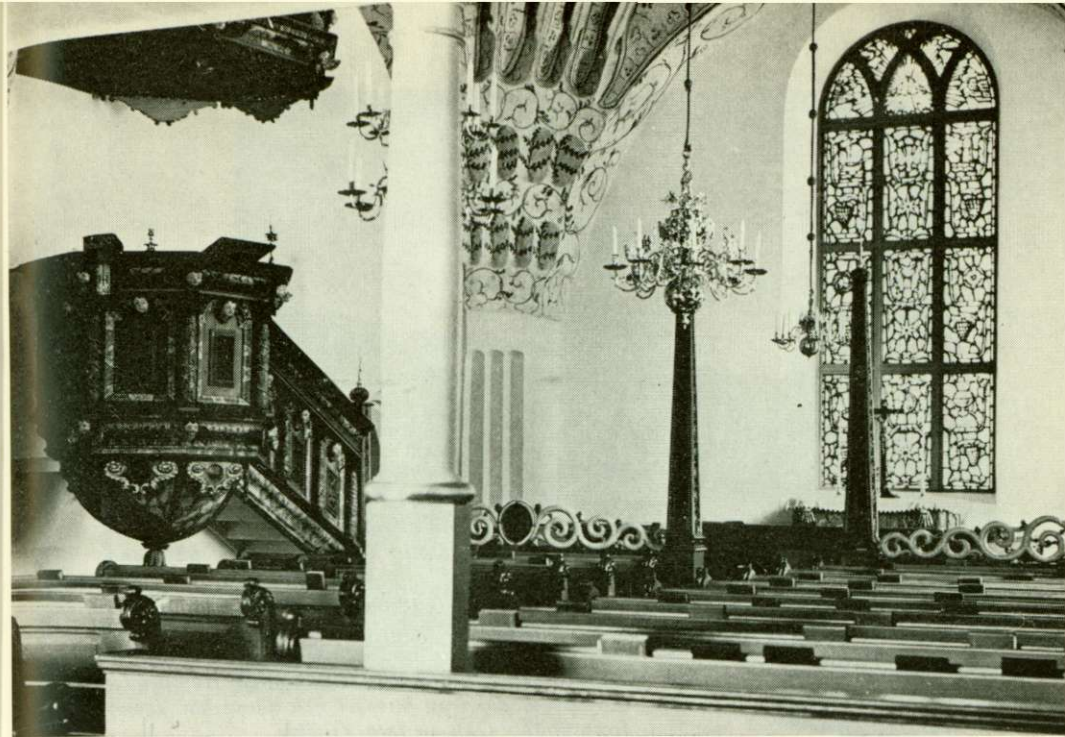
Hembygdsintresset i Grundsunda har gamla anor. Vid ett tillfälle i slutet av 1880-talet då kyrkan restaurerades och där man gick ganska hänsynslöst åt de gamla inventarierna som t ex predikstolen, altarringen, pyramiderna och en del skulpturer, reste sig en grupp av de gamla odalmännen mot förstörelsen. I sockenstämman motionerade man om att en hembygds-gård skulle byggas för att förvara dessa antikviteter jämte en del andra gamla saker från bygden. Något gehör för detta fick de ej av stämman. De vände sig då till länsstyrelsen med hemställan att den måtte ålägga kommunen att uppföra en byggnad i syfte att förvara dessa klenoder. När stämman skulle yttra sig om den återmitterade skrivelsen motiverades avslaget med att kommunen inte hade råd emedan den redan hade ett skolhus bygge igång på Vallen. Man menade också att en förvaringsbyggnad enligt motionärernas önskan borde vara av tegel, vilket skulle dra en allt för stor kostnad.

Som tur var kom Örnsköldsviks Fornminnesförening och tog hand om de

nämnda kyrkoinventarierna, som då låg i vanvård i klockstapeln. Vid den nästa mera omfattande restaureringen av kyrkan 1937 återbördades klenoderna och återinsattes.

Under andra världskriget blev känslan för hembygden mera levande bland folket och nu var man mogen att bilda en hembygdsförening, vilket skedde den 17 maj 1941. Styrelsen som bestod av: Bertil Wågström ordf samt Carl Sjöström, Konrad Olsson, Johan Molin, Martin Nilsson, Johan Johansson och Bernhard Nordin fick nu en stor uppgift att ordna hembygdsområde och hembygds-gård. Kyrkan upplät ett större område med vackert läge i slutningen ner mot Prästsjön. Här placerade man nu en del äldre byggnader: en 1700-talsgård med bagarstuga, visthus-bod och härbre, en Ångermanlandshässa samt en kyrkstuga från 1700-talet. Till Prästsjön flyttades en fiskarstuga med skötbod. Och vid den lilla bäcken, som rinner genom området, började man anlägga en såg och en skvaltkvarn.

Under årens lopp har många värdefulla

Interiör från Grundsunda medeltidskyrka. (Foto: Sture Forsberg)

föremål insamlats av vilka en hel del placerats i muséet på hembygds-gårdens övre våning. Och en byskola är inrättad i bagarstugan.

Föreningens arbetsuppgifter växer undan för undan. Redan tidigt började insamlandet av material till en hembygdsbok, som blev färdig och utgavs av Otto och Ester Lundström 1966 under titeln "Bygden kring Gideälven och Husån". Under samma tid insamlades material till ett bildarkiv — inalles 600 bilder — som utställdes ffg 1965. Tillsammans med bygdens konstnärer har föreningen även utställt gamla väggbonader, textilier och slöjdalster.

Tillsammans med Grundsunda kommun har föreningen inrättat ett kulturstipendium. Fiskarstugan och skötboden renoverades och blev sommarbostad för stipendiaterna.

Varje sommar hålls på området en stor "hembygdens dag" då bl a föreningens egen teatergrupp uppför bygdespel skrivna av Maj Olsen. Kulturträffar hålls både ute i bygden och på hembygds-gården.

Redan tidigt har föreningen arbetat med fornminnes- och landskapsvård. Sålunda har alla fornlämningar kartlagts och till dessa har vägvisare uppsatts. Med kommunens hjälp har föreningen utfört röjningsarbete samt restaureringar av lämningar på vissa platser.

Föreningen stimulerar tillverkningen av hembygdسالster såsom textilier och träsniderier samt souvenirer med gammalt ursprung. Den första souvenirn som arbetades fram blev *Grundsundamor* — lots och fiskarhustrun. Hon har även en särskild historik och har sålts i över tusen exemplar.

I en fäbodstuga sköter fäbodstintan

Grundsundamor

Lots- och fiskarhustrun Anna Wikström, Skag, var en majdag 1864 sysselsatt med att skaka strömming av skötarna. Ett norskt barkskepp, Jens Larsen, stävade in mot lots-skäret och signalerade för lots. Sin vana trogen rodde fru Wikström ut till fartyget, men när kaptenen såg att det var en kvinna som skulle lotsa, tackade han nej och fortsatte färden utan lots. När han seglat några distansminuter och kommit utanför Bergöfjärden, trodde han att det var inloppet till Husum, med påföljd att fartyget gick på grund på Långrohällan och blev vrak. Fartyget som gick med trälaster på Australien hade tidigare varit slavskepp men uppbringats av engelsmän och tvingats uppgå denna befraktning. Efter detta hade oturen följt henne på hennes färder tills hon nu gick i kvav. Grundsunda Hembygdsförening har bärgat delar av fartyget och därav har denna souvenir framställt. (Ohlsson foto, Ö-vik)

souvenirförsäljningen och ger informationer under sommaren. Där hålls även ett antal trivselkvällar med förnämliga program. Servering av rökt och grillad sik samt strömmingslurar — en norrländsk läckerhet — uppskattas av ett par tre tusen församlade per kväll.

Hembygdsgården hålls öppen under sommaren, där serveras kaffe och våfflor.

Under några år har tjärbränning hållits på hembygdsområdet, där turisterna fått ta del av hur man lägger och bränner en tjärdaal. Besökarantalet på hembygdsområdet och i medeltidskyrkan har stigit och var senaste året ca sju tusen.

Då väderleken varit ogynnsam har ljusbilder av bygdens fornlämningar och aktiviteter visats i hembygdsgården.

En pratstund... forts. från sid. 30

problemen och inser hur allvarligt det är, därom råder det ingen tvekan.

• Det finns ca 1 000 hembygdsföreningar i Sverige, de flesta med en hembygdsgård och en bit natur omkring. Om befolkningen glesas ut så att hembygdsföreningen upphör, hur skall man då förfara med byggnaderna och naturen runt dem? (Det finns hittills bl a följande förslag: konser-

vering för ev framtida behov, uthyrning till aktsamma sommartorpare, användning för gemensamma kommunala ändamål, rivning.)

På den frågan kan inget entydigt svar ges. Man får bedöma problemen från fall till fall. Detta måste bli beroende av förutsättningarna i respektive bygd och förhållandena i övrigt i områdena.

SKALL BRON RIVAS?

Betongtidsåldern och den moderna trafiken kräver sina offer. Bland dessa är även våra gamla vackra och pittoreska träbroar. En och en har de redan försvunnit och ersatts med fabriksstillverkade betongbroar, som nästan kunde ha hämtats i en snabbköpsaffär.

Nu gäller det Sysslebäcks stiliga "Gulden Gate Bro" över Klarälven. Bron byggdes på 20-talet under stora uppföringar och med insamlade medel av bygdens folk. Det blev en stilig bro och ännu idag är den en ögonfröjd med all sin timmermansglädje.

Ett halvsekel har gått, bron har blivit litet ålderssvag och inte ens en reparation kunde göra den kapabel för nutidens trafik. Biltrafiken är sedan länge förbjuden

på bron, om den nu överhuvudtaget någon gång var tillåten. Men numera får även fotgängare bara gå över på egen risk. Det var alltid roligt då bron gungade, man tyckte den levde till skillnad mot våra nya moderna betongvägar över älvarna.

Tiden går framåt, det är inte bara bilar som kräver nya vägar, för folket i glesbygden är det en absolut nödvändighet.

Men man frågar sig, kunde inte trots allt en sådan bro, en av de få eller kanske den sista av denna art, sparas för framtiden, liksom man skyddar gamla slott och kyrkor. Aldrig mera kommer man att bygga sådana vackra, pittoreska broar. För framtiden vore den inte bara en turist-sensation utan skulle också minna om bygden och byggnadsglädjen.

Walter Pöppel

Yttersta Tvärgränd

En liten gata mitt i stan men ändå svår att upptäcka. Den går längs Skinnarviksberget och är avstängd från Ringvägen av vedbodar och torrdass som ett slags skyddande inhägnad. Här finns träd, buskar, blommor. Alla invånare har del av lite grönska och natur i trädgårdarna. Huset är gamla, gamla och därför nedslitna. Vatten och avlopp på gården eller i trappan. Några få lägenheter har vatten och avlopp indraget. Hur det kommer sig vet jag inte. Torrdass på gården har alla.

I stort sett finns det tre olika skäl till att människor befinner sig i denna saneringsfärdiga, standardmässigt sett dåliga miljö.

Några flyttade hit för tjugo, kanske trettio år sen. De har stark förankring här, uppskattar närheten och kontakten mellan människorna här, tycker om att sitta i trädgården ordnad efter eget huvud, trivs med att samla och såga ved till vintern. En riktig, och i storstäderna ovanlig, relation till sin miljö. Dessa värden kan inte ersättas av högre materiell standard i ett modernt bostadsområde.

Sen dom som av olika anledningar har svårt att passa in i mer etablerade, låsta boendeformer.

De utslagna, alkoholiserade, förvirrade. Här finns en större tolerans för oliktkänande, annorlunda människor än jag upplevt på någon annan plats.

Men för dom är det också svårast att klara av dessa helt omoderna förhållanden.

Det gäller att planera från dag till dag. Dricker man mycket ena dagen, glömmer man lätt att skaffa ved till spisen. Då blir det kallt till nästa dag och man får öppna en kall konservburk till lunch.

Några gubbar har frusit ihjäl under den tid som jag bott här.

Och den tredje kategorin som jag själv tillhör.

Vi är betydligt yngre än dom andra och hyr arbetslokaler sk ateljéer, alltså officiellt inte bostad eftersom lägenheterna är utdömda.

Vi befinner oss här frivilligt (eller riktigare: i brist på bättre) och accepterar de yttre omständigheterna, eftersom hyrorna ligger på omkring 40–50 kr i månaden. Vi kan ordna vår tillvaro efter egna mönster. Vi reparerar och målar allt själva. Och förenklar det praktiska livet med hjälp av elvärme, gasol- eller elkök i stället för vedspis, går till tvättautomater på stan i stället för att bära och värma vatten osv.

Enligt beslut anses Yttersta Tvärgränd med sina hus besitta ett visst kulturvärde och ska därför bevaras genom restaurering. Och nu står det första huset restaurerat och färdigt för inflyttning, gårdshuset på Yttersta Tvärgränd 10.

Huset är alltså iordningställt och moderniserat helt efter dagens standardmått. Värme, bad, lättsköta moderna kök etc. Fasadens gula färg, den tjärade oregelbundet murade stengrunden, de brunsvarta

trädörrarna till vedbodar, tvättstuga och pannrum ger en påminnelse om den gamla miljön. För övrigt har allt annat som kan påminna om Kultur omsorgsfullt utplånats.

Krusbärsbuskar och träd i trädgården är nedhuggna för att ge plats åt lastbilar och grävmaskiner under byggnationen.

Dekorade kakelugnar och spisar är nerrivna. Två kakelugnar har skonats. Dom är ordentligt igenmurade och går alltså inte att använda.

Brun- och blåprickiga trappuppgångar i stället för traditionella vitkalkade.

Lösa stora vitlackerade träskåp i stället för inbyggda garderober.

Hiskeligt blommiga tapeter i stället för vita väggar.

Perstorpsplatta i de vackra vitmålade fönsternischerna.

Nu undrar jag:

Vem avgör om vissa miljöer besitter ett kulturvärde? Vem bestämmer över hur denna miljö i så fall utformas? Är det människor med kunskap och känslighet? Hur kan man i så fall besluta att måla trapphusen brun- och blåprickiga? Att hugga ner bärbuskar? Att riva ner dekorede kakelugnar osv. osv. osv.?

Varför sparas dessa hus?

Skrythus! Skrythus!

Vackra fasader utan innehåll att visa upp. Se! Vi, Sthlms Stad, värnar om Kulturen! Är det värt alla dessa miljoner kronor? Tycker du?

Inger Twerin

Rivningsraseri — vandalisering kontra miljövård

Hur länge skall vi fortsätta tillåta att våra gamla städer, våra gamla kulturhistoriska värdefulla byggnader rivs och att våra stadscentra förstörs? Jag riktar frågan inte bara till fastighetsägarna som oftast ser mera på sin byggnad som ett ekonomiskt subjekt än som en del av en stadsmiljö, jag riktar frågan även till fastighetsdirektörer, kommunala byggnadschefer och arkitekter.

"Vi har inte råd att rusta upp byggnaden, vi har inte råd att reparera den,

det regnar igenom taket, riv skräpet", är påståenden man ofta hör. Ord som "restaurera" förekommer knappast i herrarnas vokabulär.

Om det nu är så bakvänt, att en äldre byggnad eller ett äldre stadsparti skall anses mera som en vara än som en integrerande del av en miljö, får väl konsekvensen bli att berörda myndigheter — bostadsstyrelse eller byggnadsstyrelse — i erforderlig utsträckning lämnar *tilläggs lån* för de extra kostnaderna som blir en följd

av en restaurering. Och restaureringen bör granskas och slutresultatet godkännas av antikvarien i länet. Och tilläggs lånen bör vara så omfattande att det inte längre finns något kryphål eller någon ursäkt för fastighetsägaren att inte restaurera byggnaden på ett helt tillfredsställande sätt.

Sverige anses i relation till andra länder vara ett rikt land, som i över 150 år har varit förskonat från krig och förstörelse. Våra — så att säga — grannländer i öster och söder: Ryssland, Estland, Polen som fick sina städer förstörda och härjade under första världskriget, interventionskriget och andra världskriget — de har trots sin relativa fattigdom haft råd att minutiöst och kärleksfullt återuppbygga sina ruinstäder i ursprungligt skick utan tanke på kostnaderna. För dessa länder

spelade tydligen den gamla kulturella, den historiska miljön, större roll än antal kronor och ören.

Belöningen har kommit i form av befolkningens kärlek till sina städer och i form av en ständigt växande invasion av turister.

Gör själv ett besök i Leningrad, i Tallin, Gdansk, Warszawa eller Wrocław och studera med egna ögon det fantastiska återuppbyggnadsarbetet som har ägt rum de senaste 25 åren. Bara i en stad som Gdansk, lär 1 205 byggnader ha blivit omsorgsfullt restaurerade i sitt ursprungliga skick, trots landets svaga ekonomi. Resultatet har blivit att inbyggarna trivs i sin "individuella" stadsmiljö och att stadens skönhet årligen lockar turister från alla världens hörn.

Arvid Falkenberg

SfH:s förbundsrad sammanträdde den 17 februari 1971. Fr v redaktör Hugo Ahlén, Fotofrämjandet, generalsekreterare Olle Thörnquist, Cykel- och Mopedfrämjandet, riksdagsman Ivan Svanström, SfH:s ordförande, studiesekreterare Gun Martin, SfH, docent Harry Bergquist, Sveriges Djurskyddsfören. Riksförbund, redaktör Birger Lundberg, Kooperativa Förbundet, studierektor Rune Engström, SfH. (Foto: Allan Myrman)

Skånska fönster spikas inte för

Hembygdsvården klarar ekonomin

Det trösterika beskedet har landsantikvarie Evald Gustafsson i Lund fört fram i en artikel i Sydsvenska Dagbladet.

Bygd och Naturs referat i föregående nummer "Vem skall ta hand om hembygdsgårdarna?" har väckt ett berättigat intresse runt om i landet. I regel har man nöjt sig med att föra in vårt pressmeddelande. I Skåne har man emellertid byggt vidare och vi låter Evald Gustafsson fortsätta:

— Klokt nog har man i Skåne koncentrerat sig på häradsföreningar som oftast koncentrerat sig på att ta hand om ett par viktiga anläggningar, som fått ligga kvar i sin miljö. På andra håll i landet — och som smålänning tänker jag bli på Småland — har man bara en socken som arbetsområde. Man har kanske skaffat sig en gård och gjort den iordning med entusiasm men sedan saknar man ekonomiskt underlag och får det bekymmersamt med det löpande underhållet.

Men säger landsantikvarie Gustafsson, tro nu inte att de skånska hembygdsgårdarna har det problemfritt i sitt arbete, även om deras situation är annorlunda. Det behövs mer förståelse och stöd från kommunernas sida inte bara med vissa bidrag för löpande underhåll utan ibland också med rejäla belopp för en räddningsaktion.

Nu är det framför allt den äldre generationen, som bär upp verksamheten. Den medelålders har varit ljum, vågar vi tro på den yngsta generationen? Dess nyvaknade intresse för folkmusik och folkdanser och dess resonans för landskaps- och miljövård inger hopp. Låt oss önska att det blir modernt att bland ungdom och nyinflyttade ta ett handtag för hembygdens kulturmiljö och bli medlemmar i hembygdsföreningen. Då slipper vi lyda kollegan Rosanders råd att spika för stugornas fönster för att rädda dem åt framtiden slutar Evald Gustafsson.

Så mycket mera är inte att berätta. Den 24 april — då är detta nummer av Bygd och Natur redan tryckt — ordnar vi i Stockholm en konferens med benämningen "Hembygdsgård i förskingring". Frågan har väckts av antikvarierna. De måste arbeta på lång sikt. Även om det inte idag är så särskilt stora problem med hembygdsgårdarnas existens måste vi sätta oss in i en tänkt framtida situation. Den kanske aldrig uppstår, men vi måste ändå ha en plan. Vi hoppas att många, många av Sveriges hembygdsvårdare skall ha tillfälle att komma till "Hembygdsgård i förskingring". Det som avhandlas sänder vi ut som pressmaterial med en förhoppning att alla tidningars redaktörer skall hjälpa oss att sprida kännedom om vad som sagts.

Pressgrannar

I tidskriften Svenska Museer berättas om möjligheten att erhålla statligt bostadslån till kulturhistoriskt märkliga byggnader vilka efter ombyggnaden kan brukas som permanentbostäder.

De byggnader som i första hand torde komma ifråga är alster från den folkliga byggnadskonsten. Enligt tidningen bör även senare tiders byggnadsstilar beaktas. Av 1910-talets småhusbyggnadsskikt tex finns ytterligt få bevarade byggnader — snart finns intet att bevara.

Det är länsarkitekt och landsantikvarie som avgör om en byggnad är märklig — och värd långivning — eller ej. Tidskriften efterlyser en aktiv insats av landsantikvarier och länsarkitekter bestående i en inventering av byggnadsbestånd och byggnadsmiljöer i glesbygd och tätort för att bli avgöra frågan om förhöjt lånunderlag, men kanske främst för att sprida kännedom om en sådan klassificering av bebyggelsen. Inventeringsresultatet skulle delges såväl byggnadernas ägare som byggnadsnämnd, förmedlingsorgan, länsbostadsnämnd och lantbruksnämnd och hållas levande genom utställningar, tidningsartiklar och liknande. Erfarenheter av ombyggnader av äldre byggnader visar att ägaren ofta är omedveten om och oförstående inför byggnadens kulturhistoriska status. Detta kan även gälla lokala och regionala organ som skall besluta om dessa byggnader.

I inventeringsarbetet bör den ideella kulturminnesvården ges tillfälle att göra en aktiv insats vilket är av stor betydelse i opinionsbildande syfte.

Reglerna avser i första hand bostäder. Det torde emellertid icke vara uteslutet att en äldre byggnad inom ett större nybyggnadsområde kan ges förhöjt bostadslån vid ombyggnad till gemenskapslokal för området till tex samlingslokal, barnstuga, hobbylokal eller liknande. I tid-

skriften finns också en redogörelse för de ansökningar som hittills avgjorts.

Landsantikvarierna i Norrbotten, Harald Hvarfner berättar i en annan uppsats om användningen av ett musealt hus.

I en intervju med sektionsschefen Henry Björinder i Svenska Kommunförbundet berättas om kultur i kommuner. Man kan betrakta kulturverksamheten som en del av en samlad miljöpolitik.

Debatten om hembygdsgårdarna fortsätter även i detta nummer. Landsantikvarierna i Dalarna, Erik Hofrén konstaterar att den tekniska sidan av hembygdsvården, som bla innefattar vård, underhåll och registrering av de många byggnaderna och de stora samlingarna kanske är mer uttalad i Dalarna än i någon annan del av landet. Byggnadsbeståndet tangerar 1000-strecket och föremålsnumerären ligger troligtvis bra när en halv miljon:

— Vi tror att vi kan lösa de frågorna om kommunerna besinnar sitt ansvar och det har vi ingen anledning att inte tro.

Erik Hofrén slutar sitt inlägg med meningen: Landets hembygdsföreningar bör i de regionala hembygdsförbunden se sin närmaste källa till service och inspiration. Men det vore oriktigt att i detta sammanhang inte nämna Samfundet för Hembygdsvård. I ökande grad har Samfundet sökt sig mot ett samarbete med Riksantikvarieämbetet och Landsantikvarieorganisationen för att kunna arbeta gemensamt på fältet i gemensamma frågor.

I vårnumret av tidskriften Lyckoslantén (upplaga 250 000 ex till skolbarn) berättas om Anders och Lena som går ut för att lägga upp en kulturminnesstig = en lagom lång promenadväg som leder förbi intressanta kulturminnen. De tar hjälp av Kalle från hembygdsföreningen på orten och lyckas göra en intressant slinga för vuxna och skolkamrater.

Anders och Lena uppmanar sina kamrater runt om i Sverige att göra likadant, samt att ta kontakt med hembygdsföreningen för att få erforderlig hjälp. Det hela utmynnar i en pristävling. Barnen skall sända in en vandringsplan med en kort beskrivning till Samfundet för Hembygdsvärd — de tre bästa stigarna belönas och kommer att publiceras i Bygd och Natur. De hembygdsföreningar som vill vara med och hjälpa skolbarnen att göra kulturminnesstigar bör kanske kontakta kommunens skolmyndighet och redogöra för viljan till samarbete.

Trekanten räddad?

I förra numret av BoN berättade vi om kampen för "Trekanten" — den lilla sjön i Stockholm som skulle få stränderna fylla med höghus. Stockholms byggnadsnämnd lägger vid nämndens sammanträde den 29 april fram ett nytt förslag. Den socialdemokratiska gruppen i kommunfullmäktige har enats om att plocka bort det mesta av den föreslagna bebyggelsen vid "Trekanten".

Brevskörden

Ända från Philadelphia i USA skriver medlemmen Daniel E Birgers:

"Bygd och Natur nr 4 kom idag och är ju strålande illustrerad! Bilderna från Dalarna påminner om elva oförgätliga dagar där sensommaren 1946 (Mora), det var bl a ett extra dalabondbröllop på programmet, på Sollerön. Det blev också ett besök hos Karl Lärka, så jag hade tillfälle att vrida omkring hans fotslänga (om jag minns rätt) nyckel till storstugan i hans hem; han var med i en rundvandring på Sollerön och förklarade då egenheter i samhällets byggnadskonstrukturer. Roligt att se honom så kraftig än med silvret i hjässan."

Från Barbro Eketorp i Vallentuna utanför Stockholm anlände följande:

"Det var ett fint — och för oss matnyttigt — nummer av Bygd och Natur, detta första för år 1971! Ack, om hembygdsföreningarna kunde komma ur sitt vanrykte om knätofs. De dras med det, det påstår jag bestämt! (Red:s anmärkning: Och vi sliter så att tofsarna fladdrar om benen på oss.) De måste bli "ärtigare", titta fram ur sin bekväma krets av likatänkande. Jo jag vet nog att många gör fina insatser, men ska sanningen fram så vet folk väldigt lite om det. Össeby hembygdsförening, ett år gammal bara, tar nya friska tag".

Ett annorlunda hembygdsförbund

Göteborgs hembygdsförbund höll årsmöte i slutet av mars. Förbundet hade under 1970 511 enskilda medlemmar och 61 stadsdelsföreningar, kommunalföreningar, egnahemsföreningar, landskapsgillen, husmodersföreningar, koloniträdgårdsföreningar etc, vilka genom kollektiv anslutning tillhört förbundet och erlagt årsavgift. Den samlade medlemssiffran uppgick till ca 11 000. Anslutna är också Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur, IOGT, NTO, Göteborgs Köpmannaförbund och föreningen Göteborgs koloniträdgårdar.

Efter årsmötesförhandlingarna presenterades medlemsföreningarnas aktiviteter. Föreningen Gamla mathuggspojkar hade sänt en pensionärsorkester. Gamla Landalpojkar hade sänt Erik Andersson med egna stadsdelsvisor, spelmanslåtar och träskofiol. Sonja Lindeberg, fiol, svarade för musiken till danser av ungdomslag och folkdanslag.

Ordförande i hembygdsförbundet är kommunalrådet Alf Hermansson, sekreterare är personalkonsulent Anders Bothén.

Så här blir en opinionsgrupp till

Regionsplanen, "förslag 70" skrämd oss. Vår kommun — Vallentuna — riskerar nu sovstäder bebodda av idel pendlare.

Vi samlades 18—20 stycken och började studera regionsplanen ur olika aspekter. Samtidigt höll vi ögonen öppna för artiklar, matnyttigt litteratur och annan information om just planerna för vår miljö i framtiden.

Vi insåg: folk måste få reda på detta! Så vi författade flygblad till kommunens alla hushåll och kallade till informationsmöte med folk från regionsplanekontoret och kommunalrådet på podiet. På mötet passade vi på att värva folk till en storgrupp.

Vind i seglen och mera arbete för att informera, informera.

Nästa flygblad: vi visar "Rekordåren", kontroversiell film om våra toppolitiker och stadsplanerare.

Flygblad igen: Stordebatt utan långprat. Där kom folk verkligen till tals med dom inbjudna politikerna. Högen med skrivna frågor säger också allt om behovet av information, information.

Gruppen sammanställer och bearbetar varje fråga för kommunens och frågarens räkning.

Fyra tidningar har bistått med reportage och artiklar. Radions Stockholmsnytt med "blänkare" inför mötena.

Vi planerar utställning som informerar om stadsbyggande och dess konsekvenser för människorna.

Vi kommer att på alla upptänkliga sätt jobba för att folk ska vakna upp och bli varse vad som planeras i deras kommun.

Vi ger politikerna ett fint handtag — tvärs igenom partierna.

Vi hoppas dom ska förstå det.

VAR FRAMTIDSMILJÖ

Vallentuna/Össebygruppen
5 månader gammal

Du vinner på att ha värdesaker i bankförvar.

Vinner vadå? Trygghet förstås!

KREDITBANKEN

Byggträ

Handbok i träbyggnadsteknik

262 sidor, 300 illustrationer

Format A4, 210×297 mm, klotband

Cirka pris 50 kronor+moms

Ur innehållet

Träbyggnadskonst

Trä

Skogen

Virke

Skivor m m

Trävaruhandeln

Trä på byggnadsplatsen

Byggnadsdelar och

byggnadselement

Formar och ställningar

Trähus. Produktion

Träskydd

Trä och brand

Akustiska frågor

Fogar och förband

Lim och limning

Ytbehandling. Målning

Dimensioneringstabeller

Byggträ ger en överskådlig framställning av trä för bygge och bygge med trä. Den behandlar också träbyggnadskonsten från den gamla timmerbyggnadskonsten till dagens industrialiserade byggeri.

Byggträ har genomgående fått mycket bra kritik i bygg- och träpress. Den har förts upp på listor över normgivande svensk bygglitteratur.

Byggträ är det träbyggnadstekniska standardverk som tidigare saknats.

Rekvisation till **AB Träinformation**

Drottning Kristinas väg 71, 114 28 Stockholm

Härmed beställs ex **Byggträ** à 50:— exkl. moms

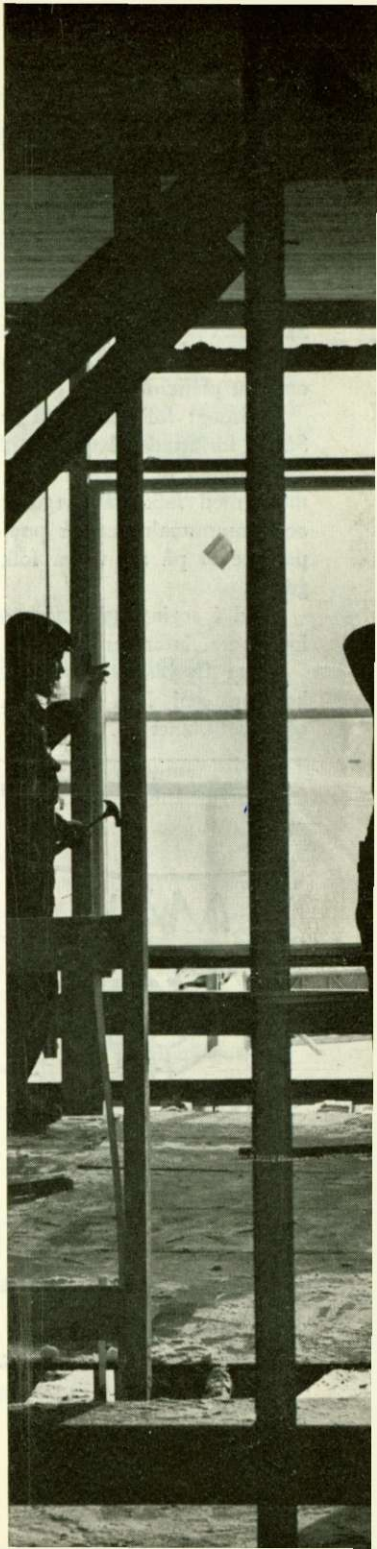
Beloppet kr

- ☐ uttas mot postförskott
☐ insätts på pg 70 80 66-6
☐ faktureras

Namn

Gatuadress

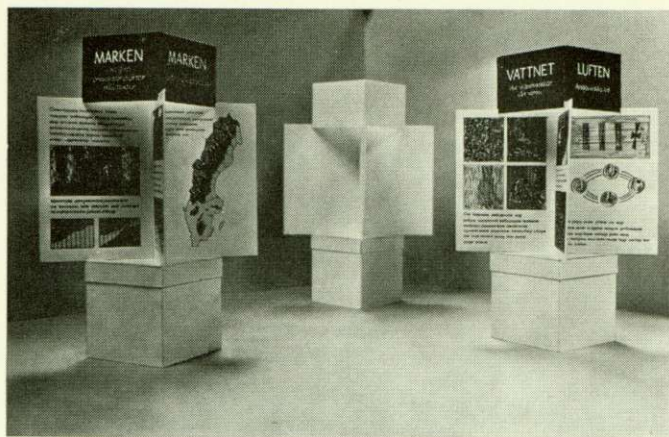
Postadress

Ja må vi leva...

Ett erbjudande om miljövårdsinformation i form av en utställning från Samfundet för Hembygdsvård.

Ja må vi leva...

är arbetsnamnet på en multiplicerad utställning, som Samfundet för Hembygdsvård under hösten 1971 ämnar distribuera till intressenter runt landet. Utställningen är sammanställd av en arbetsgrupp, bestående av medarbetare i tongivande näringslivs-, intresse- och utbildningsorganisationer. Den belyser på ett instruktivt och debattstimulerande sätt väsentliga frågor i dagens miljödiskussion: **marken** och dess användning, **luften**, hur den är och kan vara, **vattnet**, hur vi brukar och missbrukar det.

Utställningen, som är avsedd att framställas i ett begränsat antal exemplar i flerfärg, består av två stycken lätt sammansättbara pelare (diameter ca 1,4 m, höjd ca 2 m, se bild).

Dessutom kan beställas en blank pelare, som kan utnyttjas för självaktivitet och/eller speciell lokal information.

Utställningen är tillverkad i stadig wellpapp och levereras med kompletterande informations- och studiematerial.

Härmed beställes i mån av tillgång:

- ☐ exemplar av utställningen "Ja må vi leva" enligt omst. beskrivning till pris 375:— per utställning.
- ☐ st. pelare för självaktivitet till pris 75:— per exemplar.

Frakt och moms tillkommer.

Betalningssätt: Postförskott ☐

Faktura ☐

(sätt kryss i önskad ruta)

Namn _____

Adress _____

Postnummer _____

Postadress _____

Följande önskar medlemskap i Samfundet för Hembygdsvård.
Årsavgiften 20 kr uttas genom postförskottsinsbetalningskort.
För varje nyanmäld medlem erhålles en presentbok eller en
reproduktion.

Namn

Adress

Telefon

Postnummer

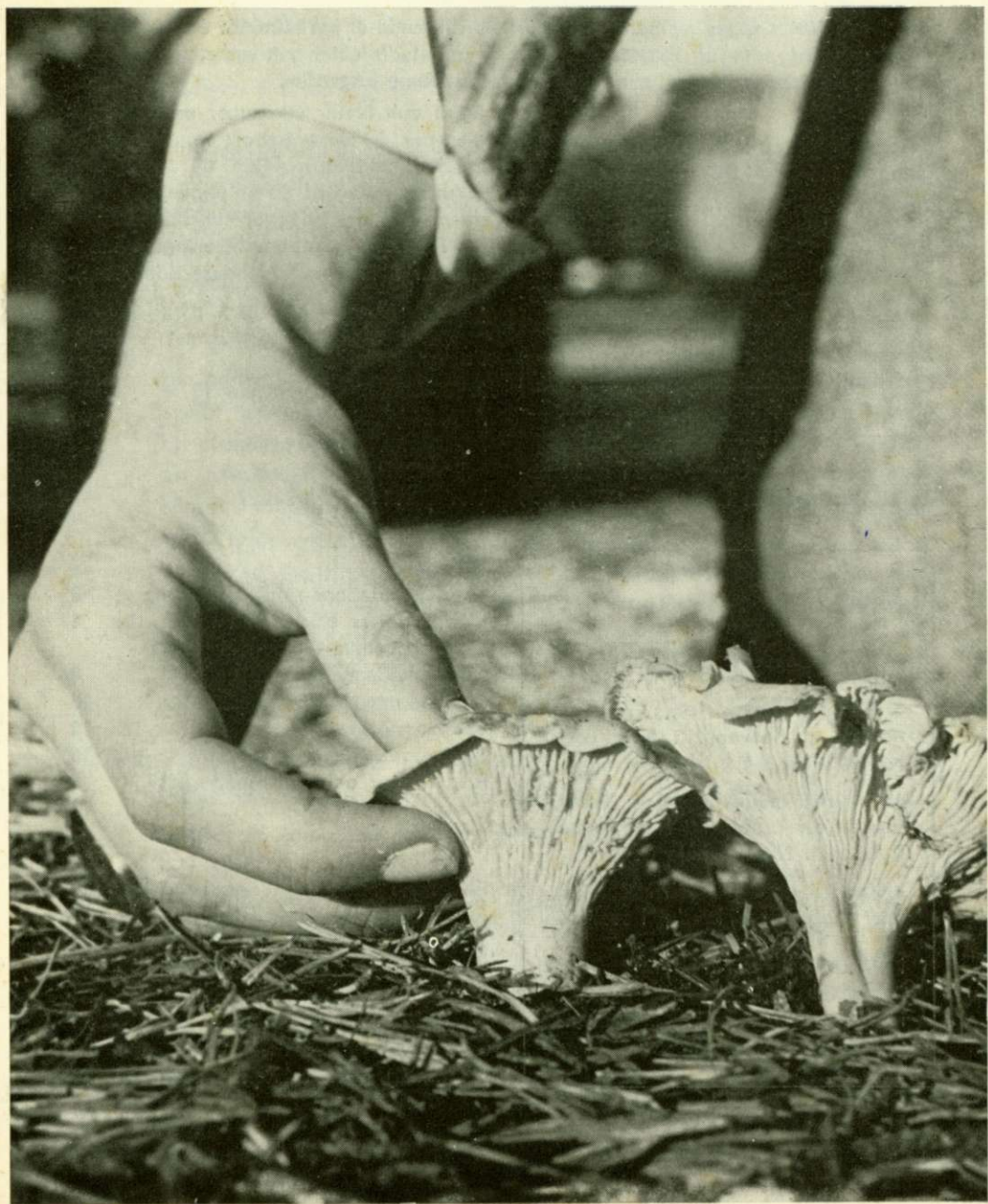
Postadress

Brevporto

Samfundet för Hembygdsvård
Mäster Samuelsgatan 3
111 44 STOCKHOLM

Bygd och Natur

Årgång 52 Nr 3 1971

Bygd och Natur • tidskrift för hembygdsvård

Årgång 52 Nr 3 1971

Red och ansvarig utgivare: Rune Engström

Bygd och Natur utges av Samfundet för hembygdsvård som är Riksförbund för miljö- och landskapsvård samt bygdekultur.

Adress: Bygd och Natur, Mäster Samuelsgatan 3, 111 44 STOCKHOLM

Telefon: 08-11 94 24, 08-11 94 44

Postgiro 8136 - 4 Bankgiro 564-6187

Skånebyrån

Sockerbruksvägen 7 F, 245 00 STAFFANS-TORP, tel 046-25 66 65

Namnigivna författare svarar själva för de i artiklarna framförda åsikterna. För övriga artiklar — såväl signerade som osignerade — svarar redaktionen.

Samfundet för hembygdsvårds ordförande är **riksdagsman Ivan Svanström**, vice

ordförande är **byrådirektör Stig Lundgren** samt studierektor och verkställande ledamot **Rune Engström**.

Bygd och Natur utkommer med 4 nummer per år samt årsbok. Prenumeration ingår i medlemsavgiften till Samfundet för hembygdsvård, 20 kr per år, stödjande medlemmar erlägger minst 200 kr per år. Pren. för anslutna föreningsmedlemmar 6 kr per år (endast tidskriften).

Layout: Lola Köpcke

Fotografier:

HASONBILD omslag, sid 19

ARNE LUNDH sid 12

ALLAN MYRMAN sid 16, 20

YNGVE RÅDSTEDT sid 23

WALTER PÖPPEL sid 27

INNEHÅLL

Skogsvegetationen och avgaserna ..	3
Många dörrar står öppna	4
Centraltmuseum—regionalmuseum— hembygdsmuseum	8
Talande minnen från fordom	10
Sommarmötet 1971	12
Samfundets förtjänstecken	16
Riksstämman och Förtroenderåds- sammanträde	17
Får vi en kommunal hembygds- rörelse?	18
Fäbodens roll i framtidens landskap	19
Att samla minnen från forna dar	21
Ja må vi leva	22
Nytt hembygdsförbund i Kalmar län	23
Litteratur	24
Madesjö kyrkstallar	26
En åker ur synfältet	27
Likriktning och arkitekturmissfoster	29

Skogsvegetationen och avgaserna

”Överallt i hela den civiliserade världens industricentra göra sig i våra dagar fabrikseflurierna mer eller mindre oangenämt påminta. Vad stenkolsröken beträffar kan dess skadegörelse härröra från gaser (huvudsakligen svavelsyrlighet) eller från sot och därvid bundna ämnen.

Saltsyran var den första syra som lät tala om sig som en så fördärlig beståndsdel i atmosfären, att lagliga åtgärder måste vidtagas. Frågan bragtes på tal i början av 1800-talet genom att fransmannen Leblanc, som flytt till England undan revolutionen, därstädes upprättade sina sodafabriker.

I alla kulturländer, där industrien vållat vegetationsskador, har man på lagstiftningens väg sökt avvärja faran.

För att vi även här i landet skulle få en lag mot luftförorening igångsattes den ovan omförmälda utredningen, som egentligen var ämnad att komplettera en på sin tid av Kungl. Maj:t igångsatt utredning rörande vattenförorening. Båda har emellertid — på grund av motstånd från industrihåll — förklarats till ingen åtgärd leda.

Det är egentligen inte koncessionsförfarandet utan kontrollen som industrifolket fruktar, ty koncessionsavgifterna äro en bagatell. Emellertid bör erinras, hurusom koncessionsförfarandet faktiskt innebär en betydligt ökad trygghet för industrin som eljest (enligt nu rådande lagstiftning) kan åläggas vad som helst.

En lag rörande luftförorening skulle som vi se vara av gagn för såväl industrin som allmänheten, och det torde ej dröja alltför länge innan kraven på en dylik lag ånyo komma att framställas.”

Ovanstående är hämtat ur Skogsvårdsföreningens tidskrift. Månaden var september och året 1923. Luftvårdsfrågorna togs på nytt upp år 1950. Den lag som man börjat tala om redan vid sekelskiftet kom 1969.

Fotnot: Ett skäl till den långa ”funderingstiden” är givetvis det förhållandet att vi haft så gott om utrymme, att skadorna först på senare år förmärks i någon större omfattning.

Frågor,

önskemål och tips

• Har Ni någon fråga som Ni önskar få besvarad i Bygd och Natur?

• Är det något särskilt ämne, tema eller problem Ni tycker att Bygd och Natur borde ta upp?

• Kan Ni ge Bygd och Natur tips om något som borde bevakas?

Ni är välkommen med frågor och önskemål till Bygd och Natur, som i mån av utrymme kommer att ta upp det som är av allmänt intresse.

Många dörrar står öppna

Erik Hofrén

För den aktive miljövårdaren står idag många föreningsdörrar öppna.

Det är därför knappast förvånande om den enskilde hembygdsvännen/hembygdsföreningen ibland kan känna sig lätt konfunderad.

I ett par artiklar och utan anspråk på fullständighet skall jag här försöka karakterisera den till synes vildvuxna organisationsfloran.

• Den intresserade hembygdsvårdaren kan engagera sig i och betala medlemsavgift till bl. a. hembygdsföreningar, naturskyddsföreningar, miljövårdsgrupper och aktionsgrupper på det lokala planet. Till läns-hembygdsförbund och motsvarande naturvårdande distriktsorganisation på det regionala planet. Till Samfundet för hembygds-vård, Svenska Naturskyddsföreningen, Miljövårdsgruppernas Riksförbund, Svenska Miljövårdsföreningen på det centrala planet. I utkanten har dessutom Nordiska Hembygdsförbundet börjat att operera.

Det finns ingen anledning att betvivla de många organisationernas goda vilja. Men det finns anledning att redan nu fundera en smula över om rikskronan inte blir alltför stor och tung att bära upp för de lokala rötterna.

• Den lokala/kommunala nivån är och förblir naturligtvis den mest händelserika. Den är också ganska tillkrånglad, vilket många hembygdsföreningar erfarit. Dessa har sina djupaste rötter i självhushållningens bondesamhälle och fortfarande rekryterar väl den etablerade hembygdsrörelsen merparten av sina medlemmar på den krympande landsbygden. Inom parentes kan nämnas att na-

turskyddsföreningarna uppvisar en delvis motsatt bild. Dessa föreningar har traditionellt sina starkaste fästen inom den växande stadsbygden och rekryterade ursprungligen sina medlemmar bland lärare och andra akademiker, liksom bland skolungdom.

• Hembygdsvården och naturvården fick båda sina ideella topporganisationer under 1900-talets början. Svenska Naturskyddsföreningen (SNF), äldst och störst, bildades redan 1909. Samfundet för hembygds-vård (Sfh) tillkom sju år senare, 1916.

Under årtionden har dessa ideella riksföreningar arbetat tröget i svårkultiverad mark, som nu under senare år givit rika skördar. Så rika att Sfh och SNF inte ensamma kunnat bärga hem dem. Nya, spontant bildade grupper träder till, samtidigt som samhället självt verkar mer aktivt, inte minst på den kommunala sidan genom byggnadsnämnder/hälsovårdsnämnder/kulturnämnder.

Sfh och SNF företer stora likheter i vad

ERIK HOFRÉN, född 1936, är landsantikvarie i Dalarna, sekreterare i Landsantikvarieorganisationernas samarbetsråd samt styrelseledamot i Sfh.

Tre riksorganisationer kämpar om stora miljövårdsgrupper

Nu kan det bli bråk om vem som skall trycka vad åt vilka i miljöfrågor. Plötielst finns det tre riksorganisationer som alla vill ta hand om miljövårdsgrupperna och även om två av dem precis har hört startskottet så kan den etablerade Svenska Naturskyddsföreningen vänta en kamp om

opinionsstyrningarna. Nya riksorganisationer vill miljövårdsgruppernas riksförbund och Svenska Miljövårdsföreningen vara. Den förra är mer rebellisk och startade på gräsrotsnivå. Den senare har en rad snygga namn i toppen och vill dra till sig aktionsgrupper.

VI PROTESTERAR mot (varandra)

VI PROTESTERAR mot (varandra)

SNF vill vara SMF önskar ge råd

MRF sparar pengar

En fjärde organisation

gäller formell organisation och praktiskt sätt att arbeta. Båda finansieras till betydande del med statsanslag över jordbruksdepartementet. Härtill kommer så frivilliga medlemsavgifter. Båda ger ut en tidskrift, Bygd och Natur respektive Sveriges Natur, liksom utomordentliga årsböcker med samma namn.

Båda utarbetar studieplaner och utövar en omfattande rådgivning gentemot allmänheten. De är vidare officiella remissinstanser, särskilt SNF, och samarbetar till viss grad med varandra, liksom med riksantikvarieämbetet och statens naturvårdsverk.

• På många väsentliga punkter har SNF lyckats bäst, inte minst med att engagera ungdomen i sin verksamhet, fältbiologerna kan till exempel nämnas. Att Sfh inte kunnat öppna sin famn så brett som man naturligtvis önskat har sin historiska förklaring i brist på pengar och personal, men också och kanske mer i den rätt komplicerade organisationsbild som svensk hembygdsrörelse uppvisar. De flesta hembygdsföreningar är idag anslutna till ett regionalt hembygdsförbund eller motsvarande. Dessa

är i många fall som i exempelvis i Skåne, Småland och Dalarna tillika huvudmän för respektive landsantikvarieorganisation som fö i landsantikvarieorganisationernas samarbetsråd har ett med riksantikvarieämbetet gemensamt organ (presentation av rådet i ett senare nummer).

• 1960-talet har för den regionala kulturvården kännetecknats av en vital och snabb utveckling. I denna har naturligtvis de många gamla hembygdsföreningarnas nya liv spelat en väsentlig roll, även om man kanske ibland skulle önskat sig en mer positiv inställning till de aktuella miljövårdsgrupperna.

Arbetsuppgift har under 60-talet lagts till arbetsuppgift, tjänst till tjänst vilket medfört att de regionala huvudmännen fått ett avsevärt större formellt och ekonomiskt ansvar att bära. Mot den bakgrunden har man också på flera håll i landet börjat att söka en mer adekvat och bättre anpassad typ av huvudmannorganisation där de stora anslagsgivarna, landstingen och kommunerna, får ett starkare medinflytande. Som jag personligen ser det ligger lösningen på dessa problem i en stiftelsebildning.

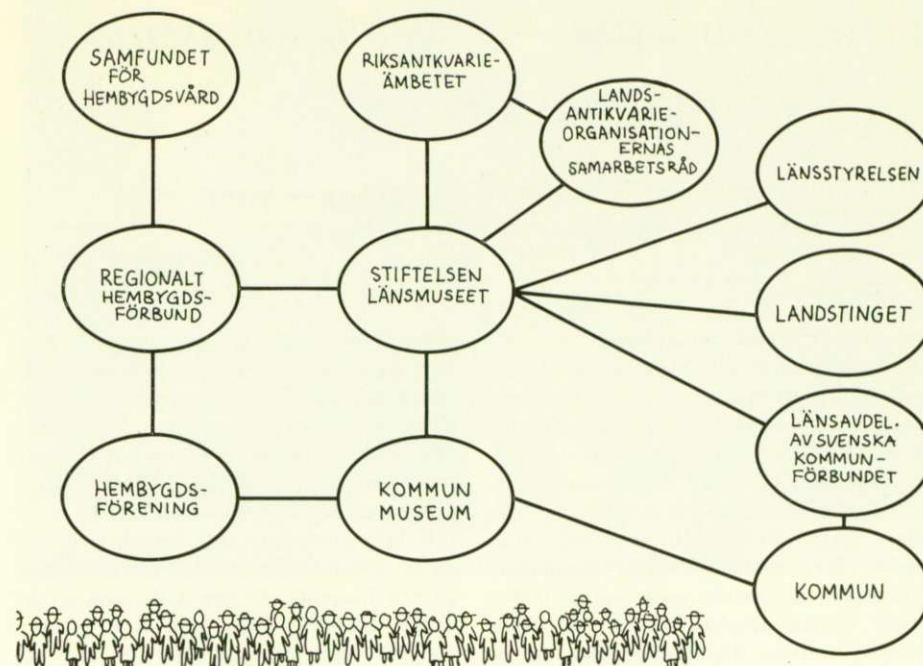
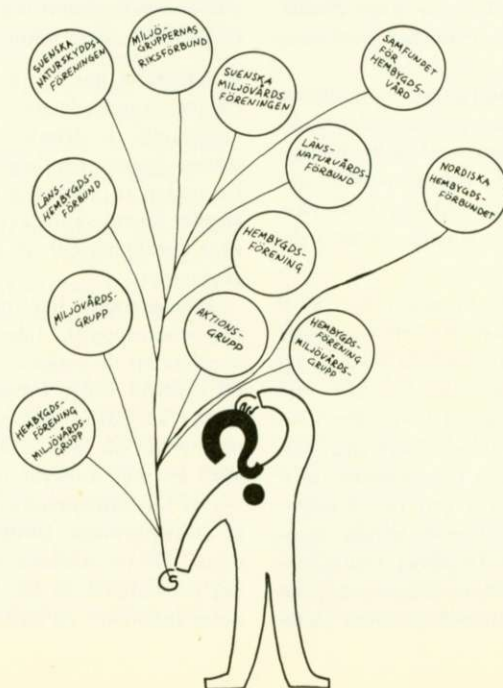
Hittills finns endast en sådan stiftelse konkret förverkligad, stiftelsen Västerbotens museum i Umeå. Erfarenheterna härifrån pekar dock klart på att en stiftelseform är att varmt rekommendera, en förvalningstyp som också gör det möjligt att behålla de starka banden med den ideella hembygdsrörelsen.

• Vi befinner oss alltså nu i en delvis ny situation, som under det fortsatta 70-talet kommer, som jag hoppas, att vara mycket diskuterad. Den har naturligtvis uppmärksamats av nära berörda som exempelvis riksantikvarieämbetet, MUS-65, liksom även av hembygdsförbunden. Det kan här räcka med att nämna utredningen om hembygdsrörelsens organisation i Kalmar län (hembygdsförbundsutredningen 1971).

I början av 1971 lät också riksantikvarieämbetet tillsätta en arbetsgrupp med uppdrag att studera dessa frågor och då särskilt samarbetsformerna med Samfundet för hembygdsvård. Från arbetsgruppens

sida, som inte är helt färdig med sitt arbete, har understrukits vikten och betydelsen av en positiv uppföljning av den breddning och kontaktilja som Samfundets ledning nu visar.

• Som inte minst väsentliga framstår de försök som nyligen gjorts från Samfundets sida att från nya utgångspunkter engagera ungdomen i det hembygdsvårdande arbetet. Samfundet är idag den enda topporganisationen för den ideella hembygdsrörelsen och det finns, som jag ser det, starka skäl för att Samfundet i allt högre grad också accepteras som en sådan. Naturligtvis skall inte Samfundet utvecklas till en lockpåluggare på den sjudande lokala grytan, som dock ibland kanske är lite kryddfattig, utan framförallt till ett stimulerande och inspirerande samarbetsorgan. Ett organ som i än större utsträckning än idag kan utarbeta studieplaner och verka som opinionsbildande organ, inte minst genom tidskriften och årsboken Bygd och Natur.

Dessa informationsvägars betydelse kan inte nog understrykas.

Arbetsgruppen har i sitt arbete varit mycket medveten om svårigheterna, exempelvis vad gäller medlemmars dubbelanslutning till lokala, regionala och centrala organisationer. Svårigheter som dock kan klaras. Ett försök är den preliminära organisationsplan över svensk hembygdsrörelse som här återges.

• Sammanfattningsvis vill jag säga att 1970-talets första hälft av allt att döma kommer att innehålla många nyheter för och ställa stora krav på den ideella hembygdsrörelsen. Mot den bakgrunden syns det än mer angeläget att svensk hembygdsrörelse erhåller det i verklig mening topporgan som den så utomordentligt väl behöver, alltså Samfundet för hembygdsvård.

Litteratur

- Hofrén-Hvarfner-Rentzhog-Zachrisson, 70-talets museum, 1970.
- Hembygden 1971, Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund. Temabok om hembygdsvårdens aktuella situation.
- Småländska kulturbilder 1971. Meddelande från Jönköpings läns hembygdsförbund. Diskuterar bl. a. byalagen och hembygdsföreningarna.
- Bygd och Natur 1971. Bl. a. om Samfundets tillkomsthistoria.
- Svenska Museer, Tidskrift utgiven av Svenska museimannaföreningen. Bör finnas hos varje hembygdsförening.
- Meddelande från riksantikvarieämbetet. En värdefull källa för den specialintresserade hembygdsvårdaren.

Centralmuseum — regionalmuseum — hembygdsmuseum

Debattinlägg av Göran Rosander vid Skandinaviska museiförbundets kongress i Reykjavik 1971

Hembygds museerna utgör basen i de kulturhistoriska museernas pyramid. Deras verksamhet och publik är förutsättningen för att regionalmuseumerna inte ska arbeta i ett vacuum. Sammantaget är hembygds museernas samlingar av imponerande storlek. I Sverige räknar man med att det finns drygt 800 hembygds gårdar med större eller mindre museala samlingar. Tillhörande byggnader torde vara 3 000—4 000, medan antalet föremål bör ligga kring 1 miljon, dvs samlingarna är av samma storleksordning som Nordiska museets eller som regionalmuseumernas sammanlagda inventarium.

I Sverige ökar antalet hembygds gårdar. Efter en regress för hembygds rörelsen efter andra världskriget är sedan ett par år av allt att döma en uppgång på väg i samband med miljödebatten och intresset för det lokala och för folkkulturen.

Hembygds museerna har tre huvudproblem:

1. Byggnaderna
2. Föremålen
3. Verksamheten

Fungerande hembygds gårdar

Normalt är museisamlingarna inrymda i äldre hus, som i sig själva är museiföremål. Särskilt manbyggnaderna har ofta undergått stora förändringar och hårda restaureringar. Museimännen bör ej vara för kritiska mot byggnadernas förändrade skick.

Dessa har vanligen fått nya uppgifter jämfört med den ursprungliga, och nya funktioner brukar kräva ingrepp. Även i sitt ändrade skick har de givetvis kulturhistoriskt intresse, kanske inte som relikter utan som representanter för en ändrad funktion och på en olärd tradition om hur en äldre tids byggnadskultur och boendemiljö tog sig ut. Huvudsaken är ändå att hembygds gårdarna fungerar, att den fylls med ett levande innehåll. Helst bör dock givetvis regional- och centralmuseer ge råd om restaurering och rekonstruktion, liksom de bör söka påverka huvudmännen så att byggnaderna underhålls. I Sverige kan man numera under vissa förutsättningar få underhållet utfört som statskommunalt beredskapsarbete.

Katalogisering och vård

Det är ur alla synpunkter angeläget, att hembygdsföreningarnas hittills mycket ensidiga inriktning på allmogekulturen bryts, så att också föremål och byggnader från t ex industrianläggningar, handelsverksamhet, skolväsende och kommunikationer bevaras.

För att föremålen ska komma till glädje måste de för publikens del vara vettigt exponerade och för forskarens del vara katalogiserade.

GÖRAN ROSANDER, född 1933, docent i nordisk och jämförande folklivsforskning, är förste intendent och chef för avd för näringsliv och samfund vid Nordiska museet.

Kungsstugan i Närke.

logiserade och vårdade. Även här måste fackfolk bistå med råd. I Sverige har man nyligen börjat inrätta vårdcentraler dit hembygds museernas föremål förs för behandling. Arbetet bekostas helt av statliga medel och utförs av svärplacerad eller eljest handikappad personal under museal ledning.

För att forskningen ska få vetskap om föremålen krävs i praktiken att dubblettkataloger samlas centralt eller regionalt, helt sakligt ordnade med kortsystem. I fjärran skymtar möjligheten att överföra samtliga föremål på data. Försöksverksamhet härmed pågår på Nordiska museet. Ett centralt register gör det möjligt att snabbt skaffa fram önskade föremål till en utställning eller för vetenskaplig bearbetning. Inventering och katalogisering av hembygds museernas samlingar (liksom av deras byggnader) bör därför ges hög prioritet.

Det bör påpekas, att man på flera håll i Sverige diskuterar att upprätta centrala,

brandsäkra magasin i varje provins dit ej exponerade föremål från hembygds museerna skulle sammanföras. Detta underlättar visserligen vård, visning, förvaring och forskning, men utarmar å andra sidan på ett betänkligt sätt den lokala miljön och kan få hembygdsföreningarnas intresse att dala.

Entusiasm ett krav

Verksamheten på hembygds museet står och faller med tillgången på intresserade personer. De större museerna måste därför söka entusiasmera hembygds museernas styrelser och andra intresserade genom besök, kurser, kontaktblad med tips om konservering och lämpliga aktiviteter etc. — Saknas intresserade personer, kan det bli nödvändigt att överföra det direkta ansvaret till kommunerna. I Sverige har på flera håll de nybildade kommunblockens kulturnämnder blivit huvudmän för verksamheten.

Med rätta personer i ledningen kan hembygdsmuseerna spela en viktig roll i lokalforskningen: fotoinsamling, inventering av äldre bebyggelse eller andra kulturelement, upprättande av klippsamlingar, dialektinspelningar, utgivning av lokala krönikor etc. Genom sådana åtgärder stärks samhörighetskänslan i bygden och hembygdsmuseet kommer att verka som ett kraftcentrum. Västugor, kurs- och studieverksamhet, kontakt med bygdens skolor (i bästa fall med schemalagda besök m m) samt samarbete med regional- och centralmuseerna för att erhålla vandringsutställningar är andra exempel på hembygdsföreningars verksamhet.

Den i Sverige just nu så aktuella idén med byalag — där man tagit upp bonde-samhällets begrepp men givit den ett nytt

innehåll: okonventionell kontakt människor emellan, gemensamma insatser för bättre miljö, *pressure group* gentemot myndigheterna — bör verka befruktande på hembygdsrörelsen. Även om byalagen ännu mest hör städerna till, kan de mycket väl förekomma på landsbygden, lika väl som hembygds museer har sin givna plats också i städer och förorter.

Aktiva kulturcentra

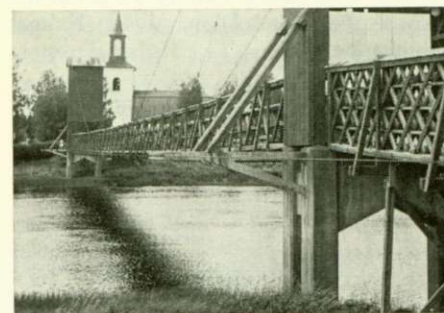
Om museimännen till äventyrs ser hembygds museerna som yttringar av lokalpatriotism och allmogesvärmeri är det nu dags att ändra syn. Med hjälp och råd kan de — även med knappa resurser — snabbt förvandlas till aktiva kulturcentra och forskningsceller. Lekmännen måste få gensvar från fackmännen till ömsesidig båtнад.

är ett intressant och vackert ställe. Här finns många porlande bäckar med dammar. Här kan vi få se hur våra förfäder malde havre och råg i skvaltkvarnen. Vi kan också se hur de stampade sitt vadmalstyg.

3. Järnframställningsplats från vikingatiden som nu är under utgrävning.

4. Israels lofthärbre från medeltiden med intressanta lås och byggnadsdetaljer är en riksklenod som är ganska okänd.

5. Kyrkälvsbron är Sveriges längsta hängbro av trä för biltrafik, den är 158 m lång.

Hembygdssouvenirer och hembygdsnålar

Många av landets hembygdsföreningar har en liten souvenir som man säljer till besökare för att dessa skall få ett minne från hembygdsmuseet. Många har också en nål som medlemmarna bär på rockslaget eller kappan för att tala om att man är hembygdsintresserad.

Ett exempel på en trevlig hembygds-souvenir är "Grundsundamor". Om henne berättade vi i föregående nummer av Bygd och Natur.

Vi har pratat med en av våra intresserade hembygdsvårdare i stockholmstrakten, textillärare Ulla Värnnäs, om en idé att samla ihop souvenirer och föreningsmärken till en liten utställning i Samfundets lokaler. Ulla Värnnäs tyckte att vi bör försöka att intressera hembygdsföreningarna för den saken och vi för nu idén vidare. Om vi lyckas få ihop något av tillräcklig omfattning har vi räknat med att ha vernissage omkring den 10 december. Vid den tiden samlas man i Samfundets lokaler till "pepparkaksparty".

Sänd alltså in saker och ting, helst med en liten historik till Samfundet för hembygdsvård, Mäster Samuelsgatan 3, 111 44 STOCKHOLM.

Talande minnen från fordom

Så löd rubriken på en uppsats i tidningen "Lyckoslanten". I denna berättades om Anders och Lena som hade läst att kulturminnen finns överallt i Sverige och "då måste vi också kunna hitta sådana, fast vi bor nära storstan". Vi talade med farbror Kalle från hembygdsföreningen och han följde med dem ut och resultatet av vandrigen blev en kulturminnesstig — en lagom lång promenadväg som leder förbi intressanta kulturminnen.

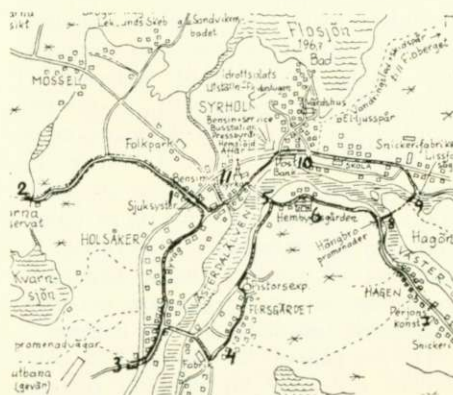
”Lyckoslantens” unga läsare inbjöds att själva göra en kulturminnesstig — precis som Anders och Lena. De skulle sända vandringsplanen med en kort beskrivning till Bygd och Natur.

Två av de insända stigarna belönades och en av dessa, gjord av Kerstin Zetterquist, 9 år, presenteras här. Hon har kallat sin stig: Det gamla Floda.

1. Här bor jag och kan visa en dalagård

under uppförande. Det äldsta huset från 1650. Här finns också mängder av gamla saker att se på. Här kan min bror Anders och jag visa vår samling av gamla leksaker.

2. Kulturreseptatet Kvarna som restaure-
rats och underhålls av hembygdsföreningen

6. Hembygdsgården med gamla timmerhus, det äldsta från 1600-talet. Här finns många gamla ting. På skåpgaveln sitter mjölksilen med kors för trollen den är försedd med silduk av tagel. Där sitter ändlöst trä som har magisk kraft och där finns alla de ting som våra förfäder använde. På gårdstunet i en grenbjörk sitter en hundklocka som barnen lärde sig ringa i kyrkklockorna på.

7. Här bor konstnären Per-Hilding Perjons, han målar tavlor med motiv från det gamla Floda. Förutom de intressanta tavlorna får vi också se hans fina samlingar av gamla saker.

8. Över den brusande Hagforsen går vi över den smala hängbron som svänger i sina linor när vi går.

9. Här går vi över en stenvalvbros som är byggd av granit.

Sommarmötet 1971

Minnesrik resa i Kalmarbygden

"Medvetandet om det förflutna hjälper en människa att hävda sin identitet. Detta gäller inte bara enskilda människor utan också grupper av människor".

Varje sommar samlas bortemot 200 människor — aktiva hembygdsvårdare — för att repetera grunden för identitetshävdandet. Men sommarmötet är mer än en vandring i det förflutna. Hembygdsvårdarna studerar också förändringarna i landskapet som anses nödvändiga för livet i det nutida samhället.

Fredagen den 6 augusti samlades man alltså till sommarmöte i kalmarbygden. Det var en högtidsstund med tal av landshövding Erik Westerlind och Samfundets ordförande, riksdagsman Ivan Svanström. HKH prinsessan Sibylla förrättade utdelning av Samfundets plakett till fil dr Bertil Palm och jägmästare Erik Samuelsson. Sedan avslutade riksdagsman Svanström högtidligheten med en egenhändigt skriven prolog slutande:

HKH prinsessan Sibylla deltog i sommarmötets invigningshögtidlighet.

"Alltså hembygdsvänner snabbt förenen eder
i hela Sveriges långa sköna land
i kampen för en renare miljö och bättre seder,
tätande i leden vänner hand i hand."

Därefter vidtog visning av samlingarna i Kalmar slott under ledning av antikvarie Gunnel Forsberg. Därpå bjöd Kalmar kommun på lunch i Stadsparksrestaurangen.

Programpunkterna följde sedan slag i slag med besök vid Ölandsbron — Europas längsta — och i Hagby nyrestaurerade försvarskyrka.

Lördagen blev det långfärd till Atomkraftverket i Simpevarp där Samfundets förre verksamhetsledare, professor John Nihlén, trädde fram och berättade om det arbete som Samfundets landskapsbyrå utfört för att bevara den gamla byn.

Söndagen var Ölandsdag och även den blev en upplevelse för mötesdeltagarna.

Måndagen ägnades åt glasbruken i kalmartrakten med lunch i Nybro.

Planläggningen hade utförts av styrelseledamoten seminarielärare Eric Bojs. Det arbete han utfört för att allt skulle gå i lås är fantastiskt. En kväll underhöll han deltagarna med Kalmars historia i tal och med snabbteckningar. Dessa senare auktionärerades ut och inbringade en bra slant till Sfh:s ungdomsverksamhet. Auktionsutropare var västervikspojken, landskapsarkitekt Olle Orback.

Nästa sommarmöte i Värmland

Eric Bojs överlämnade den sista kvällen "stafetten" till rektor Sven Hellqvist i Munkfors. Han har åtagit sig att klara nästa års sommarmöte i Värmland. När detta skrivs har han redan börjat sitt arbete.

Pressgrannar

Ur Huddinge hembygdsförenings medlemsblad saxar vi följande:

"Kalmar var platsen för sommarens möte med Samfundet för hembygdsvård. Nio medlemmar från Huddinge hembygdsförening mötte upp. De fick vara med om ett intressant och trevligt program utarbetat av seminarielärare Eric Bojs. Invigning i Kalmar slott med prinsessan Sibylla och landshövding Erik Westerlind i högsätet. Samfundets ordförande, riksdagsman Ivan Svanström, var den ledande vid sidan om studierektor Rune Engström.

De 200 deltagarna fick bl a se nya Ölandsbron, försvarskyrkan, Oskarshamnswerken, Pataholm och Öland med Ottenby kungsgård, Långe Jan och Himmelsberga hembygdsgård samt småländska glasbruk. På kvällarna var det samkväm med kåserier, sång och musik.

Nästa år blir Värmland värd för sommarmötet. Kunde vi inte träffas då, frågar hembygdsföreningens styrelse sina medlemmar."

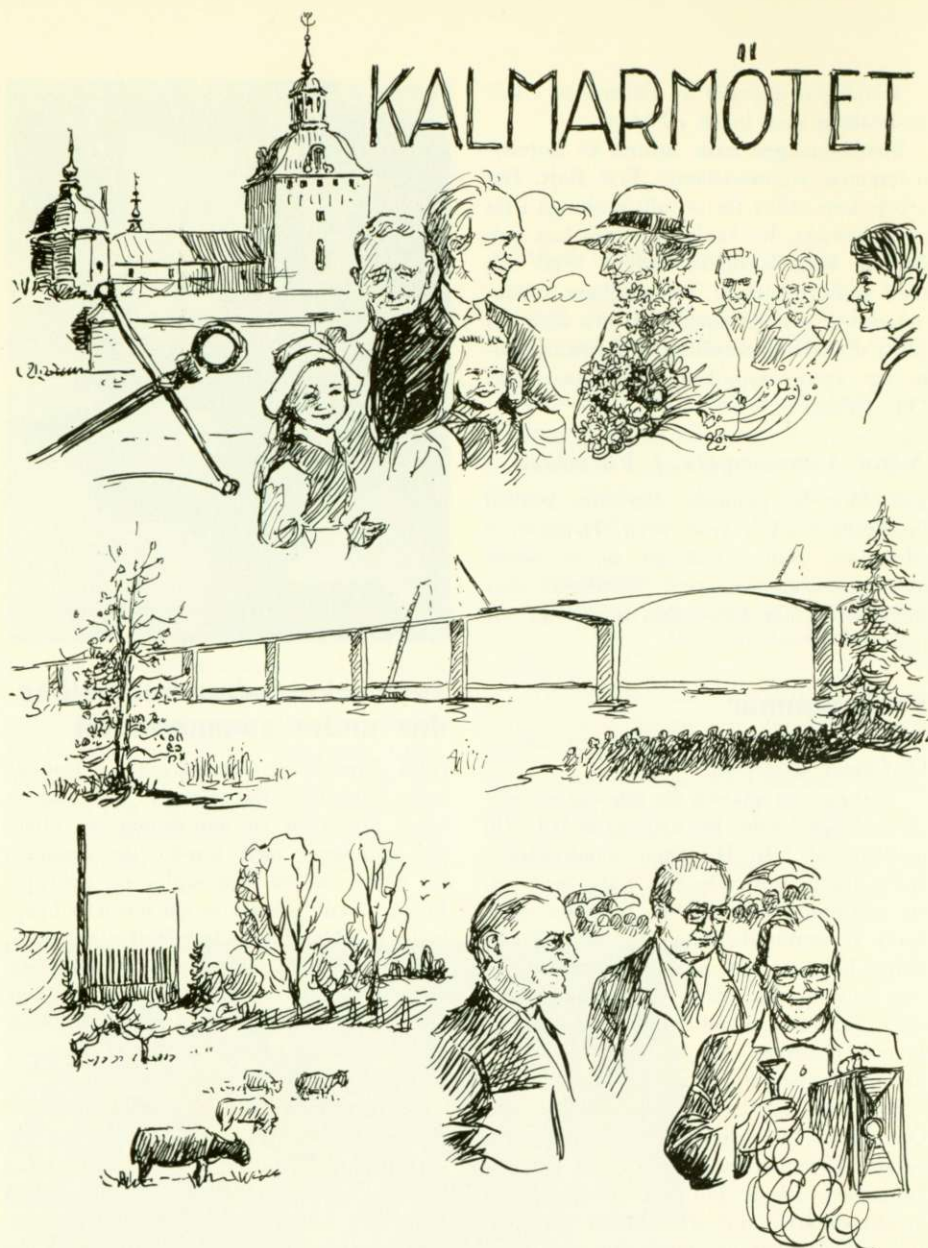
Två vackra kalmarhus belönades under sommarmötet

Inför Samfundets sommarmöte i Kalmar hade tidningen "Barometern" haft 'vänligheten att utlysa en omröstning om vilket hus som blivit mest föredömligt restaurerat eller i miljön bäst inplacerat nybygge. En jury hade plockat ut sju speciella byggnader och bland dessa fick läsekretsen rösta.

Segrare blev Kreugerska huset, ursprungligen från 1600-talet. Flyttat från sin plats innanför stadporten Kavaljeren till en ny plats vid Norra Långgatan. Huset tjänar nu i restaurerat skick kyrkoförsamlingen.

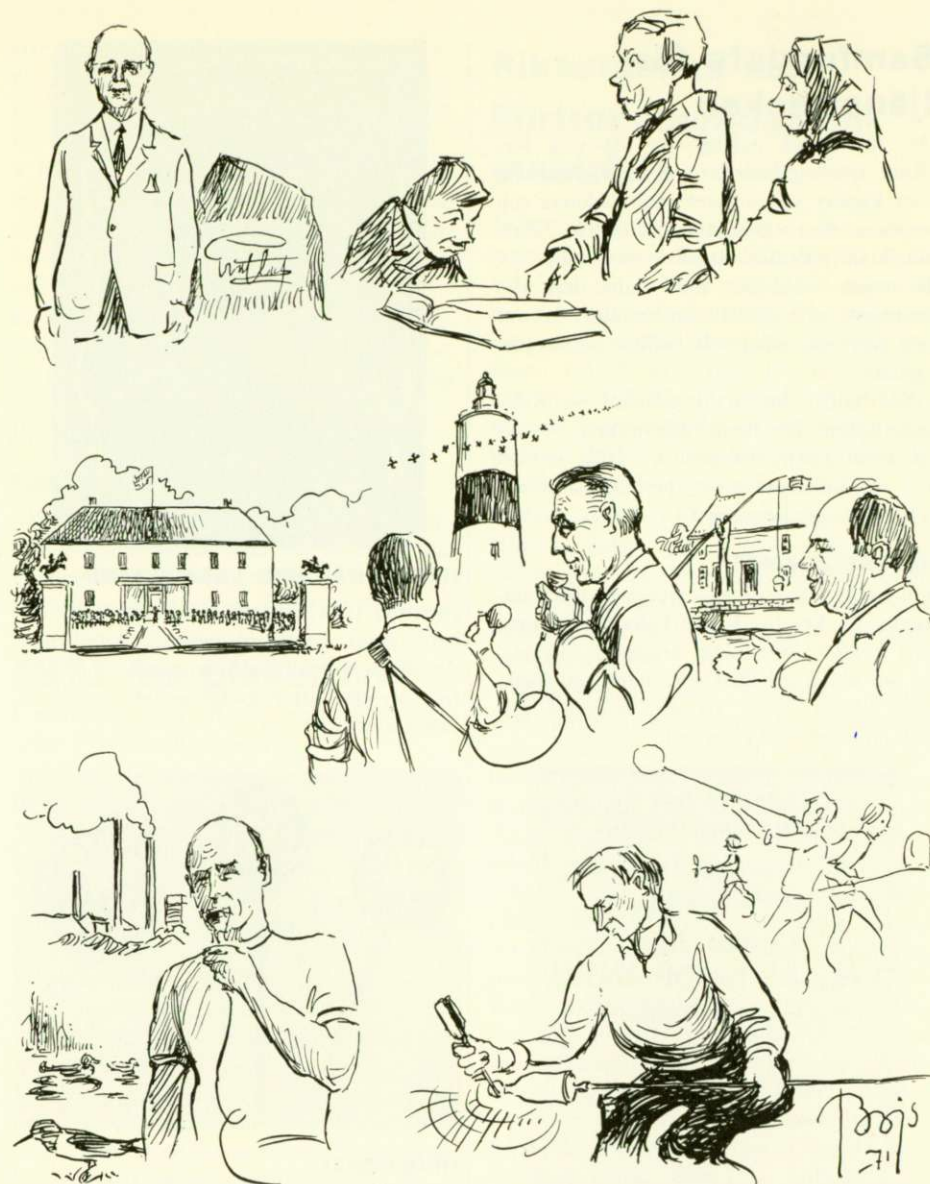
Tegnanderska huset, Ölandsgatan 43, en typisk 1700-talsbyggnad, är en gammal sjökaptensgård. Troligen flyttad från annan plats och återuppförd i kvarteret sedan detta helt brunnit ned år 1800. Huset är ett i en vacker sammanhängande länga om fem gamla byggnader.

Båda dessa byggnader erhöll Samfundet för hembygdsvårds byggnadsmärke, vilket med säker hand skruvades dit av ordföranden, riksdagsman Ivan Svanström.

Det började i Vasaborgen, där prinsessan Sibylla, landshövding Westerlind jämte ett par hundra andra samfundsvänner mött upp. Av fortsättningen på mötet ska nämnas promenaden på Europas längsta bro,

besöket i Hagby kyrka och rundvandringen i Simpevarp. Där beundrade man särskilt den tilltalande inramning kärnkraftverket fått tack vare John Nihlén och Olle Orback.

Döderhultarens skulpturer och gästfriheten i Pataholm hos Alf Ödlund stannar säkert länge kvar i minnet liksom vad ölänningarna Lage Themner, Bertil Palm och Sven Asenius hade att ge och berätta om

sin ö. Många vänder säkert gärna åter till Kungsgården, Eketorp och Himmelsberga. Till slut vill man hoppas att alla glas köpta från Boda och Orrefors kom hem hela.

Teckningar och text av Eric Bojs

Samfundets förtjänsttecken

Det finns små möjligheter att visa förtjänsta hembygdsvårdare den uppskattning man känner om arbetet skall belönas och bedömas efter ekonomisk måttstock. Efter som hembygdsvårdaren torde vara något av det mest helideella som finns, har det knappast varit aktuellt att använda kronor och ören när man vill belöna hembygdsvårdare.

Samfundet för hembygdsvård — Riksorganisation för hembygdsvård — har ett antal förtjänsttecken, av vilka en del kan användas även av hembygdsförbund och hembygdsföreningar:

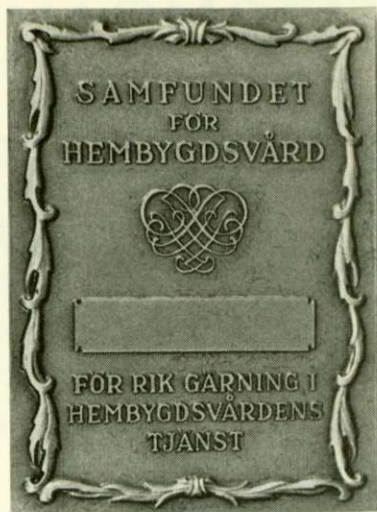
HEDERSLEDAMOT

Till hedersledamot kan styrelsen för Samfundet för hembygdsvård kalla svensk man eller kvinna, som inlagt utmärkta förtjänster om hembygdsvård eller hembygdsforskning eller i övrigt på ett verksamt sätt främjat Samfundets syften.

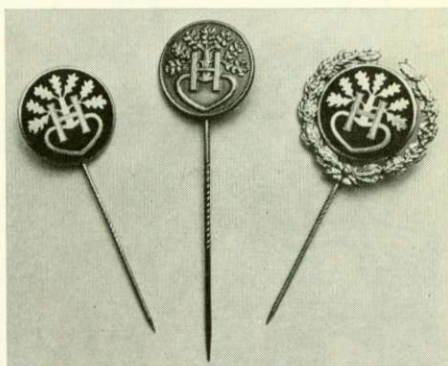
FÖRTJÄNSTPLAKETT

Instiftad 1941. Utdelas i brons av Samfundets styrelse för "rik gärning i hembygdsvårdens tjänst". I regel utdelas ca tio varje år.

HEDERSNÅL MED LAGERKRANS

Instiftad 1971. Utdelas för förtjänstfullt arbete inom hembygdsförbund, hembygdsdistrikt och hembygdsföreningar av respektive styrelse efter godkännande av Samfundets styrelse.

HEDERSNÅL

Instiftad 1951. Utdelas för förtjänstfullt arbete inom de lokala hembygdsföreningarna av respektive föreningsstyrelse efter godkännande av Samfundets sekretariat.

• Den som anser att någon bör hedras med Samfundets plakett måste lämna upp-

gift till sekretariatet före årets utgång för att utdelningen skall kunna äga rum vid den sedvanliga vårhögtiden. Plaketten bekostas av Samfundet.

• Den som vill föreslå att någon erhåller hedersnål med lagerkrans insänder namnuppgift och uppgift om vederbörandes arbete inom hembygdsrörelsen. Hedersnål med lagerkrans kostar 40 kr.

• Hedersnålen utdelas av respektive förbunds eller förenings styrelse och den kan rekvireras från sekretariatet i erforderligt antal exemplar. Namnuppgift erfordras ej. Priset är 20 kr.

MEDLEMSNÅL

Märket av "vitmetall" i mitten är Samfundets medlemsmärke, som bör bäras av alla medlemmar i Samfundet. Nålen kan rekvireras från sekretariatet. Priset är 3 kr.

1971 års plakettörer

I samband med riksstämman 1971 utdelades följande utmärkelser:

Bevis om hedersledamotskap till riksantikvarien Sven B. F. Jansson. Samfundets förre verkställande ledare, professor John Nihlén, lektor Lorentz Bolin.

Plaketter för rik gärning i hembygdsvårdens tjänst till systrarna Ingeborg och Stina Persson, Hudiksvall, f d lokföraren Erik Svensson, Nässjö, fabrikör Gunnar Zetterkvist, Dala-Floda, f d arbetsförmedlingsföreståndare Otto Lundström, Grundsunda, fil dr Bertil Palm, Öland, konservator S E Vingedahl, Täby, tjänsteman Knut Jönsson, Malmö, studierektor Sigfrid Leander, Stockholm, jägmästare Erik Samuelsson, Växjö, redaktör Sven Hedin, Sundsvall.

Dessutom tilldelades Samfundets många-åriga medarbetare, redaktör Nils Nihlén Sällskapet Pro Patrias stora guldmedalj. Utdelningen förrättades av Samfundets hedersledamot, byggmästaren och fil hedersdoktorn Anders Diös.

Riksstämman och Förtroenderådssammanträde

Årets Riksstämman och Förtroenderådssammanträde hölls i Stockholm den 25 april. Riksstämman, Förtroenderådssammanträdet och diplomfesten hade i år sammanförts med en särskild informationsdag lördagen den 24 april (finns refererad på annan plats i Bygd och Natur). Vid Riksstämman och Förtroenderådssammanträde förekom därför i huvudsak endast de obligatoriska årsmötesförhandlingarna.

Nya i styrelsen blev landsantikvarie Erik Hofrén, Falun, och agronom Bror Engström, Västerås. Ny suppleant blev disponent Olof Sundell, Stjärnsund. Efter dessa förändringar har 1971 års styrelse följande sammansättning:

Riksdagsman Ivan Svanström, Ruda, ordförande; agronom Bror Engström, Västerås; arkitekt SAR Jerk Alton, Kumla; byrådirektör Stig Lundgren, Johanneshov; landsantikvarie Erik Hofrén, Falun; fil dr Allan T Nilsson, Göteborg; kontorsföreståndare Holger Persson-Lilja, Vara; jägmästare Hans Wachtmeister, Johannishus; rektor Sven Hellqvist, Munkfors; naturvårdsintendent Per Wramner, Mariestad; personalkonsulent Anders Bothén, Göteborg; gymnasieinspektör Sten Forselius, Norrköping; lektor Carl-Gustaf Holdar, Mörbylånga; kanslichef Hjalmar Lindström, Ängelholm; fru Majken Sjölander, Indal; kamrer Gerth Ström, Solna; arkitekt SAR Hans Westman, Lund. Suppleanter: studiesekreterare Sten-Erik Tillander, Södertälje; disponent Olof Sundell, Stjärnsund; fil dr Karl-Gustaf Trotzig, Enskede; seminarielärare Eric Bojs, Kalmar.

Sammanträdena hölls i Riksantikvarieämbetets hörsal.

Får vi en kommunal hembygdsrörelse?

— Kommunalpolitikerna har bestämt sig för att ta' in hembygdsverksamheten i politiken. Det måste bli ett samspel mellan hembygdsvårdarna och kommunerna. Detta sade direktör Lars Ågren från Svenska Kommunförbundet vid Samfundet för hembygdsvårds informationsdag den 24 april 1971. "Dagen" hade samlat ett 60-tal intresserade, landsantikvarier och lekmän från hela landet. Temat var "Hembygdsgård i förskingring", dvs frågan om vilket öde som skall drabba hembygdsgårdarna i avfolkningsbygder.

Debatt har väckts i tidskriften Svenska Muséer om denna fråga och man är från yrkesmannahåll osäker om hur man skall göra med en avfolkad hembygdsgård. Skall den "långtidskonserveras" för kommande släktled eller skall den rivas och grunden jämnas med marken?

De entusiastiska lekmännen från hembygdsföreningarna tyckte sig inte kunna se några i tiden mycket närstående problem: Intresset är i dag starkare än på länge för den lokala hembygdsverksamheten. Det framkom förslag om att man skall göra hembygdsgården mera öppen för andra än den egna bygdens befolkning. Det bör bli bestämda visningstider och skyltar som visar vägen.

Man bör också bemöda sig om att visa sin hembygdsgårds alldeles speciella föremål. Det nämndes som exempel att det i en gård i Medelpad kan uppvisas landets troligen mest unika samling av hembränningsapparater.

Samfundets ordförande tog upp frågan om att få en viss organisatorisk "ordning" på hembygdsrörelsen. Det bör kanske klara sig ut att de lokalt arbetande hembygdsföreningarna finns samlade regionalt i hembygdsförbund och att hembygdsförbunden är anslutna till riksorganisationen. Denna senare skulle då få en ideologisk

uppstöttning från något hundratusental medlemmar från hela landet.

Stockholms nye stadsantikvarie, Harald Hvarfner, Luleå, som var i elden flitigt ansåg att detta kanske inte var det betydelsefullaste:

— Huvudsaken måste vara att Samfundet för hembygdsvård uträttar saker till fromma för rörelsen, tex genom att intressera medlemmarna för bl a studier.

Med genmålet från ordföranden, riksdagsman Ivan Svanström:

— Redan nu görs mycket för hembygdsrörelsens folk av Samfundet. Vi arbetar som riksorganisation, men vi behöver veta mer om dem vi arbetar för och om, respektive hur de sluter upp i vår gemenskap.

Hembygden i verksamhet och vila

— en sommarkurs vid Markaryds folkhögskola

Även i år hölls en veckokurs vid Markaryds folkhögskola. Den hade fått samma titel som fil dr Carl-Gustaf Holdars bok, "Hembygden i verksamhet och vila". Därmed ville kursledningen poängtera vikten av att hembygdsrörelsen finns med i alla sammanhang, så väl under den hetsiga vardagen som under helgdagslugnet.

Det var en i alla avseenden intressant kurs, konstaterade kursdeltagarna. Kraven inför kommande år på flera ämnen och mera tid för grupparbete torde emellertid komma att bereda kursledningen åtskilligt huvudbry.

Dokumentation med kamera och bandspelare diskuterades och praktiserades, liksom hur en hembygdsgård skall bli en "levande" samlingsplats för bygden. Miljövården fanns också med under rubriken "Miljö för miljoner".

Östansjö fäbodar i Angermanland.

Fäbodens roll i framtidens landskap

En veckoslutskurs med denna rubrik den 28—29 augusti i Mellansel hade samlat ett trettiotal intresserade. Det var den livaktiga Fäbodkommittén, en organisation i vilken bl a Samfundet är medlem, som i samverkan med Studieförbundet Vuxenskolan bjudit in till stimulerande studier.

Kursledning var Fäbodkommitténs ordförande, riksdagsman Erik Tobé och kommitténs sekreterare, forstmästare Ulf Ribers samt distriktsstudieledaren Eva Engblom.

Det diskuterades och gavs råd beträffande fäbodstugor:

— Grunden och taket är det viktigaste, påpekade intendenten vid Nordiska muséet, Anders Nyman. Man måste tillse att växtligheten intill byggnaden och intill väggen tas bort och att man schaktar undan jord. Om så behövs kan det vara lämpligt att lyfta upp byggnaden så att den kommer från marken.

Anders Nyman hade inte heller något att erinra mot att man, i varje fall tillfälligtvis lägger ett annat tak än det ursprungliga på stugan för att rädda den. Taket har ju för övrigt bytts flera gånger under stugans "levnad", den senaste taktypen var säkert inte den ursprungliga.

Vill man behålla sin fäbodvall som den har varit skall man bannlysa all målarfärg. Färg fanns varken ute eller inne, inte ens möblerna var målade. De skurades med rotborste vid storstädningen.

Jone Bixo, Turistföreningens ombud i Fäbodkommittén, undrade om man inte kan hyra ut fäbodstugorna till turister. Därigenom kan man få in pengar till att hålla fäbodarna i brukbart skick.

Ulf Ribers, Fäbodkommitténs sekreterare, meddelade att man kan söka och erhålla AMS-bidrag för att sätta fäbodar i brukbart skick. De måste då emellertid göras tillgängliga för allmänheten.

Intresset för att bibehålla fäbodar är nu mycket stort. På många håll i landet är det i sista minuten. Uthusen är ofta försvunna och i fäbodgatorna gapar tomma hål efter förstörda eller bortflyttade stugor. Anders Nyman förordade att man skulle flytta bättre bevarade hus från en fäbodvall till en annan för att på så sätt få en "hel" vall.

Från Sfh:s sida rekommenderar vi studium av fäbodfrågan genom att använda materialet "Fäbod och fritid". Det kan rekvideras från LT:s förlag. Materialet är godkänt för studiecirkelbidrag.

Glesbygd – tätbygd sommarskurs vid Nordiska museet

Efter att ha legat nere i mer än tio år återupptogs i år hembygdskursverksamheten vid Nordiska Museet. Kursen pågick i tre dagar och de ca 70 deltagarna fick lyssna till intressanta föredrag av kvalificerade talare. Eftermiddagen den sista dagen ägnades åt en summering av det grupparbete som förekommit. Man hade tagit upp frågor som "Hembygdsföreningarnas liv", "Hembygdsgrändarnas vård", "Lekmannaforskning i bygderna", "Museernas organisation", "Större kulturhistoriskt ansvar hos allmänheten", "Hur finansieras hembygdsrörelsen", "Olika typer av miljö-vårdsproblem" samt "Kommuners och lokalsamhällens historieskrivning". Debatten kommer liksom föredragen att tryckas och sändas ut till kommuner och hembygdsföreningar för vidare studium.

Kursledningen består av representanter för Riksantikvarieämbetet, Nordiska Museet, Folkuniversitetsföreningen, Stockholms Arbetareinstitut, Institutet för Folklivsforskning vid Stockholms Universitet och Samfundet för hembygdsvård. Kursen bekostades av Folkuniversitetsföreningen och Stockholms Arbetareinstitut.

Operation folkbildnings- minnen

Operation folkbildningsminnen startade sin verksamhet 1966 med uppgift att genom information och inventering rädda ett värdefullt källmaterial kring våra folkrörelser.

En av de aktivaste inom Operation folkbildningsminnen är Sigfrid Leander.

Operation folkbildningsminnen har hittills utkommit med fyra handledningar. 1966 kom "Folk och bildning", "Folkbildningsminnen på löpande band" kom 1968. 1970 gavs "Folkbildning och forskning" ut och i år har handledning nr 4 "Folkrörelse- och folkbildningskartotek" kommit ut. I samtliga fyra handledningar har Sigfrid Leander medverkat.

Beställningar av dessa handledningar kan göras genom Folkbildningsförbundet, Drottninggatan 77, 111 60 Stockholm.

Sigfrid Leander är även verksam som ledare för Stockholms Arbetareinstitut. Han kan nås på någon av Sfh:s telefoner: 08/11 94 24, 08/11 94 44.

*Intresserade åhörare i
Nordiska museet.*

Att samla minnen från forna dar

Stig Åkerlund, förlagsredaktör på SAF, rapporterar från en kurs i dokumentationsteknik

"Dokumentation kring hembygdsvård" låter strävt nyktert. Ingenting man anar fäbodsus ikring. Men var inte så säker. Dagens känsliga bandspelare kan fånga det mesta om mikrofonen är tillräckligt nära.

De 23 kursdeltagare från hela landet som Vuxenskolas äldreverksamhet och Vi Unga samlat i Leksand sista veckan i juli för att med Samfundet för hembygdsvård och Leksands folkhögskola som arrangör, lära sig dokumentation, kan nu även en hel del om inspelningsteknik. Men framför allt kan de leta sig fram till källorna för kunskapen om det förgångna.

Redan den första introduktionen öppnade en dammlucka. Astrid Pettersson, Lindome, stimulerande och vital som alltid, lärde oss att vara frågvisa och att intet mänskligt får vara främmande för den som vill dokumentera det förgångna ordentligt. Men även om frågorna måste bli många och ingående får man gå ut mycket varligt. Det gäller att inte skrämman intervju-"offren". Det betonades mycket noga även av docent Folke Hedblom, Dialekt- och folkminnesarkivet, när han generöst delade med sig av sitt intervjutekniska kunnande. "Tro inte att ni är radioreportrar. Låt folk prata och begränsa er till korta ledande frågor. Var heller inte rädda för att det uppstår en paus emellanåt. Det blir det ju när vi samtalat i vanliga fall också", påpekade han.

Hur vi sedan tog fasta på de goda råden visade sedan de bandupptagningar vi fick göra vid intervjuer med "kändisar" som Sfh:s studierektor Rune Engström lyckades uppbåda.

När Birger Persson från Lycksele, vice ordförande i fritidsnämnden där, gjorde en intervju med ordföranden i Leksands

fritidsnämnd, Lasse Carlsson, om leksingarnas fritid i dag, så var det helt i sin ordning. Nu et skall också dokumenteras. Kursens äldste deltagare, Ragnar Forsberg, 82, från Filipstad, hade fått Knis Karl, riksspelmannen att intervjua. Det blev ett roligt samtal två spelmän emellan. Intervjuaren Ragnar ville gärna höra hur det varit. Själv var han en briljant berättare och fick tillfälle att på band skildra hur han som ung ingenjör kom till obygdan med den första elektriska belysningen. Det var en hel by som fick sitt första elljus på själva julaftonen.

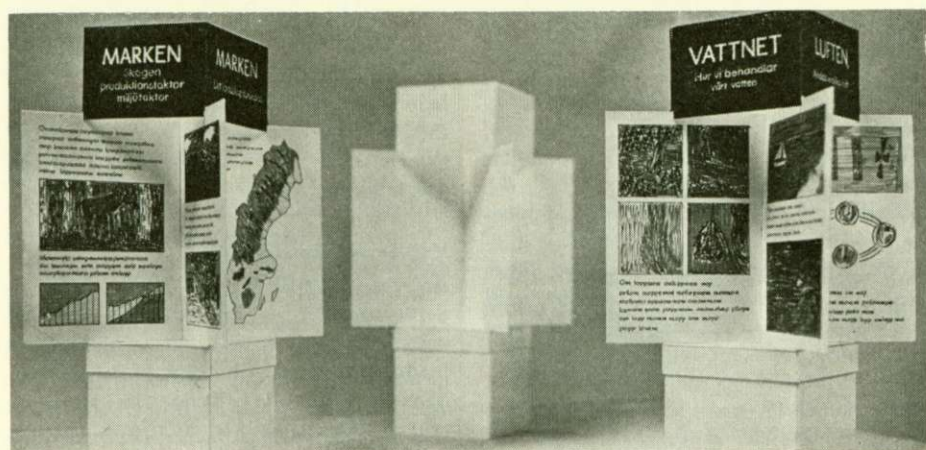
Vad är det för biljud?

Att vara i Dalarna och i Leksand i synnerhet betyder att vara nära en fjol eller många. Visserligen var kursen fulltecknad med andra nyttiga program, men litet folkdans och fiolmusik kunde inte kursledningen lura oss på. Det njöt vi av en solig kväll på hembygdsgränden för att senare få sakkunniga musikanalyser av Lars Målare, lärare på folkhögskolan. Vad är det som brummar bredvid fioltonen när spelmannen är riktigt i farten? Det är en borduntun, vet vi nu. Forskare tror att i vår folkmusik lever kvar en dorisk kyrkotonart. Vi fick lyssna på annan folkmusik via bandinspelningar och sannerligen fick vi inte nya perspektiv.

Vuxenskolas "Gamla ting berättar" hade gett många av kursdeltagarna mer smak och lockat dem till Leksands-kursen. "Dokumentation kring hembygdsvård" är ett ämne som bör intressera många tror Kerstin Åkerlund som representerar Vuxenskolas äldreverksamhet och Ragnar Ehr-

ling, som lärde ut studiecirkelmetodik. Men är det ett ämne bara för de äldre? Bo Pettersson, Södertälje och Christer Andersson, Flen, som kom från Vi Unga tror inte det.

I den stora Sammanslagningens tid när mörka glesbygdstankar kan gripa omkring sig och man känner sig som ett kommunalt styvbarn kan det kännas inspirerande att lära känna den gamla hembygden litet närmare. Kanske rentav också dokumentera Storkommunen i nuet. En gång fanns det också något som kallades för stad!

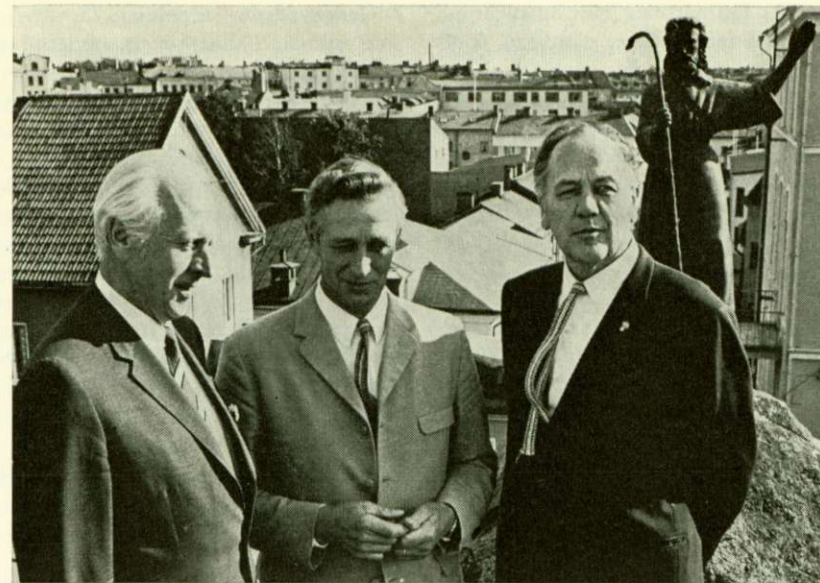
Ja må vi leva

är arbetsnamnet på en multiplicerad utställning, som Samfundet för hembygdsvård under hösten 1971 distribuerar till intressenter runt landet. Utställningen är sammanställd av en arbetsgrupp, bestående av medarbetare i tongivande näringslivs-, intresse- och utbildningsorganisationer samt Statens Naturvårdsverk. Den belyser på ett instruktivt och debattstimulerande sätt väsentliga frågor i dagens miljödiskussion: *marken* och dess användning, *luften*, hur den är och kan vara, *vattnet*, hur vi brukar och missbrukar det.

Utställningen, som är avsedd att fram-

Åhlénsstiftelsen gav pengar till ungdomsverksamhet

Samfundet för hembygdsvård erhöll i våras 3 000 kr från Åhlénsstiftelsen. Beloppet skall användas till kursverksamhet bland ungdomar. Samfundet tackar och hoppas få bidrag från andra håll till denna viktiga verksamhetsgren.

Bilden visar fr v landshövding Eric Westerlind, riksdagsman Ivan Svanström och rektor Stig Franzén.

Nytt hembygdsförbund i Kalmar län

Vid ett sammanträde i Oskarshamn söndagen den 5 september beslöts om bildande av ett Kalmar läns hembygdsförbund. Förutom representanter för länets hembygdsföreningar och Ölands hembygdsförbund, deltog landshövdingen Eric Westerlind i förhandlingarna.

Förbundsbyggandet har föregåtts av en noggrann utredning beträffande hembygdsrörelsen i länet. Denna har på uppdrag av landstingets kulturdelegation utförts av konsulent Erling Fridolfsson.

Det har konstaterats att på fastlandsdelen av länet finns inte mindre än 64 föreningar med sammanlagt medlemsantal av 11 313. Tätheten av hembygdsföreningarna är störst inom den norra delen av länet, vilket måste ses mot bakgrunden av det där verkande hembygdsförbundets in-

satser med kampanjer för bildande av hembygdsföreningar, särskilt under 60-talet.

Hembygdsrörelsen i länet har emellertid utan tvekan sin starkaste koncentration på Öland. Här finns, inom den relativt lilla yta som Öland representerar, inte mindre än 31 föreningar med ett sammanlagt medlemsantal av 4 918. Detta innebär att 23,9 % av invånarna är medlemmar i en hembygdsförening. Motsvarande siffra för fastlandsdelen av länet är 5,0 %.

Det nya hembygdsförbundet kommer att spela en stor roll som anordnare av kurs-, konferens- och föreläsungsverksamhet i hembygds-, natur- och miljövårdsfrågor. Landstingets kulturdelegation har beslutat att av medel som ställts till förfogande av landstinget bereda förbundet möjlighet till kurs- och konferensbidrag med samma

ekonomiska förutsättning som nu utgår till övrigt folkbildningsarbete, nämligen 60 % av förbundets redovisade nettokostnader.

Till av hembygdsförbundet anordnade föreläsningar där statsbidrag icke kan erhållas, medges bidrag med högst 50 % av utgående föreläsningkostnader.

För sin allmänna verksamhet skall hembygdsförbundet inkomma till Landstinget med ansökan om anslag.

Kulturdelegationen kan även efter ansökan och prövning i varje särskilt fall bevilja bidrag till hembygdsföreningar för att genomföra lämpliga projekt. Nybildad hembygdsförening kan beviljas ett startbidrag med högst 500 kr.

Litteratur

Bertil Lilliehöök: Mark för människor

Rabén och Sjögrens förlag.

Författaren till ovanstående bok har gjort sig känd som en av våra främsta experter inom landskapsvårdens, speciellt lantbruks- tekniken, område. I inledningskapitlet till sin senaste bok framhåller han om samhällsplaneringen: "Ju mer man försöker sätta sig in i utvecklingsmönstret, som man trodde styrdes av förnuftsmässiga och samhällsbefrämjande värderingar och beslut, desto mer förundrar man sig. Till slut blir man slagen av tanken att det inte förekommer någon styrning alls."

Efter en kort markhistorisk överblick går han med bitande ironi till angrepp på alla de fel och försummelser som ledarna av vår samhällsutveckling gjort sig skyldiga till. "Sett ur mänsklig synpunkt", skriver han, "går förändringarna i negativ riktning. Landskapet blir tråkigare, mindre tillgängligt, dess vistelsevärde försämras".

Som många andra landskapsvårdare anser han att "rancher och fårfarmer kommer att ingå i det framtida svenska jordbruksmönstret. De bör kunna bilda öar av

Genom denna utredning får även den som inte är kalmarbo en värdefull insyn i hembygdsarbetet i ett län. Samfundet har erhållit några exemplar av utredningsmaterialet och vi kan vidarebefordra dessa till intresserade från andra håll i landet. Följande valdes till styrelse i det nybildade förbundet: Riksdagsman Ivan Svanström, Ruda, ordförande; Karl-Erik Svensson, Södra Vi; Gustaf Carlsson, Ankarsrum; P. O. Hainer, Västervik; Sven Svensson, Krokstorp, Oskarshamn; Birger Magnusson, Virserum; Hans Pettersson, Kalmar; Arne Redborn, Långemåla; Eric Höij, Nybro; John Johansson, Långasjö och Gösta Karlsson, Gullabo.

pastoral idyll i det allt otillgängligare skogs- och maskinåkerlandskapet."

"Men för huvuddelen av jordbrukare finns inget val. Tekniken driver fram det moderna produktionslandskapet. Det har ingenting med jordbrukspolitik eller utlandshjälp att göra". — — — "Valet är ekonomisk produktion eller Skansen. I den mån man önskar behålla för människor attraktiva landskap är detta samhällets sak att ordna — inte jordbrukarnas."

Stor uppmärksamhet ägnar författaren åt vad han kallar "närlandskapet". Förutsättningarna för den pastorala landskapstypen håller på att försvinna. I stället får vi ett åkerlandskap som inte får beträdas. Och så skog förstås. Det är därför vi behöver närlandskap dit man kan "ta vägen". — Trots att vårt land är ytterst gleset befolkat, "blir det allt svårare för Sveriges befolkning att få någonstans att ta vägen", skriver författaren.

Men städerna fortsätter att växa och författaren tömmer ut sin vredes skålar över dem och deras höghus och otillräckliga grönområden. "Elefantsjuka i storstäder och tvinsot i landsbygden är inte en nöd-

vändighet", anser han, "det är bara en felaktig målsättning."

I ett särskilt kapitel gör han en jämförelse med Norge. I Norge har man en helt annan inställning till dessa problem än vad vi har. Ett enda exempel kan nämnas här: I Oslo står 2000 m² friluftsmarker per person till befolkningens förfogande. I Stockholm 20 m², således en procent av Oslos 2000.

Miljödebatten i Norge handlar också i hög grad om aluminiumindustrin som ger upphov till betydliga föroreningar.

Nya fabriker planeras på olika ställen, och så länge det inte finns alternativ är det svårt att stoppa planerna, även om kraften kommer från några av Norges vackraste naturpärlor.

Men för att återgå till vårt eget land ger författaren oss i stora drag en översiktlig framställning av storstadsproblematiken hos oss och påvisar vilka försummelser våra stadsplanerare gör sig skyldiga till. Hans påpekanden och förslag är värda att mycket noga begrundas. Men tyvärr är det ju ofta så med protestaktioner att det stannar med protesterna och att man hoppas på exploatörernas förståelse och goda vilja.

Hur problemen ska kunna lösas på ett tillfredsställande sätt och till rimliga kostnader för oss alla är förmodligen vad författaren siktar på när han i slutet av boken nämner att han i fråga om markvården avser att skriva ytterligare en bok som fortsättning på denna.

Redan i denna bok är han i korthet inne på problemet. Han framhåller bland annat att vår markstädning och markvård i dag inte kräver mer än vad två paket cigaretter kostar per invånare och år.

Vi kastar ut 130 milj kr om året på godsaker, öl, läskedrycker, och ändå anser vi inte att vi har råd med naturvården annat än i ytterst begränsad skala.

Om vi bara hade tillräckligt med intresse för naturen skulle vi utan vidare kunna

avstå från i grund och botten likgiltiga ting till förmån för de väsentliga naturvårdsproblemen. Och det är lättare att avstå från de oväsentliga sakerna, innan man börjat med dem och blivit beroende av dem.

Men kraven på att vrida rätt vårt redan ganska snedvridna samhälle är ofantliga. Vi väntar därför med spänning på fortsättningen av "Mark för människor".

Lorentz Bolin

Kameran i skolan

Dagens elever tränas att i ord och bild dokumentera sina olika aktiviteter. Kameran spelar härvid en central roll, såväl i klassrummet som i samband med reportage och lägerskola. Den revolution vad beträffar prissättningen som de senaste åren påverkat kameramarknaden har möjliggjort för de flesta skolor att skaffa inte endast dyrbarare systemkameror och filmkameror utan ofta ett antal billiga kameror med snabbbladdning. En typ av kamera, som visat sig mycket användbar i en rad olika sammanhang, inte minst på gymnasiet, är polaroidkameran, som t ex tillsammans med stroboskop kan ge utomordentligt värdefulla bilder.

För två år sedan utlyste Fotofrämjandet en pristävling, där avsikten var att få fram exempel på hur kameran kan användas i skolarbetet. Ett mycket representativt urval av de 150 bidrag, som därvid kom in, presenteras i en utomordentlig bok, kallad Kameran i skolan. På drygt 100 sidor presenteras i svartvitt och färg ett flertal exempel på hur olika arbetsuppgifter i skolan och på olika åldersstadi-er har redovisats på ett föredömligt sätt, samtidigt som eleverna i anslutning till själva fotograferandet och filmandet lärt sig mycket om hur en kamera är byggd och hur den fungerar. Man kan få många fina tips i boken, som varint rekommenderas till inköp.

S. F.

Madesjö kyrkstallar

I protokoll från 1750-talet omtalas följande: "I de bäst hållna stallarna skulle kyrkoinventarierna förvaras, i en del av de övriga, byggnadsmaterial."

År 1842 var antalet kyrkstallar 170 stycken. De var då uppförda såsom enskilda byggnader intill vägarna vid kyrkan. 1879 hade antalet stall ökat till omkring 250.

Stallarna har varit i enskild ägo och räknats som lösöre, de har därför ej följt gårdarna vid deras försäljning. Från år 1958 har vinkelbyggnadens stall genom gåvobrev övergått till Madesjö hembygdsförening och förvaltas av en stallkommitté. Den norra längan omfattar 30 stall, som ägs dels av nämnda förening, Madesjö församling, Nybro kommun och någon enskild person.

Förutom till att ställa in hästarna eller oxarna vid kyrkobesök användes stallarna som övernattningsställe vid långresor från och till hembyn. Om man hade något till avsalu, t ex potatis, säd eller levande djur, överenskom man med köparen att träffas viss dag i säljarens stall. På så sätt kringgicks de bestämda marknadsdagarna. Vid de lagstadgade marknaderna i Nybro var det liv och rörelse i stallarna, såväl dagarna före som efter. Då kom såväl redbara försäljare som tattare, häst- och marknadssojare.

Olika social standard präglade stallarnas inredning. En del utrymmen omfattade endast spilta eller spiltor och höloft. Åter andra var försedda med väggfasta bänkar, ibland ett enkelt bord och väggskåp.

För att upprätta skrivelser till myndigheter, testamenten, köpebrev m m var det flera skrivkunniga som hade mottagning i sitt stall. En mycket betrodd sådan var under 1800-talets senare del, Olaus i Nocketorp.

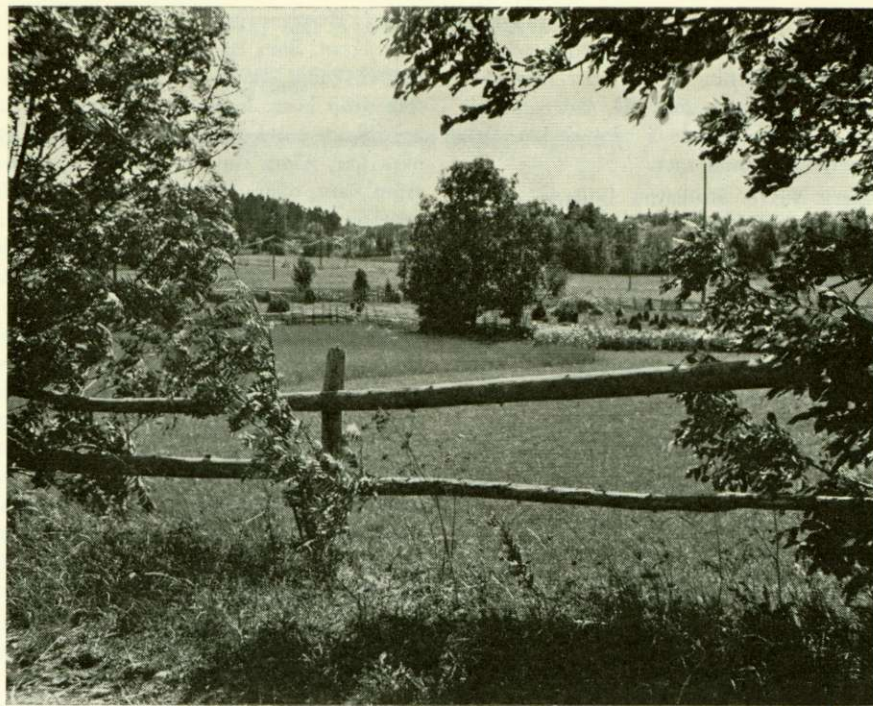
Det enda stall som använts till fast bostad är nr 2 i den kvarvarande norra längan. Nu används stallutrymmen bl a till hembygdsmuseets samlingar.

Intresset att få bese stallarna är stort, årligen besöks museet av två till tre tusen personer.

Erik J Höij

Kulturpris 1971

Samfundets styrelseledamot Hjalmar Lindström, kanslichef i Ängelholm, har tilldelats Kristianstads läns landstings kulturpris för 1971. Främst får han priset för sina insatser i samband med kultur- och miljö- vårdproblem. Han har bl a ägnat sig åt studier av miljö- vårdproblem i tyska industriområden. Hjalmar Lindström är som bekant författare till "Miljö för miljoner".

En åker ur synfältet

I storstadens ytterkant blir en åker bostadsområde. Det är en alldaglig företeelse, när det blir trångt mellan människorna, ett led i utvecklingen bara. Heter det.

Det konstateras också, att skog och hagmark norr och öster om åkern sedan länge varit bebyggd, sönderplottrad i tomter, förändrad som landskapsbild. Ja, där rutar häckar och staket in marken och varje ruta har sin villa. Och i villorna bor vi, en skara förortsbor, som får räknas som åkerns närmaste grannar. Grannsämjan är god. Vem kan låta bli att tycka om den lilla åkerlappen alldeles intill den egna täppan!

Men vi är inga jordbrukare, det är sant. Vi är sovstadsbor. Vad skall vi med en

åker? Kommunala makthavare vid sitt rådsbord undrade detsamma.

Därför är åkern borta nu. Den som grönskat och burit skördar i sekel efter sekel, varit människors arbete och glädje och djurens fria tummelplats under lika lång tid. En lång, lång odlingshistoria är avslutad.

I grå forntid vajade storskogen här. Den speglade sig i vattenblänket och susade ensligt i ensamland. Med landhöjningen sjönk vattenståndet, öar blev holmar och holmar sammanhängande land. Land för människor, som svedjade mark här, drev djur i vall, satte korn i jorden: åkerns gringstimme. Odlarna hade kommit.

Okända levde de här, okända dog de. Släktled efter släktled. Små seniga och väderbitna upplänningar, som slet bland sly och ris, skrattade gott, då säden artade sig i värmen, kurade i vinterkylan, frös mycket, svalt ännu mer.

Åkern växte. Brukarna bildade en by omnämnd redan på 1300-talet: in Kiistum. Där gick leden mellan Stockholm och Uppsala upptrampad av ryttare och vandrare, herremän i riksens viktiga ärenden, trashankar utan något mål alls. En allfarväg, händelserik och omväxlande. Den gav byborna många tillfällen till avbrott i det slitsamma vardagsarbetet. Som en januardag för 400 år sedan. Då höll de allt upp med skrik och pladder, svepte sig i skinn och ylle, lämnade allt de hade för händer och kröp ur sina grå hyddor för att glo storögt. Så var det också ett praktfullt skådespel, som visade sig i fattigland den gången: Gustav Vasas liktåg i högtidlig procession på väg till Uppsala domkyrka.

År lades till år. Åkern plöjdes, såddes, skördades. Grindar öppnades, grindar stängdes, kreatur föstes undan för herrskapsvagnar, barn skrämades, då tovig skinnhandlare norrifrån svor över slädföret i dagsmejan.

Seklers dimma över vår åker, tills Carl Jonas Love Almquist flyttade in den i litteraturen med ett utkast: tiggargossen från Sollentuna. Tiden är 1809, revolutionsåret. Berättelsen börjar dramatiskt men kommer inte längre än till en inledning. Den hinner beskriva, hur en liten tiggargosse skickas i hemliga ärenden av sin mor, som satt inne med viktiga uppgifter. Ett trasbylte likt väntar hon på trappan till Rotebro gästgivargård, allt under det sonen springer rakt över Kista gårde, kommer till källan — där slutar den spännande upp-takten tvärt. Mer får vi inte veta.

Åkern levde vidare. Och som en liten sovstadsupptakt kom villorna vid vårt sekels början.

Nej, stor var inte vår fina utsikt, den rara åkern. Bara en oansenlig plätt i en småplottrig natur. En bit av gammal-Uppland, som dröjt kvar. Inga stora vidder, inte något långt borta och ogripbart. Allt var nära här, några tunnland slingerlinjer och grönt bara, några tunnland vila och ro för ögat. En stig genade tvärs över åkern trist och lerig ibland, ohjälpligt insnöad andra gånger, men oftast oemotståndligt grönskimrande och blommigt välkomnande.

Dungar låg som öar överallt. Dungen i sydväst såg rakt ut som stora skogen. Och den skulle ha gått ända ned till lilla sjön, om inte breda, bullriga motorvägar dragit klumpigt grova streck över tavlan. Söderut förtonade åkern i en suddig skogshorisont. Och några mil bortom: Sveriges huvudstad.

En växande storstad kräver sitt. I dess närhet grov ingen åker ostörd. Förr eller senare når grävsoporna fram.

Vid 60-talets slut stod vår åker i tur. Arbetet gick snabbt undan. Här behövdes inga sprängningar i ett motsträvt urberg.

I början blev vi försiktigt störda i vår idyll. Hände en höstdag, att några portföljherrar gick över stubben. Dröjde en tid — och så kom långhåriga mätpojkar och satte ut pinnar. Försättningen blev brysk, utan förskoning, utan misskund. En måndagsmorgon dundrade hjälmprydda grävskepsförare fram följda av en svans av rödstövlade överallmän. Och de kunde sin sak: åkern låg snart söndertrasad, skövlad, ödelagd. Urgammal kulturjord uppväckt på några timmar, flerhundraåriga lövträd snabbt nermejade av tjutande motorsågar. Allt var ett sargat inferno, då grundläggare tog vid, betonggjutare gick vidare, timmermän tog över med monteringsfärdigt gods, som murare klädde i fasadtegel; målare fullbordade verket.

Stor-Stockholm hade fått sitt: ett nytt bostadsområde stod färdigt. Och den gamla åkern var borta.

Märta Skarp

Likriktning och arkitekturmissfoster präglar vårt byggande

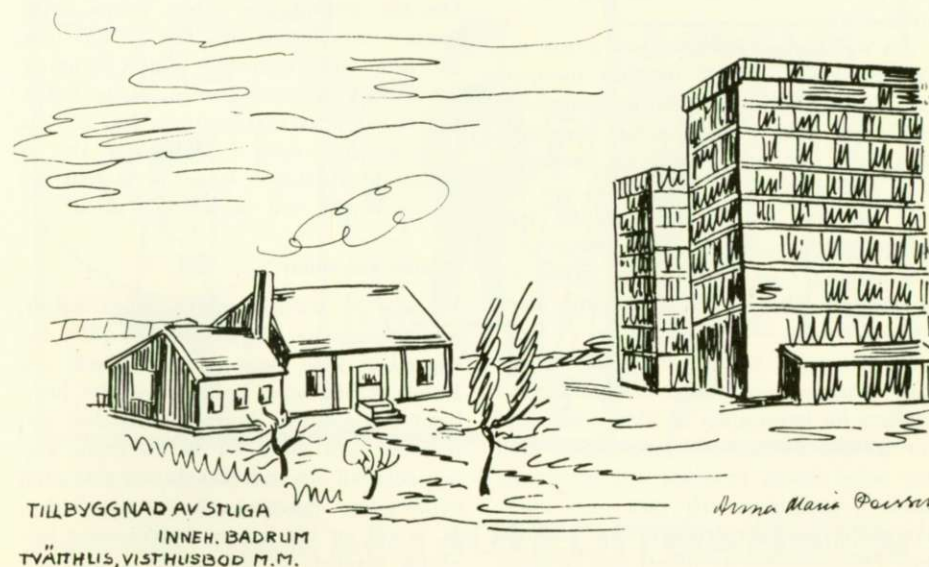
Ett inlägg av inredningsarkitekt Anna Maria Persson

Överallt i vårt avlånga land — från Skåne upp till Norrland — ser man samma enformiga byggnader. De raka, stillösa, moderna husen med sina kvadratiske och rektangulära fasader påminner mera om jättelika lådor eller, för att använda geometriska uttryck, om kuber och parallelogrammer än om människoboningar. Ibland är de så oproportionerligt höga och smala, att man rent av undrar, hur de kan stå kvar. För att inte tala om hur opraktiskt och otrivsamt det måste vara att bo i sådana skyskrapor, där lägenheterna säkert inte kan fylla ens nödvändiga behov.

Har vi då så ont om mark, att vi måste sträva i höjden på detta sätt? Det värsta är att det inte bara är städerna utan snart sagt varje litet samhälle på landsbygden

som bygger höghus och förstör vår vackra natur. Dessa byggnader liksom de lägre 'unkishusen ser verkligen mycket bortkomna och främmande ut i en lantlig omgivning. Varför måste man ha denna enformiga byggnadstyp, denna trista likriktning över hela landet? Ja, likriktning tycks tyvärr vara ett av tidens sjukdomstecken, som breder ut sig överallt, och likriktas måste människorna för att passa in i vårt moderna eller sociala välfärdssamhälle.

Man blir verkligen ledsen av att se, hur bl a gamla fina, ofta väl bevarade gustavianska byggnader i våra städer, inte minst i Stockholm, rivs ner och ersätts med lådor. För att nu inte tala om hur oerhört dyrt det måste bli.

Formskönhet och stil

Förr i tiden hade varje landskap sin byggnadsstil, som så väl passade in i miljön och var så karaktäristisk för bygden. En och annan gammal byggnad, vilken lyckligtvis undgått den moderna tidens härjningar, ger oss en föreställning om den formskönhet och stil som utmärkte den gamla tidens byggnadskonst. Beträffande särskilt de skånska bondgårdarna är det närmast slättbygden som har kvar någon undandömd, kringbyggd korsvirkesgård, medan trävarubyggnaderna och de knuttimrade husen i skogsbygden knappast finns bevarade på ursprunglig plats, kanske beroende på att de inte varit lika motståndskraftiga mot tidens tand.

Allmogens byggnadskonst i Skåne, som är olik den övriga Nordens, och till vilken man finner motsvarighet söder ut i Nordtyskland eller Schleswig-Holstein, anses som föregångare till 1700-talets enklare skånska herrgård. Det är beklagligt att se, hur dessa gamla vackra släktgårdar rivs ner och ersätts av modernare smaklösa hus eller ännu värre lämnas åt sitt öde att förfalla.

Att stadsborna räddar en och annan dylik bostad och gör till trivsamt sommarhem är naturligtvis mycket glädjande både ur natur- och kulturhistorisk synpunkt. Men det vore ännu bättre om landsbyggdernas folk själva lärde sig förstå att slå vakt om sin fäderneärvda kultur. Hur många gamla vackra dyrbara möbler har inte hamnat i städerna just på grund av okunnighet och slentrian hos många lantbor?

Då det gäller heminredning har vi inte utan framgång propagerat och propagerar alltjämt för bevarandet av äldre även enkla möbler och saker. Varför skulle man inte också kunna renovera och bevara de gamla byggnaderna och göra dem minst lika ändamålsenliga och bekväma som nya hus? Den atmosfär av trivsel som en gam-

mal bostad utstrålar — både vad beträffar exteriör och interiör — söker man förgäves hos ett nytt hus. För övrigt är de gamla husens material av bättre varaktighet och kvalitet än de nya.

De redan nedrivna äldre bostadshusen är tyvärr ett minne blott. Men man hade åtminstone hoppats att få slippa se med vilken pietetslös okunnighet de ännu befintliga gamla längorna repareras. När dörrar och fönster etc behöver förnyas bör de naturligtvis göras i samma modell och inte med stora stilvidriga funkisdörrar respektive perspektivfönster, som förstör och förvanskar de fina byggnadernas harmoniska proportioner.

Men apropå nya hus. Varför skulle de inte kunna byggas efter förebild av gamla byggnader? Med detta menar jag inte, att vi i alla avseenden skall hålla fast vid det gamla. Men vi bör åtminstone ge nybyggnaderna en utformning, som bättre ansluter sig till de lokala traditionerna och till landskapets karaktär och terrängförhållanden. Flera nya ålderdomshem och skolor har tagit intryck av den skånska längan. Det lär också finnas någon skånsk byggmästare som bygger nya hus av korsvirke. Ett stort antal ekstockar bildar stommen, och mellanrummen fylls med betong. Fönstren är också vackert inrutade och stilrena och inga hela rutor av funkistyp. Det är glädjande att någon vågar bryta mot det konventionella och likriktade i tiden.

Bevara harmonin

Vi talar så mycket om vår höga kultur, men åtminstone i fråga om den äldre byggelsen tål vi ingen jämförelse med t.ex. Danmark, där man tydligen bevarat hembygdskänslan och sinnet för skönhet och harmoni. Det gäller för oss att vakna upp och odla stil och naturkänsla och värna om hembygdens minnen och skönhetsvärden, ja, se till att vår byggnadsverksamhet inte alltför mycket tar sig uttryck i likartade

Forts. sid. 31

FOLKDRÄKTER ur Nordiska museets samlingar

För över tjugo år sedan utgav Nordiska museet Anna-Maja Nyléns bok "Folkdräkter", som en lättillgänglig information för en bredare allmänhet samt för målgrupper med starkt intresse för landsbygdskulturen och dess vård.

Detta intresse har alltsedan dess varit i ständigt stigande, inte minst vad gäller det gamla dräktskicket. Kraven på en ny bok har emellertid först nu kunnat tillgodoses.

Den nya folkdräktsboken har försetts med helt nytt bildmaterial. De 64 färgbilderna är utförda efter fotografier av dräkter i Nordiska museets samlingar; ett 60-tal fotografier har använts för att visa hur kameran registrerat lokal dräktkultur under de

senaste 100 åren; ca 130 marginalteckningar har bifogats för att illustrera olika plagg, dräkt detaljer etc.

Priset är 50 kr exkl. moms. Bygd och Naturs läsare erhåller 20 % rabatt (alltså 10 kr) om de använder bilagda beställningskort.

Forts. från sid. 30

arkitekturmissfoster, ty då kommer kanske till slut hela vårt land att te sig som ett okultiverat och traditionslöst nybyggarsamhälle.

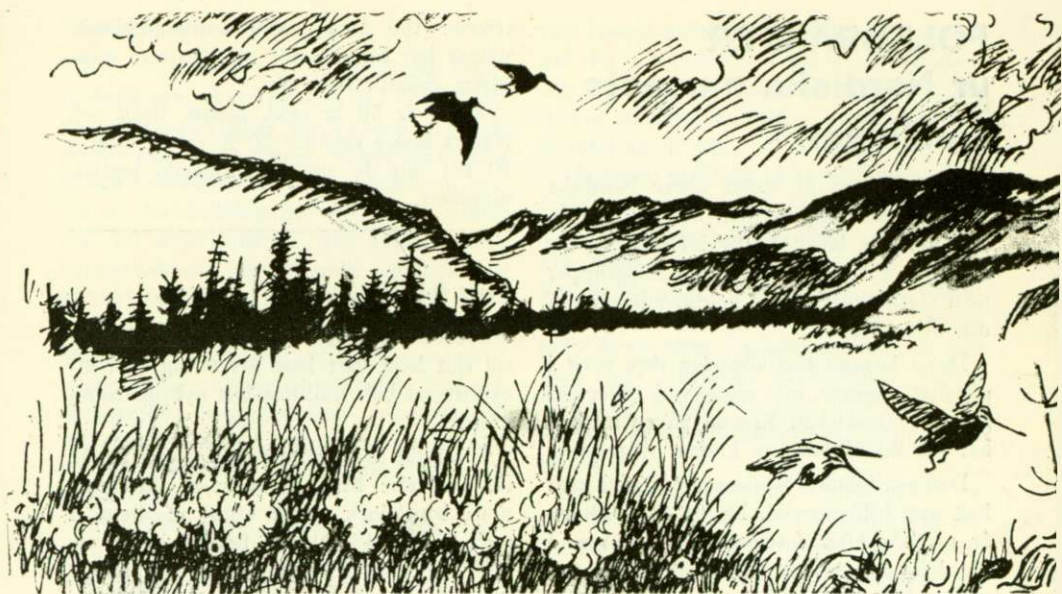
I vår tid med kulturdebatter och försök till förnyelse även inom konst, litteratur m.m., som dock tyvärr oftast resulterar i samma stela likriktning, borde vi lära oss inse att allt nyskapande, ja, all kultur måste bygga på traditionens grund för att få verkligt och varaktigt värde.

Du vinner på att ha
värdesaker i bankförvar.

Vinner vadå? Trygghet förstås!

KREDITBANKEN

Nationalpark, vad är det?

Ett stycke svensk natur som man söker bevara åt eftervärlden. Det kan vara högnordiskt fjälllandskap, intensiva urskogsområden, mellan-svenska slätterängar eller sydsvensk lövskog. Områden av stort värde för forskare, men som samtidigt ger möjligheter till rekreation — i vildmark, strövmark och kulturbygd. Vi har gjort en stillfilm om våra 16 nationalparker från Vadvetjåkko i norr till Dalby Söderskog i Skåne. Den är kanske inte så märklig men den handlar om märkliga ting. Speltiden är 16,5 minuter och omfattar 50 färgbilder.

Den kan hyras för 45 kr eller köpas för 100 kr. Kontakta Personaladministrativa Rådet, Filmavdelningen, Box 5157, 102 44 Stockholm 5.

Domänverket

Bygd och Natur

Årgång 52 Nr 4 1971

Bygd och Natur • tidskrift för hembygdsvård

Årgång 52 Nr 4 1971

Red och ansvarig utgivare: Rune Engström

Bygd och Natur utges av Samfundet för hembygdsvård som är riksförbund för miljö- och landskapsvård samt bygdekultur.

Adress: Bygd och Natur, Mäster Samuels-gatan 3, 111 44 STOCKHOLM

Telefon: 08-11 94 24, 08-11 94 44

Postgiro 8136 - 4 Bankgiro 564-6187

Skånebyrå: Sockerbruksvägen 7 F, 245 00 STAFFANSTORP, tel 046-25 66 65

Namngivna författare svarar själva för de i artiklarna framförda åsikterna. För övriga artiklar — såväl signerade som osignerade — svarar redaktionen.

Medlemskap som julgåva!

Vi ser naturligtvis gärna att medlemsantalet ökas. Om varje nuvarande medlem anmäler en ny blir vi fler än 10 000 direktanslutna i Samfundet.

Varför inte ge ett (eller flera) medlemskap som julgåva?

Bland bilagorna till detta nummer av Bygd och Natur finns ett kort för anmälan av nya medlemmar och rekvisition av särtryck. Skriv några rader till en god vän på det vykort som också finns med och berätta att Ni ger ett medlemskap som julgåva och sänd anmälningskortet till oss. — Ett julkappsproblem är löst!

Samfundet för hembygdsvårds ordförande är **riksdagsman Ivan Svanström**, vice ordförande är **byrådirektör Stig Lundgren** samt studierektor och verkställande ledamot **Rune Engström**.

Bygd och Natur utkommer med 4 nummer per år samt årsbok. Prenumeration ingår i medlemsavgiften till Samfundet för hembygdsvård, 20 kr per år, stödjande medlemmar erlägger minst 200 kr per år. Prenumeration för anslutna föreningsmedlemmar 6 kr per år (endast tidskriften).

Layout: Lola Köpcke

Fotografier

Håsonbild omslag, sid 5, 6, 13, 16

Per Jalkman sid 8

Bengt Carlén sid 11

Allan Myrman sid 22

Innehåll

Framtidens sociala miljö	3
Biologi eller socialpolitik?	4
Jätteprojekt klarlägger miljöförstöring i skogar	7
Måste man göra så stora kalhyggen?	8
Rödfärg	14
Litteratur	15
Behöver vi hembygdsföreningar? ..	16
Pressgrannar	17
Hur bodde man för 100 år sedan? ..	18
Kulturminnesstig i Finspång	21
Verksamhetsberättelse för år 1970 ..	26

Framtidens sociala miljö

Vid en konferens om "Den sociala miljön i framtidens Stockholmsregion" betonar generaldirektör Bror Rexed att kraven på vissa kvaliteter i den sociala miljön måste uppfyllas.

— Kan vi inte uppfylla våra ambitioner för en fullvärdig social miljö så skall vi dröja med utbyggnaden av en ny stadsbebyggelse och koncentrera oss på att göra den stad vi har socialt livsduglig. Först i den mån vi kan åstadkomma detta och skapa de resurser som behövs för en god social miljö i nya områden skall dessa byggas. Parallellt med den fysiska planeringen måste vi därför med nödvändighet bedriva en socio-ekonomisk planering. Sammanfattningsvis pekar generaldirektör Bror Rexed på fem slutsatser:

● Regionplanen är en fysisk plan, som måste kompletteras med social och ekonomisk planering. Det gäller att ställa upp kvalitetskrav för levnadsomständigheterna och ange möjligheterna att skapa en god livsmiljö. Det väsentliga är inte att vi skall begära nya resurser. Det är viktigare att vi utnyttjar de resurser vi under alla förhållanden avser att använda på ett mer planmässigt och systematiskt sätt.

● I ögonblicket är det inte särskilt meningsfyllt ur social miljösynpunkt att diskutera om staden skall innehålla 1,3 1,8 eller 2,5 miljoner människor. Vilket alternativ man än väljer skall de kvalitetskrav som här redovisats för den sociala miljön tillgodoses i regionen. Saknar vi dessa förutsättningar då skall vi ompröva om inte vår utbyggnadstakt är för hög.

● Den bristande balans som råder mellan bostäder och arbetsplatsernas förläggning i regionen kan inte tolereras och vi kan inte heller tolerera den försämring som sker om regionplanen skulle följas. Stadens och statens ansvar bör här betonas, särskilt rörande förläggning av institutioner, ämbetsverk och andra organ. Man måste mer seriöst beakta möjligheten att förlägga arbetsplatser till delar av regionen, som tidigare inte har varit påtänkta.

● Utbyggnaden av nya områden och uppbyggnaden av social service måste samordnas tidsmässigt. Bristande samordning i planeringen skapar stora sociala problem. Detta är i hög grad otillfredsställande. Vi måste därför utveckla ett planeringssystem som vid varje tidpunkt ger en fullvärdig social och fysisk miljö.

● Planeringen blir tillfredsställande först när människorna känner samhörighet med sitt bostadsområde. De som bor i ett område måste ha möjlighet att påverka utformningen av miljön. Detta sker inte automatiskt utan förutsättningar måste skapas för en fortlöpande växelverkan mellan de folkvalda och dem som bor i området.

Ur Socialstyrelsens tidskrift "Socialnytt"

Biologi eller socialpolitik?

I TV-serien "Fablernas värld" konstaterar den kloka ugglan att "djuren dom är också människor".

Förste sekreteraren i Stockholms stadshus, Yngve L Persson, har vänt på påståendet och anser att det finns tvingande biologiska lagar för människan som hon inte kan frigöra sig ifrån. En av dessa är behovet av revir. För djurets del värnas reviret individuellt, familjevis eller gruppvis. Tryggheten i reviret skänker avspänning, ro och ger möjlighet till kraftkoncentration. Människan har enligt Yngve L Persson behov av att inordna sig i en populationsenhet som kan vara byn, staden eller en stadsdel. När djuren förlorar sitt revir, förlorar de sin livshållning. "Revirlösa människor i storstad och apor i Zoo kan faktiskt vara ganska lika varandra", menar författaren.

Psykologen, fil lic Michaël Wächter har hittat artikeln om "Storstaden som hot mot människans behov av revir" i tidskriften "Nya Perspektiv" och han för här fram en helt annan uppfattning när det gäller försöket att "bevisa" att städernas utveckling är ett hot mot människans biologi.

Enligt grova och givetvis ej särskilt tillförlitliga uppskattningar har människan funnits i ungefär en halv miljon år på denna jord. Den tid vi kan överblicka med någorlunda tillförlitlighet, dvs människans historia, omfattar knappast mer än tiotusen år. Det har hänt mycket med människan och hennes sätt att leva under historisk tid. Det finns skäl att anta att det har hänt en del med människan även före den tid som har kunnat bli föremål för historisk kartläggning.

• Det är mot bakgrund av detta enkla faktum rätt fantastiskt, då man som Yngve L Persson i en artikel i Nya Perspektiv nr 2/71 med rubriken "Storstaden hot mot människans behov av revir" under hänvisning till skenbart vetenskapliga resultat vill leda i bevis att storstadens tillväxt skulle stå i strid med några biologiska grundförutsättningar hos människan.

Man kan i stor utsträckning dela Yngve L Perssons negativa bedömning av storstädernas utveckling fastän hans argumentering vanställs av värderingar som enligt min uppfattning har ett starkt reaktionärt inslag. Men hans försök att "bevisa" att städernas utveckling är ett hot mot människans biologi saknar inte bara vetenskaplig grund utan dessvärre även logik.

• Det är modernt att i anslutning till vissa etologiska populärpublikationer hävda att människan i grund och botten är samma urtidsvarelse som för en halv miljon år sedan och att det är samma biologiska behov som styr hennes reaktioner då som nu. Medan miljön i vilken människan lever ständigt har förändrats — och, det bör kanske påpekas, framför allt tack vare människans aktiva ingripanden — så har människan förblivit densamma. Denna diskrepans förklaras då vara anledning till fler-

talet problem som människan i det moderna samhället har att brottas med.

Det kan utan vidare fastslås, att det inte finns något som helst vetenskapligt säkerställt material som skulle stöda denna hypotes. Däremot kan den moderna beteendevetenskapen tillhandahålla mängder av data som visar de betydande förändringar som människan har varit med om under sin utveckling och framför allt människans ständiga beroende av sociala förhållanden och den miljön hon själv skapar. Men den besynnerliga hypotesen om människans oföränderlighet saknar inte enbart vetenskapligt stöd utan den är svår att försvara på rent logiska grunder.

• Om nu människan skulle vara styrd av ett sk "revirbehov" — som ingen har kunnat påvisa utom genom halsbrytande analyser — då blir första frågan: Vad är

människans revir? Är det hennes familj, hennes bostad, det kvarter hon råkar bo i, den stad, det land hon bor i eller vad? Ständiga glidningar vid definitionen av människans revir pekar på att denna hypotes har använts för att stödja opportuna politiska värderingar men knappast för att beskriva verkligheten.

Ännu mera besynnerligt blir det när man hävdar att exempelvis Stockholm före byggandet av det nya Hötorgscity — förlåt: centrum — var bättre i överensstämmelse med människans behov av revir. Var går gränsen? Är det 1800-talets, 1900-talets Stockholm eller rentav Stockholm före 1951? Hela resonemanget är befängt. Förklarar man sedan byalagen som "bärare av den nyvaknade känslan för människans värde och värdighet och samtidigt av den urgamla revirkänslan" (spärrat

av mig) då når författaren komiska höjder.

Det finns verkligen betydande skillnader mellan "revirlösa människor i storstad och apor i zoo". Jag upplever det som pinsamt att försöka förklara dem för författaren, men jag får kanske påpeka att en sådan måttlös argumenteringskonst knappast kan vara ändamålsenlig.

- Problemet för människorna i storstad är inte att de är "revirlösa" utan att de är bostadslösa eller trångboddade. Det är inte fråga om biologiska utan om sociala problem som vi ej haft förmågan att lösa.

- Det finns i den moderna utvecklingen förvisso tendenser som utgör ett hot mot vår biologiska miljö och det finns anledning att koncentrera sig på sådana frågeställningar. Metafysiska spekulationer om män-

niskans biologiska struktur tjänar däremot snarare till att maskera djupgående sociala konflikter.

- "Storstadens tillväxt har mer med ekonomisk spekulation att göra än med mänskliga behov". I detta uttalande vill man helt instämma med författaren. Men detta är ett socialt problem. Vi bör utforma vårt samhälle så att största möjliga sociala tillfredsställelse för flertalet kan uppnås. Detta är en politisk och en social fråga framför allt. Det gäller även att påverka människans värdeföreställningar i riktning mot en sådan överordnad värdering. Att hänvisa till biologiska hinder, då det är fråga om social-politiska åtgärder leder i sin konsekvens till bevarandet av extremt konservativa värderingar.

Michaël Wächter

Jätteprojekt klarlägger miljöförstöring i skogar

Hushållningen med våra naturresurser är en fråga om ett riktigt landskapsutnyttjande. En skötsel av naturresurserna måste bygga på kunskap om naturens "ekosystem", byggnad och funktion. För detta behöver man information om hur människan och övriga levande organismer samspelar med den omgivande miljön. Den vetenskap som sysslar med dessa problem kallas ekologi.

Egentligen borde detta stå självklart för varje svensk med intresse för våra naturresursers bevarande. Egentligen borde vi inte behöva säga dessa självklarheter när vi går ut för att presentera vårt projekt "Barrskogslandskapets ekologi" för beslutsfattare och opinionsledare i landet, menar chefen för Statens naturvetenskapliga forskningsråds Ekologikommitté, professor Carl Olof Tamm.

Kommittén har uppvakttat civil- och utbildningsministrarna och lagt fram en totalbudget på 21 miljoner kr plus instrumenteringskostnader på 5 miljoner kr. Projektet skulle pågå i sju år och börja 1972—74 med en planerings- och modelleringsfas. Mättings- och testningsfasen skulle löpa 1974—76 och tillämpningsfasen skulle slutligen vara klar 1979.

Här är några av problemställningarna:

- Hur skall man samtidigt kunna utnyttja barrskogslandskapet för skogsbruk, jordbruk, viltproduktion, fiske, bebyggelse, rekreation och forskning?
- Hur kommer skogsgödslingen att påverka våra vattendrag? Kommer de välgödda skogarna att erbjuda dukat bord för allahanda skadegörare?
- Hur påverkar den nuvarande hyggstekniken det framtida skogsbruket? Ater-

växtmöjligheter? Gnagarskador? Insektskador? Närsaltutflöde?

- Hur påverkas skogstillväxten direkt av luftföroreningar?
- Hur påverkar det sura regnet våra skogar? — Surt regn uppstår av att industrier-na släpper ut svaveldioxid.
- Hur påverkar herbiciderna (ogräsbekämpningsmedlen) skogsekosystemen och allmänhetens möjligheter att utnyttja barrskogslandskapen?

De ekologiska sambanden har varit komplicerade och svåra att hantera. Men tillämpad matematik och dator teknik har under tiden utvecklats så att man nu har goda metoder för dessa studier.

Jordbrukets omläggning gör att landskapsbilden ändras. Om man vill bevara ett öppet landskap måste man veta hur det fungerar. Det vet vi inte nu. Samtidigt ökar trycket på skogsmarkerna genom vår ökade fritid och vårt allt mer växande behov av rekreation.

— Barrskogen kan bli en utgångspunkt för hur ett relativt orört skogssystem fungerar. Från dess referensområde kan man gå vidare mot allt mera påverkade områden. Över jordbrukslandskapet mot bebyggelse och industri vid kusterna för att slutligen anslutas till det redan pågående Östersjöprojektet i ett integrerat landhav-ekosystem.

Huvudmålet är att undersöka landekosystemets funktion och därigenom få möjlighet att förutsäga effekten av pågående och framtida förändringar i miljön. Barrskogen kan väl fortfarande sägas utgöra ryggraden i vår samhällsekonomi.

Har vi råd att avstå den kunskapen?

Wilhelm Kronander

Måste man göra så stora kalhyggen?

☉ Samfundet för hembygdsvård har haft vakthållningen om kulturlandskapet på sitt program ända sedan starten 1916. Påfrestningarna på vårt traditionella odlings- och kulturlandskap har sällan varit så stora som de senaste decennierna. Igenbuskningen i de delar av landet där jordbruket viker har varit betydande. Arbetsmarknadsverket har som beredskapsarbeten på många håll till mycket betydande kostnader svarat för uppröjning av skogspartier och ängsmarker för att återställa de utblickar över insjöar och havsvikar som vi är så vana vid att finna i olika delar av landet. Den företeelsen är värd en särskild uppmärksamhet, men jag ville här närmast beröra det miljöproblem och landskapsvårdsbekymmer som

mer och mer uppmärksammas i samband med det moderna skogsbrukets driftsformer.

● Processorer och andra jättelika skogsmaskiner anses kräva uthuggning av stora sammanhängande ytor. Även skogsvårds- tekniska önskemål om förnygring av trasbestånd och allt för lågt avkastande skogsarealer har ansetts kräva stora sammanhängande hyggesområden. Framförallt är det på statens skogar och de stora bolagsskogarna i Norrland som man på senare år ansett sig tvingad ta upp dessa milsvida kalmarker. Detta ur landskapsbildens synpunkt mycket diskutabla skogsbruk synes nu också sprida sig söder ut i landet. Frågan är då: måste man göra så stora kalhyggen?

I Sveriges riksdag

har problemet i olika sammanhang uppmärksammas. Under höstriksdagen 1971 förelåg till behandling en motion av fru Hambraeus (c) m fl. I motionen framhålls bl a följande:

”Skogsbruket har under senare år genomgått en betydande omdaning. Det är den ökade mekaniseringen och kravet på bättre ekonomisk lönsamhet som lett till att det sk kalhyggesbruket blivit alltmer allmänt. Det är billigare att avverka all skog inom ett område på en gång. För närvarande sker ungefär hälften av all avverkning i form av kalhyggen, och andelen är i snabbt stegande. På några år har milsvida områden i Värmland, Hälsingland, Jämtland, Dalarna och norra Norrland kalhuggits. Kalhyggesbruket börjar också bli mer och mer vanligt i södra Sverige. Denna utveckling kan förmodligen väntas accelerera då nya maskiner som både fäller, kvistar och kapar trädet kommer i mer allmänt bruk. Domänverket använder maskiner av denna typ, sk processorer, för avverkning i vissa skogsområden i Norrland. Ett av de större privata skogsföretagen har för närvarande fem sådana processorer i drift och kommer att utöka antalet till 20 inom ett år.

Av hela landets skogsbestånd beräknas den framtida årliga kalavverkningen bli ca en procent. Eftersom ny skog planteras först efter två till tre år, kommer ca tre procent av landets skogsarealer att ligga helt kala. Landskapet kommer dock att vara kalt över betydligt större områden, eftersom det dröjer många år innan plantorna hinner växa upp igen.

Kalhyggestekniken kan också påverka klimatet, som blir mycket extremare vid markytan på kalhyggena. Plantorna som planterats riskerar också att i högre grad drabbas av frostsador. Vinden gör också att uttorkningen ökar. Vidare finns det stor risk för dimbildning vid kalhyggen av den storlek det här är fråga om.”

Jordbruksutskottet

anförde i sitt betänkande nr 54 bl a:

”Skogsbruket har under senare år undergått stora förändringar. Till följd av viktiga lönsamhet har en kraftig rationalisering av skogsdriften satts in bl a innefattande en ökad mekanisering. Användningen av modern maskinutrustning har i sin tur fört med sig att kalhuggning av stora sammanhängande markarealer alltmer kommit till användning. I motionen 1971:1002 framhålls de negativa verkningar som kalhyggestekniken kan få för såväl landskapsbildens som klimatet. —

Utskottet vill till en början understryka vad tredje lagutskottet föregående år i samband med behandlingen av motioner i närliggande ämne anförde rörande betydelsen för den svenska ekonomin av att vi inom landet har ett högrationellt och effektivt skogsbruk (3LU 1970:70). I remissyttrande över nu föreliggande motion framhåller domänverket att skogsbruket är i den situationen att de ekonomiska marginalerna är knappa och handlingsfriheten begränsad när det gäller valet av arbetsmetoder. Från den skogligen expertisen framhålls i remissyttrandena att hyggesupptagning inte är någon nyhet inom skogsbruket som följde av de senaste årens mekanisering av avverkningarna utan tvärtom under lång tid varit det dominerande skogsbrukssättet. Uppenbart är dock att den ökade avverkningsintensiteten i kombination med den pågående mekaniseringen gör att skogsbrukets åtgärder är i ögonenfallande på ett helt annat sätt än tidigare. Kvar står också, som bl a Sveriges skogsägareföreningars riksförbund (SSR) påpekar, det faktum att ändrade metoder inom skogsbruket är miljöpåverkande, t ex användande av större förnygringsytter, färre och hårdare gallringsingrepp, skogsgödsling, insekts-, busk- och ogräsbekämpning m m.

Skogsbrukets negativa konsekvenser från miljösynpunkt bör i möjlig mån begränsas.

Som tredje lagutskottet förra året i nyssberörda sammanhang anförde erbjuder redan gällande lag härvid vissa möjligheter att ingripa. — —

Utskottet framhöll i sammanhanget att de sakkunniga enligt direktiven härvid borde undersöka om förordnande om skydd för landskapsbilden borde kompletteras med möjlighet att utfärda skötsel föreskrifter. Lagutskottet ifrågasatte vidare om inte skogsvårdsstyrelserna kunde tilldelas en mera aktiv roll vid landskapsvården. Också denna fråga syntes emellertid komma att övervägas vid översynen av naturvårdslagen. Jordbruksutskottet ansluter sig till nu angivna synpunkter.

I förevarande sammanhang bör vidare nämnas att statens naturvårdsverk nyligen tillsatt en arbetsgrupp med representanter även för domänverket, skogsstyrelsen, skogshögskolan och Sveriges Skogsägareföreningars riksförbund för att söka klarlägga de speciella naturvårdsfrågor som är förknippade med det moderna skogsbruket.

I flertalet yttranden över motionen 1971: 1002 understryks angelägenheten av att forskningen på förevarande område ges erforderliga resurser. Bl a framhåller skogsstyrelsen att ökade forskningsinsatser är påkallade framför allt kring de klimatologiska och hydrologiska konsekvenserna av större hyggesytor. Som anfördes i samband med behandlingen av vissa motioner till 1970 års riksdag rörande de ekologiska verkningarna av stora hyggen (JoU 1971: 41) har forskning i betydande omfattning sedan länge pågått rörande förevarande problemkomplex vid skogshögskolan och på andra håll. Detta gäller bl a de kemiska och mikrobiologiska markförändringarna i samband med kalhuggning. Särskilda ansträngningar har enligt uppgift nedlagts på att klarlägga de klimatiska förändringarna. — —

Med hänsyn till det anförda finner utskottet att syftet med motionsyrkandet får

anses vara tillgodosett utan någon särskild åtgärd i ärendet från riksdagens sida."

Vid behandling i kammaren

berördes upptagande av stora kalhyggen bl a av undertecknad som framhöll:

"att vi i Samfundet för hembygdsvård på vårt årsmöte i Sundsvall hade ett estradsamtal om dessa problem, då det spontant kom fram synpunkter från människor, som bor och lever vid dessa områden. Framför allt var det hyggenas estetiskt föga tilltalande utseende som var det avgörande för dessa människors önskemål om att den fortsatta kalhuggningen i sammanhängande område i görligaste mån skulle upphöra. Men självfallet kan det finnas anledning att forska även med tanke på de markförändringar som kan uppstå i samband med kalhuggning. Det finns därför skäl i att understryka de synpunkter som utskottet här har framfört. Jag hänvisar också till remissinstanserna, bl a Sveriges skogsägares riksförbund, som finner det angeläget att ökade forskningsresurser ställs till förfogande för att man skall kunna kartlägga dessa bebadade förändringar.

Det är väl känt att människor i andra länder och under tidigare tidsepoker mycket framgångsrikt har lyckats förändra förutsättningarna för mänskligt och annat högtstående liv genom att förstöra skogar, vilket har haft till följd att betydande förut be vuxna områden har förvandlats till öknar. Nu vill jag inte tro att något sådant skall hända här i Sverige, men även väsentligt mindre förändringar kan ju vara föga önskvärda.

Jag har därför, herr talman, velat begagna detta tillfälle att anförda att en betydande del av de hembygdsvårdare som är organiserade i Samfundet för hembygdsvård anser att dessa sammanhängande kalhyggen påverkar kulturlandskapet och stämningarna där och att de därför i görligaste mån skall begränsas. Det kan vara angelä-

get att även från rent ekonomiska och andra synpunkter få till stånd en forskning på detta område.

Jag vill med det anförda, herr talman, understryka att vid en fördelning av de av riksdagen till förfogande ställda medlen för forskning i skogliga sammanhang största möjliga belopp kanaliseras till lösandet av detta problem.

Domänverket säger t ex att man inte vill avstyrka att en utredning av den art motionärerna föreslagit kommer till stånd och anför vidare: "Denna utredning bör ges en inventerande och kartläggande inriktning. Den bör därigenom kunna utgöra ett värdefullt underlag för bedömning av fortsatta forskningsinsatser." Skogsstyrelsen säger att forskningen har sin uppmärksamhet riktad på följderna av de verkligt stora hyggesytorna.

Jag tror emellertid att det är angeläget att vi här och i andra sammanhang uppmärksammar dessa frågor. Den samlade landskapsbilden är ju en sak som inte bara berör oss skogsägare eller domänverket som skogsägare, utan den berör också den stora allmänheten, alla de människor som färdas genom landskapet eller utnyttjar det för sin rekreation. Vi kan väl konstatera, herr talman, att alla som har yttrat sig på den här punkten i dag är ense om att forskning bör bedrivas och att åtgärder måste till för att i möjligaste mån en avvägning skall kunna ske mellan å ena sidan de rent ekonomiska hänsynstagandena och å andra sidan angelägenheten av att få en så trivsamt landskapsbild och en så god miljö som möjligt i det här sammanhanget."

Som en förklaring

till behovet att upptaga stora hyggen anförde skogsvårdskonsulenten och riksdagsmannen Wikner från Sveg bl a:

"att det kanske är viktigt att jag säger några ord om detta med hänsyn till att jag dagligen står i sådant arbete och ibland måste genomföra stora kalhyggen.

Som påpekats i utskottsbetänkandet är hyggesupptagning faktiskt ingen nyhet. Sådant har tillämpats under många årtionden. Men den kritik som framförts häremot i tidningar och på annat sätt har många gånger varit ovederhäftig. Jag tror att vi kan hålla med om detta. Personer som inte känner till förhållandena har skrivit artiklar som många gånger för en skogsman verkat hårresande. Därmed har jag dock inte under alla omständigheter försvarat upptagandet av stora hyggen.

Vi vet vidare att mekaniseringen naturligtvis har bidragit till att hyggens storlek har ökat väsentligt. För er som kanske inte känner till det vill jag påpeka, att vi också har många vackra hyggen. Jag tänker på de vackra fröställningar som man kan få se på kalhyggen i Norrland. Om dem sägs det aldrig något. Det finns hyggen som kan medverka till att försköna landskapsbilden genom förbättrad utsikt m m. Detta är dock inget försvar för hyggesuppläggningsen över lag.

Kungl Maj:t har uppmärksammat denna fråga, och vidare har som bekant statens naturvårdsverk tillsatt en arbetsgrupp, i vilken deltar representanter för domänverket, skogsstyrelsen, skogshögskolan och Sveriges skogsägareföreningars riksförbund. Denna arbetsgrupp studerar följderna från naturvårdssynpunkt av utvecklingen av skogsbrukets avverkningsmetoder, framför allt hyggesuppläggningsen. Det faktamaterial som gruppen får fram kommer att offentliggöras.

Vidare har anslaget i statsbudgeten för den skogliga forskningen ökat med 415 000

kronor. Skogsstyrelsen har i denna fråga sagt följande:

"Vid en jämförelse med aktuellt läge räknar man således med en fortgående ändring i relationerna mellan skogsodling och självföryngring till den senares nackdel. Man torde kunna räkna med att en ökad föryngringsareal kommer att innebära större sammanhängande områden med kalmark eller plantskog. Stora sådana områden finns redan i norra Sverige — främst beroende på" — och det är viktigt — "att dessa områden tidigare varit bevuxna med övermogna naturskogsbestånd." Det är bl a därför som dessa hyggen har tillkommit. De stora skogsområden det gäller har varit improduktiva.

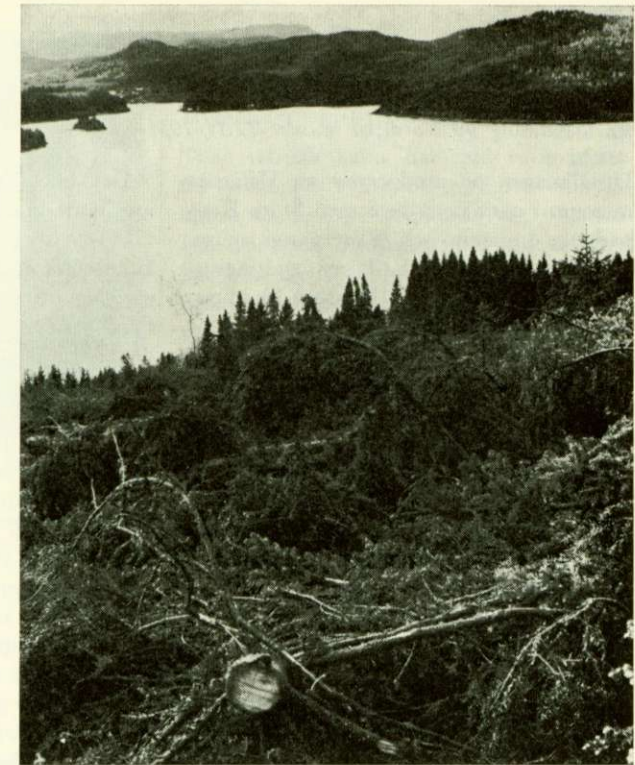
Skogsstyrelsen fortsätter på följande sätt:

"Aktuell åldersklassfördelning jämte stora olikheter i skogsmarkernas produktionsförmåga i södra Sverige medför att upptagande av tillnärmelsevis så stora hyggen som i Norrland endast kan vara berättigat i undantagsfall. Den i regel höga bestockningen och goda avsättningsläget hos slutavverkningskogarna i södra Sverige medför även att ett tillgodoseende av lönsamhets-synpunkterna inte alls kräver samma hyggesstorlek som i Norrland."

Jag vill trösta sörslänningarna med detta uttalande från skogsstyrelsen.

Något som också är intressant är att man vid studier som genomförts vid skogshögskolan sökt beräkna vilka inoptimalförluster skogsbruket kan åsamkas vid hänsynstagande till naturvårdssintresset. Låt oss utgå från två områden om ca 1 400 respektive 800 hektar! Det beräknade nuvärdet av inoptimalförlusterna på avkastningen i ett skogsbruk där naturvårdshänsyn har tagits i förhållande till avkastningen av ett rationellt skogsbruk är i genomsnitt 500 kronor respektive 800 kronor per hektar.

Till sist säger skogsstyrelsen: "Ett hänsynstagande till landskapsbilden i allmänhet som i dag krävs är att stora hyggen

Kalhygge på Ringkalleberget, Nordingrå.

ej tas upp i känsliga områden." Jag har själv stått inför den uppgiften, när jag har stämplat intill en köping och tvingats att gå emot min chef, som var jägmästare, och säga att jag inte gick med på den avsedda hyggesuppläggningsen, utan att vi måste fara varsamt fram. Jag fick faktiskt som jag ville, så den möjligheten finns.

Med detta har jag inte hävdats att vi inte skall ha stora hyggen utan velat understrika att det måste göras avvägningar. Vissa bolag och skogsägareföreningar har också kommit överens om att begränsa hyggerna. Önskemålet att det skall tas miljöhänsyn i samband med skogsbruk är alltså ingen nyhet, och jag hoppas att de träffade överenskommelserna skall ge resultat.

Jag har inget annat yrkande än bifall till utskottets hemställan.

Sedan kan jag inom parentes säga att jag påtalade när Länsplan 70 för Jämtlands län behandlades att man när det gäller kalavverkningar skall ta hänsyn till turistområden, samhällen m m. Jag hoppas att jag, som herr Svanström sade, i någon mån bidragit till att bevara landskapsbilden, och jag kommer att fortsätta mina strävanden på det området."

● Riksdagen biföll naturligtvis utskottets förslag, men det förtjänar framhållas, att debatten i detta viktiga landskapsvårdande sammanhang ingalunda kommer att avslutas med detta. Det får helt enkelt inte vara på det sättet, att för vårt klimat, vår ekologi och vår trevnad så ytterst värdefulla synpunkter skall tystas ner för att tillfredsställa maskinteknikens och storföretagens krav.
Ivan Svanström

RÖDFÄRG

En utställning på Nordiska museet 12.11 1971—16.1 1972

Utställningen är producerad av Dalarnas museum i nära samarbete med Stora Kopparbergs museum och Vänersborgs museum. Den är utformad till en vandringsutställning och finns i två identiskt lika upplagor.

Utställningens idé är att informera om rödfärgens tillverkning och egenskaper, om dess historia men också att analysera dess betydelse för det svenska kulturlandskapets utformning.

Falu rödfärg är en färg som motsvarar många av dagens högt ställda miljökrav. Den är giftfri, billig, lättanstruken och passar väl in i olika miljöer. Rödfärgen tillverkas av vittrad sekunda järnvitriolhaltig malm, sk rödmull, som siktas, slamas och bränns efter i stort sett hundraåriga principer. Det tidigaste belägget för rödfärgstillverkning härrör från slutet av 1500-talet. Tillverkningen vid Falu gruva omtalas första gången 1616—1617. Vid 1700-talets mitt övergick man här till något man skulle kunna likna vid stordrift. Det är också från den tiden som Falu rödfärg blev närmast synonymt med rödfärg. Det har dock funnits en rad andra rödfärgstillverkare i landet. Den mest kända av dessa är Dylta svavel- och rödfärgsbruk i Närke som lades ned så sent som 1941.

De äldsta kända uppgifterna om rödmålade byggnader daterar sig från 1500-talet. Då uppmanade Johan III Stockholms invånare att måla sina hus antingen vita eller röda. Det kan dessutom tilläggas att 1579 var slottstaken i Stockholm och Åbo rödfärgade.

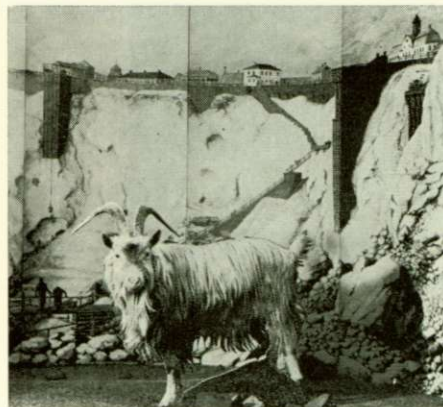
Rödfärgning var dock ovanlig under 1600-talets början, i regel rödfärgade man endast kyrkor och större byggnader på slott och herrgårdar.

Det första genombrottet för rödfärgen inträffade i och med Sveriges stormakts-tid. Den nya stormakten drömde om att kunna visa upp en prakt som stod i paritet med dess betydelse i den europeiska politiken. En mängd herresäten på landsbygden anlades och många städer genomgick en stor omdaning, stadsdelar revs och räta gator och rätvinkliga kvarter byggdes upp. Uppsala stadsplan framstår som den mest konsekvent genomförda stadsplanlösningen efter tidens ideal. Samtidigt försökte myndigheterna få städernas hus rödfärgade, tidigast, vad vi vet, i Uppsala 1650. Under denna period kom rödfärgsbruket på landsbygden att spridas också till bergsmansgårdar, prästgårdar, officersboställen samt även till ekonomibyggnader.

Rödfärgens popularitet under stormakts-tiden var inte minst betingad av att man önskade efterlikna tidens stenarkitektur som var uppförd i tegel. Dess fasadutsmyckning i sandsten översattes på trähusen med gulvita målningar på foder och knutar, de kunde också vara blåmålade eller svarttjärade.

Samtidigt som de rödfärgade husen blev allt vanligare under 1700-talet ändrades tidens smak. Stenarkitekturen kom att domineras av gul puts. Följaktligen kom de mer förmögna trähusen att målas med gul oljefärg. Samtidigt började man även panelklä trähusen vilket möjliggjorde en rik arkitektonisk utsmyckning och möjlighet att än mer efterlikna stenarkitekturens fasader.

Under 1700-talet försökte därför myndigheterna att få städernas husägare att måla sina hus i ljusare färger och försök gjordes att få fram alternativ till rödfärgen, främst i gult och blått, och som hade

Enligt sägnen var det bocken Kåre som "upptäckte" fyndigheten av rödmull, som i sin tur ledde fram till malmbrytningen vid Falu gruva. Montage på utställningen Rödfärg.

samma egenskaper. Det misslyckades dock och i de fall man efterföljde myndigheternas önskan var det vanligt att bara fasaden målades med den dyrare oljefärgen, huset i övrigt fick behålla sin rödfärgning. Detta förde med sig att rödfärgen slutgiltigt slog igenom, vilket främst belyses genom Falu rödfärgs tillverkningskurva som steg brant under perioden 1820—1880.

Efter 1880 avtog tillverkningen av rödfärg vilket bl a berodde på jordbrukskrisen under 1800-talets slut, dessutom bidrog den oscarianska träarkitekturen, som var målad med ljusa oljefärger. Från sekelskiftet och fram till omkring 1930 kom rödfärgen åter i bruk genom den svenska nationalromantiken. Vi möter nu rödfärgen på nya byggnader som bl a stationshus, folkhögskolor och industrier. Funktionalismens genombrott i Sverige förde med sig att rödfärgen i stort sett glömdes bort och bara kom till användning på uthus och ekonomibyggnader. Under senare år har dock Falu rödfärg börjat återupptäckas.

Dalarnas museum/Christer Järlgren

Litteratur

Lorentz Bolin: Det föränderliga landskapet. Studieförbundet 1969. 28 kr.

"Vår svenska natur har inte varit utsatt för skövlingar i samma grad som många andra länders på grund av sin rikedom och den glesa befolkningen. Följden härav har bl a blivit en bristande förståelse för behovet av skydd åt naturen... Var och en, som fått upp ögonen för, vad Sveriges natur verkligen betyder och vilka värden den representerar, måste se på utvecklingen med största oro".

"Naturskyddsproblemet är ett ekonomiskt problem och frågan är, om vi har råd att tillmötesgå dess krav... Det skall vid en analys visa sig, att naturskyddet inte alltid står i motsats till de ekonomiska intressena. Tvärtom, de sammanfalla ofta".

Detta är ett citat ur en annan bok än ovannämnda. Det är från Bolins bok benämnd Naturvård från år 1942!

Citatet säger något om upphovsmannen, en pionjär, en väckare, som ibland upplevt brist på förståelse inte minst därför, att han alltid har varit mäktig att bana sig fram på egen hand och vara före andra.

"Man kan undra, varför jag bygger min framställning i så hög grad på referat ur pressen. Det beror på att jag skriver för allmänheten och inte för fackmän. Fackmannatidskrifter och -böcker är ofta inriktade på en sakframställning för sakens egen skull, varigenom framställningen blir onödigt lång. Pressen däremot har tvingats till att göra sin framställning så kortfattad och klar som möjligt".

Detta gäller 'Det föränderliga landskapet' och Bolin har därmed själv beskrivit sin boks styrka och svaghet.

Bolin sysslar i sin bok med föroreningarna av luft, vatten och mark, med bullerproblem m m och på ett sätt som för lekmän är gripbart och fängslande.

Forts sid 25

Behöver vi hembygdsföreningarna?

Av Inger Rundqvist

Allt fler kommuner i landet får kulturnämnder med uppdrag att främja det lokala kulturlivet, att värna om kulturhistoriskt intressant bebyggelse och att bevara och utveckla värdefulla traditioner och stödja lokalhistorisk forskning, detta i enlighet med det förslag till normalreglemente för kulturnämnder som Kommunförbundet lagt fram.

En del av det här är ju sådant som på många håll tidigare sköts av hembygdsföreningarna. Är det då tid att avveckla den tidigare verksamheten? Är det kanske lika bra att kommunerna köper in hembygdsföreningarnas föremålssamlingar och arkiv, övertar föreningarnas fornminnesvård och kursverksamhet? I dagens samhälle går det väl inte att överlämna sådana saker åt amatörer?

Tvärtom tror jag att de flesta kulturnämnder är glada och tacksamma över aktiva föreningar inom sitt verksamhetsområde. Den person- och lokalkännedom som ofta finns i en förening tex kan vara svår att ersätta med aldrig så ambitiösa tjänstemän; det gäller ju särskilt i storstadsområdena där omflyttningen är snabb.

Under de senaste åren har vi kunnat bevittna hur intresset för vår miljö spritt sig till allt större grupper. Intresset för miljön är något centralt inom hembygdsrörelsen men det får inte bara gälla den gamla miljön, symboliserad av röd liten stuga. Allt fler barn växer upp i storstaden — deras miljö är asfalt, betonghus

INGER RUNDQVIST är fil kand, kultursekreterare i Huddinge kommun — granne med Stockholm.

av jätteformat, avgaser, bilar. Den miljön tycker vi ofta är omänsklig, vi vill förbättra den. Men det sker inte genom att man förnekar den och drömmer sig femtio år bakåt i tiden.

Många av oss måste under tiden leva i storstäderna, de är helt enkelt vår hembygd. Samtidigt har många ett levande intresse för hur det var "när mormor var liten". För alla som flyttar från landsorten till storstaden kan kunskaper om den nya hembygden betyda mycket för akklimatiseringen; inte bara den kunskap som ges i kommunens informationsbroschyrer — i bästa fall — utan den kunskap om folk och bygd som hembygdsföreningarna kan ge.

Skolan är en bra kontaktväg — barnen tar ju sin kunskap med sig hem. Men det har hänt ganska mycket på undervisningsfronten — har hembygdsföreningarna märkt det? Hur presenteras allt det material som finns i museet? När dammade man sist?

Man hör ofta representanter för hembygdsföreningar deklarerat att man vill arbeta helt opolitiskt. Har man gjort klart för sig vad man menar med opolitiskt? Om man menar opolitiskt i betydelsen partipolitiskt obunden behöver man ju för den skull inte avstå från den möjlighet till tex påverkan som kontakt med de politiska partiernas representanter i beslutsfattande organ ger.

Föreningslivet har svårt, hör man ofta, att få folk till sin verksamhet. Det gäller i lika mån föreningar som sysslar med politik, idrott och hembygdsfrågor. Så mycket viktigare är det då att föreningarna ser över sin verksamhet, rekryterar nya medlemmar, söker nya arbetsfält och samarbetar med andra inom samma intresseområden. Är det inte risk att hembygdsföreningarna annars åldras och dör i samma takt som de nuvarande styrelsemedlemmarna?

Pressgrannar

I tidningen Vi hittades en "brevväxling" mellan den kände tecknaren och författaren Håven och en barndomsvän till honom, "Zamora" kallad. I ett föregående nummer av tidningen berättade Håven om ett besök på hembygdsgården i Vaxholm där han fick tillfälle att göra tillbakablickande reflexioner.

Zamora är besviken på Håven som "skriver och skriver. Gör Dig till förespråkare för något gammalt, försvunnet. Något nästan genomruttet." Och Zamora avslutar sitt brev med "visst får Du skriva vad Du tycker, Håven. Jag läser faktiskt mycket av vad Du skriver med stort intresse. Men så ibland blir jag riktigt förbannad.

Du ska inte tro att Du har de flesta människor med Dig (det tror Du kanske inte heller) när Du drömmer tillbaka till den tid som var."

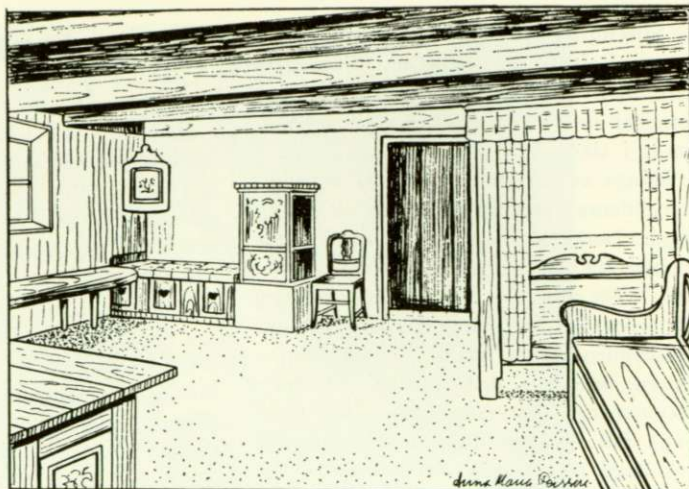
Håven svarar: "Nostalg är ett ord som ofta användes som tillhygge. Så fort man gör en tillbakablick för att försöka få perspektiv på det hela så riskerar man att få detta sjukliga ord som en snöboll i nacken.

Det är ingenting märkvärdigt med Vaxholm. Det är en liten stad där vi råkar att bo. Här bor en massa tossingar med olika åsikter. Vi har olika åsikter om det mesta. En del är politiker. Andra står utanför rådhuset och skäller. Andra pendlar. Andra handlar och håller sig med en tam stockholmare. Det bråkas och debatteras om allt som planeras i Vaxholm. Som en luleåkamrat till mig sa: När man läser tidningarna så inser man att det är inte i Norrland som de stora problemen ligger, utan i Vaxholm."

Själv säger jag som en av Staffans stolar: Låt oss stämma upp nationalsången för Stockholms södra förstäder!

Rune Engström

Hur bodde man för 100 år sedan?

Hur bodde man på den skånska landsbygden för omkring hundra år sedan? Låt oss tänka oss att vi gör ett besök på en medelstor gård på den skånska slätten omkring år 1860. Vi går igenom ett portluder "gadeporten", i uthuslängan åt vägen eller gatan, och kommer in på en fyrkantig, stenbelagd gårdsplan, på alla sidor omgiven av husrader. En hund rusar ut från sitt bo och skäller högljutt.

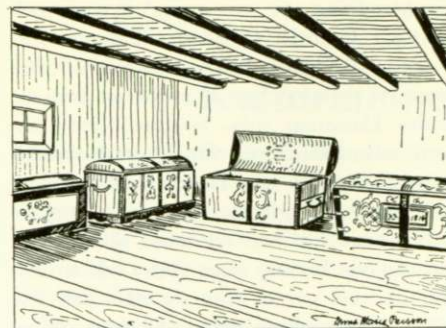
Mitt på gårdsplanen står en brunn och en vattenho av en urholkad trädstam, där gäss och ankor plaskar. Några höns och smågrisar springer omkring här och där på gården. Även gödselstaden, bondens stolthet och tecken på välmåga, finns inne på gårdsplanen. Rakt framför oss ligger boningslängan och i de tre andra längorna lador, logar ja, to m en undantagsstuga. I längan utmed gatan finns stallar, foderum och drängkammare. Bortsett från undantagsstugan saknas fönster i uthusen.

På boningslängan finns två dörrar: en till vänster, som leder in i förstugan, och en till höger, som leder direkt in i köket, "sterset eller stegerset" (stekarehuset). Vi stiger in genom förstugudörren, som är delad i två hälften, en övre och en undre

del, och försedd med ett mycket stort lås och en nyckel, som liknar de gamla kyrkornas portnycklar. Hänglås brukades på de inre dörrarna och på kistorna. Redan medeltidens landskapslagar föreskrev, att invistarhus eller hus med värdefulla förråd skulle låsas.

Det gnäller ynkligt i de stora hemsmidda gångjärnen, då vi öppnar dörren. Dörröppningen är låg och tröskeln hög, så vi måste böja oss ödmjukt för att komma igenom. Golvet i förstugan består av packad och stampad lera. Genom dess ständiga fuktighet förnimmer man en sällsam kvalm vid inträdet. Till vänster i förstugan ligger kistekammaren eller kistehuset där kistor med välvda lock, vackert målade och prydnligt ornerade, står på parad lägs alla fyra väggarna. På lockens insidor finns tryckta kistebrev med planscher och dikter på vers och prosa till glädje och uppbyggelse för kistägarna. Familjemedlemmarna har var sin kista, i vilken de förvarar sina kläder och tillhörigheter. En liten fönsterglugg i gavelväggen släpper in en sparsam dager. Mitt emot förstugedörren ligger en liten kammare, kallad "kammerset", där husefadern bl a har sina papper, rökpipor o d

förvarade i ett vackert målat väggskåp. Här finns vidare en stol med halmflätad sits och en sk skrivpulpst av obehandlat furuträ samt ett litet snidat bord med prydnadssaker bl a ett par ljusstakar av bränd lera, som har form av små tresidiga pyramider. I kammerset finns inget fönster i ytterväggen utan endast i väggen utåt förstugan, där dörren alltså måste stå öppen, när man vill ha ljus.

Vi går in genom dörren till höger i förstugan och kommer in i själva "stuan". Överallt är det lågt till taket. Golvet består även här av lera, som vid högtiderna strös med fin sjösand och eneris. Först möter oss till höger utmed väggen åt gården en blåmålad soffla med raka och snidade pinnar i ryggen och dekorerad med blommor, initialer och årtal. Längst borta i högra hörnet står den väggfasta himlingasängen med sin bädd av färgrika ylledynor på halm, som döljs med hemvävda draperier utmed gaveln och långsidan. Längs de övriga väggarna står bänkar, och parallellt med ytterväggen i hörnet till vänster står det långa, smala matbordet, det sk skåp- eller kistebordet. De heltäckta gav-larna och särskilt långsidan utåt rummet är prydnligt målade och rikt ornerade med blommor.

Åt väggen vid bordets ena kortsida befinner sig husefaderns plats, högsätet, som

är en vackert snidad bänk eller stol med hög ryggbricka. Högsätet spelade stor roll i forna tider. Det symboliserade i sig maktinnehavet i gården och åtnjöt liksom även i någon mån bordet en särskild helgd i stugan. På bordet bäddade man åt gäster, som man särskilt ville hedra, och där lade man de nyfödda barnen, innan de fördes till dopet. I vissa trakter i Skåne skulle man på julafton hälla öl och brännvin vid bordsändan eller husefaderns plats. På julafton, då alla satt till bords, fick vanligtvis hustrun sin plats bredvid mannen i högsätet. Annars åt kvinnorna stående vid bordets ena långsida, där golvet blev betydligt nött.

Mitt på bordet iorstugan står en ljusstake av trä, som har formen av fyra hästar, villka uppbär ljuspipan med talgljus. Övriga prydnadsföremål är kopparkärl, trä-tallrikar och träkannor.

Mellan långväggen från vänster och järnugnen eller biläggargugnen till höger om köksdörren står ugnsbänken, husefaderns egentliga uppehållsort under vintern. Vi går närmare och studerar och provar denna bänk, som från äldsta tider även kallas stacklabänk, eftersom tiggare brukade ha sin plats där. Plötsligt rusar en i sällskapet upp och skriker till. Genom ett hål i bänken har en gås sträckt fram halsen och nupit henne i benet. I denna bänk hade nämligen gässen sin plats under äggkläckningen. Men även andra smådjur såsom höns, änder och smågrisar brukade bo där. To m den nyfödda kalven placerade man ofta på ugnsbänken eller gåsabänken — den kallades därför även kalvabänk. I de mycket små gårdarna eller stugorna, där man inte hade tillräckligt med uthus, brukade får och getter, ja, i enstaka fall to m kor bo inne under vintern. Lamm, killingar och kalvar fick då springa omkring var som helst i stugan och leka med barnen.

Väggen utmed gårdssidan har två små

fönster, som saknar gardiner och utvändigt är försedda med träluckor att stänga för fönstren under natten. Ur säkerhetssynpunkt anbringade man ogärna fönster i ytterväggarna. Bredvid biläggargrunden (sättugnen), som vilar på ett fotstöd av tegel och är kubformig och smyckad med figurer, S:t Göran och draken, finns en dörr, som leder ut i köket eller sterset. Det första vi lägger märke till här är den väldiga öppna spisen, "skorstenen", bakom vilken den delvis utom väggen uppbyggda bakugnen befinner sig. Från spisen i köket för man in glöderna direkt i öppningen till biläggargrunden i storstugan, som däri-
genom uppvärms. På väggarna, som är av okalkad lera, hänger kärllhyllor med allehanda kärll av trä, koppar, tenn etc. och framför det lilla fönstret i väggen utåt gården står ett bord, där man bl a diskade det lilla som behövde diskas på den tiden.

Vid sidan om den öppna spisen i ytterväggen finns en bakdörr, som för ut i trädgården. Och till höger mitt emot stugudörren leder en dörr in i en mycket liten kammare, pigkammaren, som saknar fönster och bara är möblerad med en enkel utdragssäng av obehandlat furuträ. Golvet består såväl i köket som i pigkammaren av stora kullerstenar.

Ja, så tedde sig hemmen på Skånes landsbygd omkring 1860-talet. På den tiden använde man sina rum och bodde i storstugan. Jag skall inte lovprisa de gamla osunda bostäderna och deras primitiva inredning, men de hade dock glimten av den levande anden som saknas i många nutida hem, där bristen på konsekvens i anordnandet av möblerna visar att vi tappat kontakten med den sunda naturliga utvecklingen och den kultur som bonden själv under generationer danat och givit sin individuella karaktär. Trots sin vardagliga enkelhet, eller kanske just med anledning av denna, rådde en okonstlad hemtrevnad och en helgd särskilt över storstu-

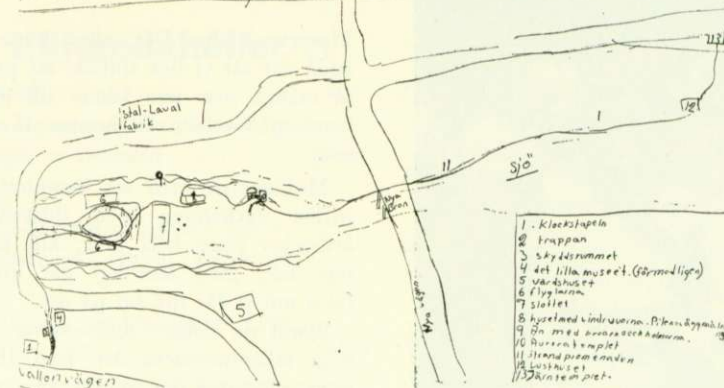
gan, där utvecklingen gick långsammast och där traditionen inte tillfälligt upptog några nya kulturströmningar utan endast byggde på det redan befintliga.

Under 1800-talets senare hälft medförde inflytandet från städernas industrivara en tillbakagång i stilkänslan och den traditionella utvecklingen. Man gjorde inte längre sina möbler och saker själv utan köpte allting från städerna, på marknader eller av någon kringresande; och resultatet blev en blandning av en massa nyttiga och onyttiga föremål. Orsaken till denna försvagade självkänsla hos bonden var väl närmast en reaktion mot översitteriet från de andra klassernas sida. Stugumöblerna liksom vadmalskläderna var ju ett klassmärke, och det fick inte längre synas att man var bonde. Bönderna ville spela borgare och omgav sig med ett falskt sken, vilket naturligtvis bedrog dem själva såsom alltid, då man går ut från sig själv och försöker imitera någon annan. Ty den verkliga kulturen är väl att vara sig själv och sin klass trogen.

Nu har den moderna tiden länge övat sitt inflytande över vår landsbygd. Den gamla byggnadsstilen, som så väl passade in i landskapet, har ersatts av nya, karaktärslösa stilar, lånade här och där från städer och samhällen. Den tekniska utvecklingen går väl snart mot sin fullbordan, men det tycks som om människornas liv blir tommare och innehållslösare ju bättre de får det. Levde man inte lugnare och lyckligare förr och hann med mera trots avsaknaden av alla moderna bekvämligheter? Det var idyllens tid, hetens och jäktet hade ännu inte satt sin prägel på världen och människorna. I vår tekniska tidsålder är det de materiella intressena som behärskar allt och alla. Bostäderna är föremål för verkliga omdaningar, och deras inredning hör väl till det mest aktuella just nu. Men glömmer man inte ibland bort människorna som skall bo där?

Anna Maria Persson

Karta till kulturminnesstigen av Christina Reuter-dahl.

Kulturminnesstig i Finspång

I förra numret av Bygd och Natur berättade vi att Lyckoslantens läsare inbjudits att göra en kulturminnesstig i sin hemtrakt. Belönad för sin stig blev Christina Reuter-dahl från Finspång. Vi återger hennes text och karta här:

Om man ska göra en kulturminnesstig i Finspång så ska man nog börja vid klockstapeln. Den står vid Vallonvägen på en liten upp-höjning. Klockstapeln är gjord av vitmålat trä och ringer fortfarande, tror jag. Sen går man nerför en trappa ner mot Finspångs slott. Vi passerar en källare, kanske ett skyddsrum. Lite längre ner finns det ett litet hus, jag tror att det är ett litet museum om man vill använda benämningen. Det är ifrån de Geers tid då man gjorde kanoner här.

Nu skymtar vi på höger sida det gamla vårdhuset. Framför ligger en bro. När vi kommit till mitten av den tar vi av till höger. Det låter konstigt att ta av till höger på en bro men slottet ligger mellan vattendrag. Nåväl, vi går in genom grinden och runt gräsronellen. På var sin sida om oss finns en flygel. I själva slottsbyggnaden finns ett litet kapell. Det används fortfarande på söndagarna.

Nu går vi runt slottet på andra sidan. En stor gräsmatta breder ut sig framför

oss. På gräsmattan står tre riktiga kanoner. På valborgsmässoaftonen smäller man i kanonerna. Nu går vi till ett litet hus på vänster sida. Förr odlade man vindruvor där. Det finns lite kvar som växer i taket.

Bakom huset med vindruvor i finns det små broar och små, små holmar. Om man står på en av holmarna och ser mot den här sidan av vindruvshuset så ser man mycket vackra väggmålningar. Man visste först inte om dem. Men sen skrapade man på väggen och fick fram målningarna. Titta bort mellan träden. Är det inte något vitt som skymtar? Jo, det är Auroratemplet. Aurora levde på slottet för länge sen. Hon ansågs så vacker att man på slottet ordnade Aurorasviten. Det är hon och barnen som är av-bildade i marmor eller något annat material. Aurora-templet ligger på en kulle. Det är en kupol till tak som är uppsatt på pelare. I mitten är det avbildningar av kvinnor. Jag vet inte om det är Aurora eller ej.

Längre bort efter en lång strandpromenad ligger lusthuset. Det är gult, som de flesta hus var då. I närheten finns järn-templet, ett litet, litet tempel av järn med krumelurer på. Nu börjar det skymma det är dags att gå hem. Solen sjunker sakta bortom husen.

På hyllor och i källarvalv har vi gamla årgångar av Sfh:s årsböcker och tidskrifter. Mängden är olika för olika årgångar. Genom tillmötesgående från Nordiska Museet blev det möjligt för oss att få delta i museets bokrea i november månad. När den här bilden togs var det fru Marianne Thorssell från Sfh:s kansli som skötte försäljningen. Här berättar hon för en grupp skolungdomar om Sfh:s arbete som riksorganisation för hembygdsrörelsen.

Det såldes en del böcker och tidskrifter och vi är väldigt tacksamma över Nordiska

Museets hjälp. Det allra bästa kanske ändå var att vi fick tillfälle att prata med så många som inte kände till något om hembygdsrörelsen. Vi hoppas få återkomma.

Möjligheten med att komplettera bokhyllan därhemma med tidskrifter och årsböcker finns hela året. Allt kanske vi inte har, men åtskilligt går att plocka fram om vi får lite tid på oss.

Bland de senaste årsböckerna skulle vi vilja rekommendera den från 1970 med temat Tätorter och städer. Här några av kapitelrubrikerna: Slagg och trä (Erik Hofrén om Falun); Kiruna (där allt ursprungligt försvinner, Hjalmar Falk); Storstad och fritidsområde (Bertil Hedenstierna); Tätortsplanering — en folkrörelse? (Hjalmar Lindström); Stationssamhället och bygden (Tage Tapper); Öregrund—Östhammar (Eric Lindblad); Innerstadens avfolkning (Staffan Tjerneld); Den gamla och den nya staden (Ivar Ahlgren); En föredömlig fritidspark (Olle Bengtzon); Den nya staden (John Nihlén); Varberg staden vid vaktberget (Bengt-Arne Person); Historien om Taubehusets räddning (Alf Hermansson); Så gör vi i Solna! (Kurt Nilsson); Hotet mot den svenska trästaden (Kell Åström).

Av denna årsbok har vi ganska många exemplar kvar. Vi säljer ut den för 7 kr per exemplar.

Varför inte köpa den som julgåva till någon?

Sagt om Sfh

Det förhållandet att man är medlem i en lokal hembygdsförening behöver inte innebära att man skall avstå från medlemskap i Samfundet för hembygdsvård — riksorganisationen. De medlemsavgifter som flyter in till Samfundet för hembygdsvård används — utöver till kostnader för årsbok och tidskrift — till gemensamt arbete för den samlade hembygdsrörelsen. Den som är medlem i en hembygdsförening kan prenumerera på riksorganisationens tidskrift, Bygd och Natur. Den kostar 6 kr per helår.

Sfh tillhandahåller...

Medlemsnål	3:—
Förteckning med prislista över äldre årgångar av årsboken	gratis

Särtryck

Om landskapsplanering vid Sollefteå kraftverk (Bertil Sjöstrand 1968)	1:50
Morgondagens stadslandskap (Ivo Waldhör 1969)	1:50
Fäboden — tradition och kulturarv (1971)	1:50
Skogen i närlandskapet (Lars Kardell 1971)	1:50
Är familjerallyn något för hembygdsvårdare? (Ulf Ribers)	1:50

Kursböcker

Landskapsvård (John Nihlén)	32:—
Studieplan till d:o	5:40
Hembygden i verksamhet och vila (Carl-Gustav Holdar)	4:75
Studieplan till d:o	3:50
Hembygd i storstad — och glesbygd (Sfh:s årsbok 1970)	15:—
Studieplan till d:o	2:50
Sameslöjden — ett levande kulturarv (Lars Pirak)	1:—
Att restaurera (Erik Lundberg) ..	3:25
Ur de stora skogarnas historia (Bertil Boëthius)	6:—

Litteratur från andra förlag

Miljö för miljoner (Hjalmar Lindström) Tidens förlag	9:—
Studiehandledning till d:o	4:50
Fornminnesvård (K. A. Gustawsson) Almqvist & Wiksell	18:25
Renhet Skönhet Frihet (John Nihlén) Rabén & Sjögren	22:50
Folk och Bildning (Sigfrid Leander) Folkbildningsförbundet ...	4:—

Folkbildningsminnen på löpande band (Sigfrid Leander) Folkbildningsförbundet	4:—
Folkbildning och Forskning (Sigfrid Leander) Folkbildningsförbundet	12:—

Reklam

Gästtändstickor "Livsmiljö åt envar", sats om 100 askar	12:—
Brevmärken Karta om 50 st	5:—
Affisch "Livsmiljö åt envar"	gratis

Utställningar

Vår livsmiljö — Din sak uthyrs av Sfh	200:—/vecka
...Ja må vi leva säljs av Sfh, utställningen består av 2 lätt sammansättbara pelare (diameter ca 1,4 m höjd ca 2 m)	375:—
Blank pelare för självaktivitet och/eller speciell lokal information ..	75:—

Medlemsavgiften för 1972

Enligt beslut vid riksstämman är medlemsavgiften för 1972 oförändrad 20 kr. För detta belopp erhåller medlemmen årsboken och fyra nummer av tidskriften Bygd och Natur. För medlemmen ges möjlighet att delta i konferenser och kursverksamhet. Sfh:s sammarmöte är ett populärt arrangemang för medlemmarna. Särtryck och böcker kan köpas till specialpriser.

Årsboken för 1972 har Samfundets förre verksamhetsledare professor John Nihlén som huvudförfattare — "Vi upptäcker hembygden".

Till alla som erlagt medlemsavgiften kommer årsboken att sändas ut redan i februari 1972.

Med detta nummer av Bygd och Natur följer ett inbetalningskort gällande avgiften för 1972. Sänd in årsavgiften redan nu, så kommer boken snabbt.

Hedersnål med lagerkrans

I föregående nummer av Bygd och Natur berättades om Samfundets förtjänsttecken.

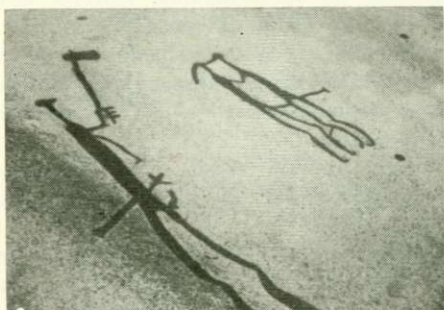
Styrelsen har nu beslutat att innehavare av Samfundets förtjänstplakett skall ha rätt att bära hedersnål med lagerkrans. Nålen kan rekvideras av plaketinnehavare från vårt kansli, Mäster Samuelsgatan 3, 111 44 Stockholm. Den kostar 40:—.

Vi påminner om att förslag på personer som bör tilldelas förtjänstplaketten 1972 skall vara inkomna till Sfh:s styrelse före årets utgång.

Vitlyckeristningen

som finns i Bohuslän är 22 m lång, 7 m hög och innehåller 400 bilder av bla krigare, fartyg, jordbrukare, älskande par. Genom hållristningar bad våra förfäder sina gudar om bättre lycka i åkerbruket.

Mer än två decennier har dansken Fred Gudnitz ägnat åt tretusenåriga ristningar. Sitt hem, ett gammalt skolhus i Underslöv, Tanumshede, har han gjort till museum. Där har han samlat fakta, instruktiva plancher, bilder, föremål och kartor över hållristningar. 35 000 är katalogiserade — nya upptäcks ständigt.

Tord Andersson berättade och fotograferade.

Sommarmötet 1972

Sommarmötet 1972 är förlagt till Värmland med Karlstad som "huvudort".

Boka tiden 21—24 juli för ett besök i det vackra Värmland!

Program i nästa nummer av Bygd och Natur.

Meddelanden från Riksantikvarieämbetet

- 1971: 1 Landsantikvariernas årsmöte: NATURVÅRD — KULTURVÅRD
- 1971: 2 Riksantikvarieämbetets ombud
- 1971: 3 Europarådet och UNESCO rörande förbud mot olaga import, export och ägarebyte av kulturföremål
- 1971: 4 Forskningsprojektet Norrlands tidiga bebyggelse
- 1971: 5 Fornminnesinventeringen 1971
- 1971: 6 Landsantikvarieorganisationen, utgivna skrifter 1970
- 1971: 7 Revidering av ekonomiska och topografiska kartor
- 1971: 8 Uppdragsverksamheten
- 1971: 9 Byggnadsinventering
- 1971:10 Riksdagsmotion 1971:832 om skyddslagstiftning för kulturhistoriskt värdefulla bebyggelser och miljöer
- 1971:11 Riksantikvarieämbetets länsmöte med landsantikvarierna i Visby (Samarbetsgruppen)
- 1971:12 Kulturhistorisk utredning rörande Askims och Hisingens generalplaner

Meddelandena kan rekvideras från Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm. Dessa kostar mellan 2 och 7 kr per styck.

Meddelanden från Statens naturvårdsverk

Information om naturvårdsverkets utvecklingsarbete rörande anläggningar m m för friluftsliv lämnas i verkets publikationsserie:

- 1970: 7 Friluftsområdet — skötsel och anordningar
- 10 Statligt stöd till anläggningar för idrott och friluftsliv
- 1971: 2 Vattenskyddsfrågor vid fritidsbebyggelse
- 7 Planering för friluftsliv (utgiven tillsammans med statens institut för byggnadsforskning)

Naturvårdsverkets publikationer kan rekvideras från Allmänna förlaget, Orderavdelningen, Box 23116, 104 35 Stockholm.

Forts från sid 15

Det är dock när det gäller landskapsvården, som mästaren lyser fram. Här kommer också frukterna av hans långa och intensiva brottningsarbete med de konkreta problemen fram. Han berör de globala aspekterna — men främst går han in för att aktivera sina läsare med början i sin närmiljö.

Lorentz Bolin har under årens lopp i oerhörd grad påverkat min föreställningsvärld. För min verksamhet som natur- och miljövårdsinriktad biolog har ingen annan betytt så mycket som denne man

Kanske kan han också ge Dig impulser att se naturen på ett annorlunda sätt och att göra en konstruktiv insats för den natur som är en så viktig del av människans miljö.

Bertil Lyckå

Praktisk landskapsvård och miljöplanering

Konsult: C O Orback • Landskapsarkitekt LAR

Sfh • Mäster Samuelsgatan 3 IV • 111 44 STOCKHOLM
• Tel 08-11 94 55 • 08-61 66 62 • 0175-302 66

- Naturvårdsinventering • Landskapsplanering och formgivning vid kraftverksutbyggnader och sjöregleringar • Sten- och grustäkt • Miljövård vid industrier och boendemiljö • Fritidsbebyggelse och rekreationsområden • Vägård och rastplatser • Gröngröning med självsådd — sådd eller plantering • Träd- och allévård • Estetisk gallring • Markvård och betesdrift

Verksamhetsberättelse för år 1970

Samfundet för hembygdsvärd har under det gångna året ytterligare ökat sitt arbete inom miljövärden. Detta arbete har bedrivits jämsides med Samfundets kulturminnesvårdande uppgifter.

För att ge uttryck för Samfundets medverkan i Det Europeiska Naturvårdsåret lät styrelsen framställa speciellt informationsmaterial. Detta har spritts genom kommunernas kulturnämnder, hembygdsförbund, hembygdsföreningar och enskilda.

Förbundsledning

Styrelsen

Samfundets ledning utövas av en styrelse, som under året haft följande sammansättning:

Valda av Riksstämman:

Riksdagsman Ivan Svanström, Gamleby (ordf), rektor Uno Larsson, Skara, arkitekt SAR Jerk Alton, Kumla, byrådirektör Stig Lundgren, Stockholm (vice ordf), professor John Nihlén, Lund, fil dr Allan T Nilsson, Göteborg, kontorsföreståndare Holger Persson-Lilja, Vara, jägmästare Hans Wachtmeister, Johannishus, rektor Sven Hellqvist, Munkfors.

Suppleanter:

Studie sekreterare Sten-Erik Tillander, Södertälje, fru Margareta Seth-Stenung, Hudinge.

Valda av Förtroenderådet:

Naturvårdsintendent Per Wramner, Mariefors, personalkonsulent Anders Bothén, Göteborg, gymnasierektor Sten Forselius, Norrköping, lektor Carl-Gustaf Holdar, Mörbylånga, stadsombudsman Hjalmar Lindström, Ängelholm, fru Majken Sjölander, Indal, kamrer Gerth Ström, Solna, arkitekt SAR Hans Westman, Lund.

Suppleanter:

Fil dr Karl-Gustaf Trotzig, Enskede, seminarie lärare Eric Bojs, Kalmar.

Adjungerade ledamöter:

Avdelningsdir Ragnar Johansson, Trångsund, redaktör Nils Nihlén, Solna, lands-

antikvarie Erik Hofrén, Falun, ingenjör Nils Wahrby, Solna.

Arbetsutskott

Styrelsens arbetsutskott har utgjorts av Ivan Svanström (ordf), John Nihlén, Stig Lundgren, Margareta Seth-Stenung, Sten Forselius och Rune Engström.

Kansli

Samfundets kansli har varit förlagt till Mäster Samuelsgatan 3, Stockholm. Chef för kansliet och verkställande ledamot av styrelsen har varit studierektor Rune Engström. Professor John Nihlén har varit redaktör för tidskrift och årsbok. Redaktör Nils Nihlén har fungerat som redaktionssekreterare och styrelsens sekreterare. Kamrer Torbjörn Rosenblad har skött kassa och bokföring. Studie verksamheten har handlagts av studierektor Rune Engström biträdd av fru Gun Martin. För medlemsregistret har fru Irma Ytterlind ansvarat. På kansliet har även varit verksam fru Marianne Thorssell och fru Anna Makowska.

Verksamheten

Riksstämman avhölls i Sundsvall den 24.5. 1970 med riksdagsman Ivan Svanström som ordförande.

Förtroenderådsmöte hölls samma dag med representanter för anslutna förbund och distrikt. Ordförande var riksdagsman Ivan Svanström.

Bygd och Natur

Tidskriften Bygd och Natur har under året utkommit med fyra häften. Dessutom har årsbok utgivits. Tidskriften har utgått till samtliga medlemmar samt till ett flertal kommuner, institutioner, skolor, bibliotek, föreningar och enskilda personer. Årsboken har innehållit artiklar och debattinlägg i frågor som rör hembygdsvärd och miljövärd i stad och på landsbygd, med speciell tonvikt på tätortsproblemen. Som exempel på uppsatserna i boken kan näm-

nas "Vården av en stadsmiljö" (Nils Sterner), "Storstad och fritidsområde" (Bertil Hedenstierna), "Tätortsplanering — en folkrörelse" (Hjalmar Lindström), "Den gamla och den nya staden" (Ivar Ahlgren).

Aktuellt från Sfh

De till Samfundet anslutna hembygdsföreningarna har under året erhållit fyra nummer av skriften "Aktuellt från Samfundet för hembygdsvärd". I denna skrift har framför allt behandlats frågor som gäller hembygdsföreningarna och deras olika aktiviteter. Studie verksamheten har beretts stort utrymme i skriften.

Bildningsverksamheten

Samfundet har under året deltagit i och arrangerat ett flertal kurser och konferenser i olika delar av landet. Den 13 och 14 februari anordnades kursen "Hembygd i storstad" vid Köpmannainstitutet. Den 14 mars ordnade Samfundets östgötadistrikt en konferens i Söderköping. Den 10—14 augusti hölls en miljö- och hembygdsvärdskurs i folkhögskolan i Markaryd. I denna deltog ett trettiotal hembygdsvärdare från olika delar av landet. Föreläsare i kursen var landsantikvarie J E Anderbjörk, försäljningschef Per Boge, arkitekt SAR Alf Folmer, rektor Sven Hellqvist, landsantikvarie Erik Hofrén, docent Ingemar Carlsson, kanslichef Hjalmar Lindström, rektor Gunnar Orrling, riksdagsman Ivan Svanström. Kursledare: Rune Engström.

Den 12 september anordnade Samfundets östgötadistrikt en konferens i Norrköping med demonstration av de gamla byggnaderna vid Himmelstalund samt de unika hällristningarna. Den 26 och 27 september höll Nordiskt Hjemmestavnförbund årsmöte på Hässelby slott i Stockholm. Sfh var medarrangör. Den 7 november anordnade Norra Kalmar hembygdsförbund en konferens vid Gamleby folkhögskola i Gamleby. Man diskuterade möjligheterna att sammanföra Kalmar läns norra hembygdsförbund och den södra delens fornminnesförening till ett gemensamt hembygdsförbund. Sfh:s ordförande, vilken även är ordförande i Kalmar läns norra hembygdsförbund ledde förhandlingarna.

Arbete med planläggning av kurs- och

konferensverksamhet har bedrivits med den inriktningen att under 1971 kunna presentera en kursverksamhet på högskolenivå under den gemensamma kursbenämningen "Miljöhögskolan" samt någon form av ungdomskursverksamhet.

Naturvårdsåret 1970

Samfundet har varit representerat i den kommitté som arbetat med arrangemangen kring Naturvårdsåret 1970 och den specialkommitté som framställt skriften Anvisningar för studiecirklar i miljövärd. Därutöver har Samfundet deltagit i respektive arrangerat följande:

- Utställningen "Vår livsmiljö — Din sak" har producerats i tre upplagor. En upplaga har helt disponerats av biblioteken i Stockholms stad. Denna är även helt inbokad under våren 1971. Till och med den 31.12.1970 hade 65 726 besökare sett utställningen. De två andra upplagorna har visats på följande platser: Anderstorp, Markaryd, Bjurholm, Bollnäs, Dorotea, Färila, Gislaved, Mora, Oskarshamn, Siguna, Sundbyberg, Sunne, Tumba, Umeå.

- Föreläsungsverksamheten kring temat "Vår livsmiljö — Din sak" på följande platser: Bollnäs, Färila, Haparanda, Markaryd, Oskarshamn, Sunne, Tumba.

- Affischen "Livsmiljö åt envar" har distribuerats i en upplaga av 19 600 ex till våra medlemsorganisationer. Bl a har affischen varit uppsatt på alla järnvägsstationer i Sverige under augusti månad 1970.

- Brevmärken "Livsmiljö åt envar" har spritts genom hembygdsföreningarna och använts av dessa. Upplaga 100 000 brevmärken.

- Stillfilmen "Hembygden, värden att vårda" har producerats under 1970. Den kommer att bli disponibel för visning under 1971.

- Vid Sfh:s sommarmöte i Dalarna, med ca 180 deltagare under 4 dagar, togs miljövärdfrågorna upp vid studiebesök och under föreläsningar.

- Studieplanen "Hembygden i verksamhet och vila" har gått ut till skolor, studieförbund och hembygdsföreningar. Cirkelledarkurser har anordnats med denna skrift som huvudmaterial.

• I Sfh:s årsbok 1970 har miljöproblem i samband med tätortsbebyggelse behandlats.

• I tidskriften "Bygd och Natur" har plats beretts åt miljövärdproblematiken.

• Sfh:s femdagarskurs i Markaryd behandlade förutom rent kulturhistoriska ämnen i hög grad dagens miljöproblem.

• Universitetscirkel i Malmö i miljövärd.

Stort intresse har visats utställnings- och föreläsningsverksamhet. Här har skolorna ofta kopplats in och eleverna har fått konstatera lärdomarna genom att fylla i det "test-protokoll" som finns utarbetat. Hembygdsvårdens anpassning till de mera dagsaktuella problemen har såvitt vi kan bedöma påverkats positivt av de åtgärder som vidtagits.

Bristen på pengar har omöjliggjort ytterligare aktiviteter. Det som kunnat göras har emellertid gett resultat som motsvarat förväntningarna. Eftersom utställningarna också är inbokade för praktiskt taget hela vårterminen 1971 kommer en positiv eftereffekt att erhållas.

Annan verksamhet

Samfundet för hembygdsvård har beretts tillfälle att för Musei- och utställningssakkunniga 1965 (MUS 65) redogöra för Samfundets arbete och framtida planer.

I samband med Kommunförbundets arbete med förslag till normalinstruktion för kulturnämnder har Sfh fått redogöra för arbetet bland hembygdsvårdens föreningar. Riksantikvarieämbetet och Statens Naturvårdsverk har uppvaktats i olika sammanhang, bl a för att redogöra för framtidsplaner. I samarbete med Riksantikvarieämbetet planeras en konferens med målsättningen att genom klarläggande av arbetsuppgifterna på olika nivåer skapa en enad hembygdsvård.

Delar av utställningen "Vår tid formar landskapet" har visats hos AB Svensk Byggtjänst i Stockholm.

Verkställande ledamoten, Rune Engström, har deltagit i konferenser som ordnats av hembygdsvårdsföreningar på olika håll i landet.

Den 12 juni anordnades i Börssalen i Stockholm en fest för att hylla årets he-

dersledamöter och plaketterörer. Festligheten hölls i Börssalen i Stockholm. Bevis om hedersledamotskap utdelades till med dr Seved Apelqvist och landshövding Ragnar Lassinantti.

Plaketter för "Rik gärning i hembygdsvårdens tjänst" utdelades till:

Civilingenjör Arne Blomberg, Enhörna, lantbrukare Olle Franzén, Högsby, lektor K G Gilstring, Linköping, förman Nils Henriksson, Göteborg, köpman Bertil Karlsson, Skurup, doktor Maja Kjellin, Göteborg, civilingenjör Gösta Klemming, Sävsjö, skomakarmästare Arthur Lund, Göteborg, ämneslärare Elfred Olofsson, Bjurholm, förman Egon Prahll, Trelleborg, f d flottningförman Carl Sjöström, Husum, f d stadsbibliotekarie Edvin Trettondal, Mölnadal.

Utdelningen förärrades av riksantikvarien Sven B F Jansson. Vidare medverkade docent Nils Erik Baehrendtz och ett spelmannslag från Småland under ledning av civilingenjör Gösta Klemming.

1970 års sommarmöte hölls i Dalarna med Rättvik som samlingspunkt. I mötet deltog nära 200 medlemmar. Det hölls den 7—9 augusti med extra utflyktsdag till fäbodarna den 10 augusti. I planeringen av sommarmötet deltog bl a landsantikvarien i Dalarna, Erik Hofrén.

Rikstävlingen Sveriges Riksmästerskap har som tidigare anordnats av förbundet Vi unga i samarbete med Samfundet, Jordbrukarnas föreningsblad, LTK, Sveriges Jordbrukskassaförbund och föreningen Norden.

Fäbodkommittén

Fäbodkommittén har nu bedrivit sin verksamhet under 15 års tid och arbetet har under året uppmärksamats i två likalydande motioner i riksdagen, nr I:528 (av hr Karl Pettersson m fl) och nr II:482 (av hr Tore Nilsson, Agnäs). Man har föreslagit att riksdagen måtte anhänga om utredning i syfte att söka bevara fäbodkulturen. Beredningsutskottet liksom remissinstansen Riksantikvarieämbetet har dock ansett att fäbodkommitténs inventering bör slutföras innan riksdagen tar upp frågan.

Med hjälp av AMS-medel har under året röjningsarbeten utförts på ett antal fäbodställen, främst i Dalarna, där Skogsvårdsstyrelsen verkställt omfattande röjningar dels å fäbodställen, dels också genom iordningställande av gamla kjövestigar till fäbodar och gångstigar mellan fäbodplatser.

Ledamöter: Riksdagsman Erik Tobé, Uppsala ordförande (utsedd av Sv Naturskyddsföreningen) föreståndare Jone Bixo, Dikanäs (utsedd av Sv Turistföreningen) länsjägmästare Gunnar Carlborg, Falun (utsedd av Sv Skogsvårdsförbund) rektor Lars Gezelius, Vassbo, Falun (utsedd av Samfundet för hembygdsvård) intendent Anders Nyman, Sigtuna (utsedd av Nordiska Museets nämnd) forstmästare Ulf Ribers, Motala, sekreterare (utsedd av Samfundet för hembygdsvård) lantbrukare Eric Asén, Jämtlands Bredbyn (utsedd av RLF:s centralstyrelse).

Vid årets slut var 90 kontaktmän knutna till verksamheten. En riklig mängd tidningsklipp, samt många brev, fotos, årsrapporter och inventeringsuppgifter har insänts av dessa ortsombud.

Fäbodkommittén har hållit ett sammanträde å Siljansborg den 8.10.1970 i anslutning till fäbodresan i Dalarna den 10 och 11 augusti.

Fäbodresa anordnades i Dalarna den 10 augusti i anslutning till Samfundet för hembygdsvårds sommarresa den 7—9 augusti. Denna fäbodresa skilde sig från tidigare resor genom att den främst var upplagd för hembygdsvårdens intresserade personer från hela landet. Omkring 90 personer deltog i resan, som refererats i Bygd och Natur nr 4/1970 och i "Fäboden — tradition och kulturarv", småskrift nr 1/1971 från Samfundet för hembygdsvård.

Påföljande dag gjorde ledamöter i fäbodkommittén och landskapsarkitekt Olle Orback en inspektionsresa till fäbodarna i Siljans-området under ledning av länsjägmästare Gunnar Carlborg, Falun, varvid regionala landskapsvårdsplaner och röjningar vid fäbodarna diskuterades.

På initiativ av vår kontaktman Bengt Ocklind företogs Mörsils hembygdsvård en lokal fäbodresa den 4 juli, varvid 5 olika fäbodställen besöktes.

Under hösten hölls en fäbodkurs å Hållands Folkhögskola i Jämtland i samarbete med Jämtlands läns bildningsförbund. Kursen rönt livligt intresse och var mycket givande. 35 deltagare jämte 7 medverkande föreläsare. Kursen pågick i två dagar (mot tidigare endagars kurser). Eftermiddagarna ägnades åt exkursioner till flera fäbodplatser, där röjningar, kemisk bekämpning av lövsly samt bebyggelse, turism och vägdragning belystes.

Fäbodkommitténs ledamöter medverkade som föreläsare vid fäbodkursen och deltog i estradamtal under kursen. Dessutom medverkade dåvarande landsantikvarien Göran Rosander, länsarkitekten Bertil Almerud, fil mag Birgitta Öhr och dir Ulf Boberg.

Fäbodkommittén har erhållit häfte 15 "Böcker om Dalarna: Dalarnas fäbodarna" av Sigvard Montelius. Omfattande förteckning över facklitteratur finns däri. "Ångermanlands fäbodarna" av John Frödin (tryckt 1949) har även erhållits.

Ett stort antal inventeringsuppgifter har inkommit, främst som resultat av fäbodkursen i Hålland. Antalet inkomna uppgifter under året uppgår till 90. Tillsammans med tidigare inkomna uppgifter finns nu 942 fäbodarna noterade.

Kontaktmän har lämnat 23 rapporter (föreg. år 20), varav framgår att av 179 fäbodställen (168) har 71 (54) varit i bruk, 104 (103) använts som fritidshus, 3 (8) rivits och 1 (3) skogsodlats. Vår kontaktman Gustaf Kjellberg har inventerat ca 50 fäbodarna på Bergvik & Alas marker. En del av dessa upprustas under 1971, 7 st genom bolaget och ca 25 med hjälp av AMS-bidrag. Kommitténs ledamot Jone Bixo har presenterat fäbodkommittén på byastämma i Vilhelmina, varvid arbetsgrupp tillsatts för att utreda möjligheterna att rekonstruera en fäbodplats inom Malgoma och Laxbäckens byar samt inventera fäbodarna i övriga byalag.

En film har inspelats vid Fallsbjörkens fäbodarna och visats två gånger i TV. Programtitel: Hästar på semester. Pressen har som vanligt visat stort intresse för fäbodfrågan.

Samfundets Skånebyrå 1970

Byrån har förestått av professor John Nihlén, Lund, i samarbete med kanslichef Hjalmar Lindström, Ängelholm.

Kursen i natur- och miljövård, ledd av John Nihlén, har fortsatt i samarbete med ABF, Malmö, och med deltagare från en rad kommunalnämnder, industrier och andra företag, hembygdsföreningar och skolor. Kursen har omfattat miljövårdens aktuella problem och några av de viktigaste momenten i planering och landskapsgestaltning. En rad föreläsningar i detta ämnesområde har hållits av kursledaren, landshövding Gösta Netzén (naturvårdens aktuella uppgifter), naturvårdsintendent Rune Frisén, (naturvården i Skåne), kanslichef Hjalmar Lindström (planering), intendent Knut Jönsson (strövtåg i landskapet — bildkavalkad), arkitekt Ivo Waldhör (byggnad och landskap), lektor Lorentz Bolin (det föränderliga landskapet), ingenjör Görgen Thunck (atomkraft och landskap), läroverksadjunkt Anders Carlsten (naturvården och undervisningen), arkitekt SAR Hans Westman (tradition och bebyggelse), vägingenjör E Lindegren (vägen och landskapet), landskapsarkitekt Gunnar Lagerwall (täktlandskapet).

Utfärder har ordnats bl a till Malmö (utställningen "Land att vårda"). En annan studiefärd gällde Landskrona, där mottagning skedde på stadshuset, varvid anföranden hölls av bl a stadsfullmäktiges ordförande och stadsarkitekten. Det just färdiga förslaget till stadsplan för Hven genomgicks och diskuterades. En rad av stadens problem — trafik, bebyggelse, kulturskydd — studerades under en rundfärd. Vid samma tillfälle gjordes ett besök hos Weibulls, där särskilt intresse ägnades de pågående växtförädlingsförsöken, som är ett viktigt led i "den gröna revolutionen".

Besök har gjorts vid ett flertal av de skånska hembygdsföreningarna, varvid aktuella problem diskuterades. Flera viktiga frågor rörande det skånska landskapet har handlagts i samarbete med myndigheter och enskilda samt med Natur och Miljö. Vi nämner särskilt den föreslagna omläggningen av vägen genom det känsliga hedlandskapet vid Brösarp. Här har Skåneby-

rån anlitat särskild sakkunskap för att i samråd med vägförvaltningen i Kristianstad åstadkomma en för landskapet skonsammare lösning. Vidare har terrängstudier gjorts för att få fram en annan och bättre lösning för den nya vägen genom Båstad. Samfundet har även sökt påverka myndigheterna att ompröva dragningen av vägen genom det ytterst känsliga kulturlandskapet vid Skabersjö.

Under 1970 — Naturvårdsåret — har samarbete skett med bl a länsstyrelsen, bildningsförbundet och naturskyddsföreningen för att åstadkomma en djupare förståelse för natur och landskap. Besök har gjorts i grannlandskapen, i Danmark och Tyskland. Samfundets tidskrift Bygd och Natur har under året redigerats från Skånebyrån. Byrån har under året anlitats av ca 200 personer.

Samfundets medlemmar i Skåne har sammanhållits i en särskild krets under ordförandeskap av Hjalmar Lindström.

Samarbete med andra organisationer

Samarbete med Svenska Naturskyddsföreningen har fortsatt i den kommitté som tillsattes år 1963. Från Samfundet har deltagit riksdagsman Ivan Svanström och Samfundets verkställande ledamot, Rune Engström. Från Svenska Naturskyddsföreningen ingår riksdagsman Erik Tobé, generalsekreterare Halvar Sehlin och bitr intendent Mats Segnestam i kommittén.

Samarbetet med Studieförbundet Vuxenskolan har under det gångna året fördjupats och kommit att omfatta allt flera arrangemang. Bl a har utbildning av studiecirkelledare för Samfundets räkning delvis bestridits av medel från Studieförbundet Vuxenskolan.

I samband med sommarmötet i Rättvik anordnades den extra riksstämma som erfordrades för vissa stadgeändringar. Bl a infördes i stadgarna en möjlighet för styrelsen att inrätta ett förbundsråd. Detta skall bestå av representanter för olika organisationer i landet med intresse för hembygds- och miljövårdsfrågor. Ett antal organisationer har anmält sitt intresse och ett första sammanträde kommer att hållas i början av år 1971.

Ekonomi

Samfundets ekonomiska ställning framgår av följande sammanställning

Balansräkning 31.12.1969

Kassa och bank	159 246:75	
Fordringar	116 606:81	71 158:09
Lager	2 000:—	
AMS avräkningskonto	280:35	
Personalskatter		7 091:—
Statsanslag		35 000:—
Hembygdsfonden		113 500:43
Markarydsfonden		17 584:50
S Hirschs donation		217 533:99
Aktier	160 131:—	
Inventarier	1:—	
Balanserat underskott	23 602:10	

461 868:01 461 868:01

Resultaträkning 1970

Tidskrifter	66 240:08	1 300:—
Medlemsavgifter		95 340:70
Statsanslag		157 500:—
Upplysningsverksamhet	35 616:63	16 732:30
Personalkostnader	171 802:84	
Diverse intäkter		77 538:75
Omkostnader	75 064:80	
Årets underskott		312:60

348 724:35 348 724:35

Balansräkning 31.12 1970

Kassa och bank	84 541:11	
Reskontran	113 502:40	2 230:44
Lager	2 000:—	
Inventarier	1:—	
AMS avräkningskonto	2 467:—	
Statsanslag		17 500:—
Hembygdsfonden		57 026:07
Personalskatter		12 858:—
Hirschska fonden		224 596:99
Aktier	188 523:—	
Ungdomsfonden		235:—
Natur och miljö		2 520:30
Årsbok 1971	5 895:—	
Reserverade medel		80 275:31
Årets underskott	312:60	

397 242:11 397 242:11

Stockholm i april 1971

Samfundet för hembygdsvård

Styrelsen